

NEKOLIKO DANA KOLOVOZA

MIRJANA DUGANDŽIJA

SADRŽAJ

I. Kuća	2
II. Tmurne žile, sipke tetive	7
III. Moja najdraža mrtva priroda	20
IV. O štetnosti knjiga za život	38
V. Klaustrofobija	52
VI. Solunska nesanica	66
VII. Samo sam pala na njega, čudno iskrivljena	83
VIII. Nasljeđe. Gdje je zapravo Hubert Deutsch bio u listopadu 1942.	96
IX. Obilje	111
X. Molotow artist	130
XI. Nekoliko dana kolovoza	144
XII. Izbor oružja	160
O autorici	167
Impresum	168

Mom sinu Vanji

I. KUĆA

1.

Kad sam otvorila oči, vidjela sam da su na mojim novim sandalama, sad odbačenima pokraj kreveta, potpetice sasvim izguljene. U školjci svake sandale vijugali su sićušni otisci prstiju, peta. Znoj i ulica prethodnog dana.

Oko mene novine i knjige, u fotelji i na parketu na kojem su se u prijepodneвноj nepomičnosti zaustavili oblačići prašine.

Moj sin spava u susjednoj sobi.

Da, jučer sam cijeli dan hodala gradom, ulazila u trgovine. Mobitel sam nosila u ruci. Često sam utipkavala broj, htjela sam da idemo na kavu, ali Boris je neprestano bio na sastanku.

Kad više nije bio na sastanku, čula sam oko njega šum večernjeg Cvjetnog trga.

„Nisi mogao nazvati?”

„Cijeli dan radimo. Sad smo na kavi...”

Ali naljutio si se, izgnjavila sam te, nisi više htio ići ni na promociju.

I onda, u sam smiraj tog dana, sparnog i povremeno zasićenog mirisom lipa što naviješta ljetnu gradsku pustoš, zakoračila sam u predvorje starinske vile puno hlada. Tako puno hlada da su mi koljena počela treperiti kao onog jutra u sudnici u kojoj je čovjek preko puta mene posumnjao da ikad mogu postati dobra majka, pa sam nakon izlaska iz zgrade uhvatila za ruku svog osmogodišnjeg sina, da me pridrži, jer asfalt mi se približavao velikom brzinom.

Urednik je govorio.

Rekao je kako je to ozbiljna, fina knjiga u današnje doba opće površnosti. U publici su sjedili fini diskretni ljudi, moji znanci. Ali moja suknja na velike ruže, stegnuta u struku, kao da se bila napuhnula, pa sam lebdjela u njoj prema gore, bila odbacivana na stranu. Nije bilo slobodnog stolca pa sam se uvukla u udubinu prozora, gužvajući vrećice nogama.

2.

Kuća. To je bila naša kuća. Druga kuća nije nam trebala. Misli su nam bile zakačene, glave su nam bile zakačene, ukrštenim vratovima kao kukama, tako smo letjeli nad gradom danima i noćima.

Poslije posla izlazili smo na ledenu Vlačku ulicu, u dva po ponoći. Smijao si se: „Jeben je ovaj posao.“ Svi koje smo ikad upoznali spavali su. Moja je živahna utroba proizvodila tvari, sokove, nadjeve koji su jurili prema tebi kao iz minijaturne tvornice bombona.

Uvlačili smo se u uske prolaze, između zidova, balkona.

Prva slika koje se sjećam iz tvog auta su gole grane, gole sive grane koje se uzdižu u sivo nebo.

Ulica, rijetko šiblje predgrađa, to je bila naša kuća. Ništa u toj kući nismo imali. Jesi li zato tako lako ostavio našu kuću?

3.

Nedjeljom navečer spremam se za sutrašnji posao. Nekad je to bilo vrijeme kad je završavala naša jednodnevna razdvojenost. Radili smo zajedno.

Radili? Bila sam ti. Prebacila bih svoj tekst na tvoj kompjuter, a ti si prebirao po njemu nježno, znao si da je pun larvi i kukuljica. Rečenice su se na ekranu pružale poput koščica, poput nekih mojih tanušnih produžetaka koje si doticao u tišini, kao moje prste noću.

Čak i sada, kad se ipak dogodi da provedemo dan, dva zajedno, nekadašnja je prisnost tu. Mi smo isti, mi pripadamo zajedno, toliko da je možda bolje ne pokušavati više u ovom životu. Kad si prvi put rekao, jučer sam očajnički mislio na tebe, ja nisam morala reći ništa. Moje su oči tekle po tebi. To je bio ponedjeljak.

Zatim si rekao da moraš početi raditi ono što si oduvijek želio.

Kad se to dogodi? Možda postoji predosjećaj, jer tog ljeta nakupovala sam tankih haljinica pa smo ostajali vani do jutra. Vuklo me u zaglušujuću prljavu rupu u kojoj su se tijela tiskala ispod slika plesačica sambe na zidovima. Reklamne limenke Red Bulla bile su stolovi za kojima smo pili koktele. Pred zorom sam osjećala miris riječnog mulja. Spavali bismo nekoliko sati, zatim kretali na posao. Možda postoji predosjećaj, ali i tada sam vjerovala da se nikad ništa neće promijeniti. Poredak zapečaćen podnevom okomitim nad našim glavama.

Znam. To je za tebe bio izazov. Izazov, najužasnija riječ u mom životu. Smišljena da razdvoji one koji su se jako voljeli, jer jedno od njih mora krenuti putem izazova.

„Ali, što ako ne radimo više zajedno?” kažeš. „Vidimo se svaki dan, sve je kao što je bilo.”

Nije, ali u neke stvari kao da povjerujete jer čeznete za odmorom. Od umora *glava vam je močvarna*, sviđale su ti se te riječi iz neke priče koju sam davno objavila u Vjesniku. Napisala sam je ondje, na brdu na kojem sam živjela sa svojim mužem. Naš je sin spavao, ja sam sjedila na rubu otvorenog prozora s bilježnicom na koljenima. Ali zaboravila sam te riječi, život mi je odvlačio pažnju, riječi su bile gnjavaža.

Sad se tvoj život odvija na drugom kraju grada. Zamišljam tvoje prste koji dodiruju predmete. Tvoje riječi upućene drugim ljudima. Ženama. Što me na njima plaši? Sve. U jednom trenutku ustajemo od naših stolova, krećemo jedno prema drugome, želimo vidjeti jedno drugo. Kad se sretnemo, imamo snage samo za bijes. Ubrzo, ti žuriš svojoj kući, ja svojoj.

4.

Nekad, ti si bio netko s jagodicama tako mekim da sam vidjela sebe kako ih odsijecam, nožem jako tankim, jednu po jednu. Htjela sam ih složiti na svoj jezik. Jednom, sjedili smo u nekom kafiću, rekla sam, *gdje god me dodirneš, tu me boli*. Ipak, iza moje želje za efektom osjetio si kako mi stvarno trebaju te jagodice na svakom dijelu mog tijela pa si me dugo njima dodirivao po rukama, licu, čelu.

5.

Ostarijela si uz mene, Ksenija, kažeš. I doista, kad uhvatim svoj odraz u prozoru osvijetljenog tramvaja, ta umorna žena, te dvije gorke crte što se spuštaju od uglova usta, to sam ja. Tad vadim puder iz torbice, stavljam velike crne naočale.

6.

Ponekad se stvari uspiju dogoditi mimo nas, brže od nas, večer nam neočekivano krene na ruku.

„Pogledaj onog tipa za šankom”, kažeš.

Vani smo, negdje.

„Zašto te tako gleda?”

Tip spljoštene face u poderanim trapericama stoji za šankom. Plavi široki brkovi spuštaju mu se po obrazima kao vozaču transameričkog kamiona, kao Lovri Artukoviću na autoportretu „San lovca na jelene”. Svaki čas se okrene, premjeri bezvoljno sve što mu se nađe na putu, a zatim mu se pogled zaustavi. Taj zna što treba činiti s curom dok jednom rukom drži limenku pive, a nogom zatvara vrata WC-a. Na meni bijeli široki pojas koji se spušta nisko niz trbuh.

Zatim se sasvim okrene prema nama. Noge mu i dalje iz profila, ali gornji dio tijela kao prelomljen i zaokrenut.

Kad iziđem iz WC-a, stoji kraj ulaza, malo pognut.

Bila je onakva ljepljiva ljetna večer u kojoj u tami punoj dima razgovor otpočne dvoje odraslih ljudi.

Svako malo netko ga gurne, tad osjetim njegovo tvrdo tijelo. Leđa su mi gola, cijelom sam se njihovom dužinom pripila uza zid. Naposljetku on se nadvije dugim rukama iznad moje glave, kao da nada mnom rasteže rašlje nekog krova, nasloni se dlanovima na zid i kaže:

„Mislim da sad želiš nešto probati.”

7.

Najgori mi je povratak u stvarnost, onaj prostor između jave i sna, kad oči kao da se rastvore nekoliko trenutaka prije buđenja. Sve što želim je ponovo zaspati, ali misli grabe stvarnost, u strahu da im što ne bi promaklo.

„Ako zaspem, nemoj me ni za što, ni zbog čega, probuditi“, kažem ti, poneko popodne kad smo zajedno, kad ležimo na krevetu, pa osjetim kako mi tanka mrena muti misli.

8.

Stojim na balkonu. Navečer dugo s četvrtog kata gledam dječje igralište i nekoliko vijugavih ulica ispod sebe. Osvijetljeni su mnogim svjetilkama pa uredne stazice i travnjaci, prazne ljuljačke, sve to izgleda kao neki fantomski holivudski studio iz tridesetih. Prolaznika nema. Pratim koliko se dugo neće pojaviti nijedan automobil.

Uđem u sobu, legnem u ogrtaču, ugasim svjetlo i ruke ispružim niz tijelo.

I da, pusti tu priču o izazovu, znaš i sama da je to smeće. Sve ti je bilo jasno već onda kad si koljena, u starinskom predvorju vile, smirila naslonivši cijelo tijelo na pucketav dovrtak.

Ti, ti mu više nisi bila dovoljna. Cijela priča.

II. TMURNE ŽILE, SIPKE TETIVE

9.

Zatim moram krenuti dalje. Sa svim tim rupama po sebi. Dani izviru jedan iz drugog, zatim ugibaju u kutu balkona, gdje pred večer padne nekoliko sunčanih zraka.

Samo da vam se pribрати, okupiti, nije to lako nakon što, otkad znate za sebe, razdajete i bježite.

I samo ne smijete gnjaviti, cviliti, plakati kad kasni, imati obješenu facu, stajati u nepenetrativnim pozama, i ne smijete zvati dok je na kavi jer vam se neće javiti, ali će ga to iznervirati. Kako je to jednostavno i kako život može biti lak, ako ne tražite ono što vam se ne može dati. Ne polazi vam uvijek za rukom. Ni često, ni dovoljno. Moglo bi se reći da radite sve obrnuto.

„Ali zašto ti želiš biti sa mnom?” ponekad pitaš. „Uopće nisi sretna kad me vidiš. Postaješ još nesretnija...”

Koji je smisao konvoja? „The purpose of the convoy is to keep moving”, kaže Chris Christoferson u Konvoju.

A dok se dosjetim čemu sve to, za što sad očigledno nema vremena, ima stvari kojima se valja posvetiti. Postoji tu jedan prastari repertoar, između žena i muškaraca. Znam što voliš. Znam što i ne znaš da znam. Što ni sam ne znaš da voliš. Sve... mogu. Svugdje se utisnuti.

Svaki dan izgubim poneku bitku, izgubila sam puno bitaka, ali što je to prema cjelini moje misije koja te zasipa poput Borgesova Alepha.

10.

Sad već brišem prašinu, odlazim u mesnicu, pokušavam plaćati račune.

Ponekad se bacam u prave pothvate. Prebirem svoju odjeću. Pravim mjesta za novu. Nova

stiže. Vrećice. Ispod namještaja puze zabačeni računi s posjetnicama trgovina. Ukrasne trake. Stiže mali sako s čipkom na rukavima, baš sličan onome koji sam kupila u Londonu!

Treba nešto i baciti.

Ima tu još i stvari koje je moj bivši muž, desetak dana nakon što sam se iselila iz našeg stana, dovezao k mojima. U pedeset bijelih vrećica od kruha i mesa bili su nagurani moji strukirani kostimići, jako kratke minice po modi iz ranih devedesetih. Sve što nisam sama uspjela ponijeti.

„Evo, gospođo Karolina, da ne bi bilo pitanja na što je otišao novac”, rekao je. Mama je odnijela vrećice u stan, odvojila one koje su za šupu, a iz njih poslije još jednom one koje će ostaviti pred zgradom, pokraj kontejnera. Da si uzme komu treba.

Tako ona cijeli život za nama redi, iza mene još i najviše. Posprema. Kao nekad u Požegi kad bi petkom, već umorna, došavši s posla omatala glavu maramom. Tepisi su se frkali u štruce, tražila se prašina iza *šemizea* s knjigama. Tako je brzo otkrila i da sam doručak, kruh, putar i med, počela bacati iza frižidera. Ujutro nisam mogla jesti.

„Sad nek ostane čisto bar tjedan dana”, rekla bi mama, ali bila sam smotano dijete, uvijek rastreseno usredotočena na samo jednu stvar, iza mene je ostajao kaos. Stvari su mi ispadale iz ruku.

„Jel’ ispalo?” pitala bi mama.

Sagibala se i s dva prsta skupljala mrvice s tepiha.

Odjeću koju je namijenila spremanju u ormare oprala je i ispeglala, složila. Tako stoji i danas. Kod nje i kod mene.

U ormariću za cipele nađem stare sandale od tamnocrvene kože. Boris i ja tek smo se bili upoznali, ali u meni je nešto počelo ljeskati i migoljiti, morala sam ih kupiti. Dan prije toga netko u Vjesniku naruči mi da napišem komentar o multikulturalnosti. Netko drugi to pusti, nije ni pročitao, što li.

Ujutro, na razgovoru sam kod glavnog urednika.

Urednik suh i žilav tip, biciklist vižljastih nogu, jutarnji trkač po Maksimiru. Nov je u redakciji, nabrijan. Govori, ja gladih rukom svoj ruksak. Tu su sandale koje sam upravo kupila. I čarape što se presijavaju plavkasto i zlatno. Urednik skoro očinski: danas je već jasno da taj multi-kulti nije tako bezazlen, veliki europski gradovi moraju odlučiti kako da riješe te slumove u predgrađima, Turke i Cigane, i kod nas je to velik problem... mutatis mutandis, mora tu postojati neko... rješenje. Zna on, izvještavao je godinama iz jednog europskog glavnog grada.

Ja zamišljam svoju nogu u svilenj čarapi, kroz čiju se boju koža čini kao mrtvačka. Sandale imaju potpeticu od deset centimetara, na prstima metalnu alku, pa se stopalo položeno u njih, savijeno u gležnju, čini kao u malešnoj spravi za mučenje.

U redakciji sjedi Boris. Ne poznajemo se, jedva da smo progovorili i riječ, ali već znam da ću u jednom trenutku prići njegovu stolu.

A koji tjedan kasnije, izgubim tekst o knjizi u kojoj su skupljeni zapisnici sa sjednica državnog vrha. Kao, uređujem stranicu o knjigama jednom tjedno. Čim je tekst nastao, lijepo ga se opremi kao glavni na stranici za taj tjedan. Ali zaboravila sam tekst označiti tako da se ne može izbrisati, pa on za tri dana nestane u zakucima Vjesnikova kompjuterskog sustava. Autor u gripi, od njega nema pomoći. Tražim, listam, zovem informatičare, svi tražimo, toliko sam izbezumljena da poneki već i vjeruju da ga nisam namjerno izgubila.

„Znate što, kolegice, ja bih vas sad najradije ubio“, kaže glavni iskreno, ukoračivši u našu rubriku. Prati ga vjerni pas, doga, dovodi je i na kolegije pa urednici predlažu teme pod nepomičnim pogledom životinje.

Pozni tuđmanizam, u Zagrebu se stvorili liberalni krugovi. I meni simpatični. Zeka s Tuđmanom na sve strane. Ali još uvijek radim u Vjesniku. Glavni me odmjeri, a zatim, kao da mu je načas popustila koncentracija, premjeri i Borisa, pa se okrene na peti i zastane sekundu-dvije prije no što krene van, kao da hvata zalet. I doga okrene glavu od nas.

„Stari, drži se ti podalje od nje, vidiš kako ona vrti kosu oko prsta, ta ti je sasvim luda“, šapne u taj čas Borisu glavni redaktor, čičica koji voli promijeniti prvu rečenicu svakog našeg teksta, a onda zašuška vrećicom u koju mu je žena spremila užinu.

Ubacim crvene sandale nazad u maminu vrećicu, pa u ormarić. Neću ih baciti.

11.

Nedjeljom moj sin i ja odlazimo mami i tati na ručak. Naš frižider je poluprazan, uzet ću nešto hrane od njih. To nije teško, jer ručak se sastoji od juhe, kuhanog mesa, sosa od kopra, pečenja, nekoliko priloga, raznih salata, kolača.

Mama me dodatno upozorava.

„Pazi, Ksenija, sljedeće nedjelje je Uskrs. Ni u ponedjeljak nećeš imati gdje što kupiti, jer...”

„Kako da izračunam kad je Uskrs” pitam mamu, „kad se to stalno mijenja.” To se pitanje ponovi svakih godinu-dvije.

„Računaj... sedma nedjelja od Poklada”, odgovara mama.

„Ali kad su Poklade?”

„Ovisi o... Ali da znaš, to je zapovjedani blagdan, sve će biti zatvoreno”, dodaje. „I pazi, vidjela sam u novinama, neki predlažu da i nedjeljom trgovine ne rade. To je još daleko, ali kad bude onda ćeš morati...”

„To sve da ugone crkvi!” viče tata iz sobe.

Sjedi u fotelji iz očinske kuće, gleda tenis, pokraj njega na radnom stolu njegove knjige i papiri: tu svaki dan piše, ekscerptira, paginira. Citira. Andrić i Hannah Arendt, Freud, Cioran i Čehov podupiru tatinu ideju.

To se zbiva u dnevnoj sobi, uz veliku policu s knjigama, ispod slika koje bira moja mama: samotni gradski prizor, žitna polja s makovima i bez, s brezom i ponekom apartnom ženskom figurom. Ako je u žitnom polju, onda sa suncobranom.

Tako tata godinama, desetljećima.

Na radnom stolu grumenčići voska za uši. Moj sin Fran, nedugo nakon što je prohodao, dotrčao bi do stola, propeo se na prste, dohvatio kuglice i pokušavao njima pogoditi maleno uho. Tata mu je već bio demonstrirao za što služe.

Knjige za čitanje stižu i iz Kongresne biblioteke i British Library. Tata je već ispisao nekoliko hiljada stranica o pogubi svake isključivosti, vjerske i etničke, naročito nacionalizma, pa i nacija općenito, ali tu treba biti oprezan. Nije svaka ljubav prema naciji zlo, ali zbog stanovitih povijesnih okolnosti, primarno potrebe čovjekove da srasta i pripada, poistovjećuje se i prijanja, svrstava i zgušnjava, a zatim i radi nesigurnosti njegove, ona može, ali i ne mora, poprimiti, naravno, ne nužno, što opet ovisi o nizu okolnosti... Kad bi samo čovječanstvo bilo spremno na produbljenje istine! Zato tata teži iscrpiti ne samo svaku svoju misao na tu temu, nego i sve što je itko, ikad, igdje, o tome napisao. I uvijek pronalazi nešto novo.

Nadilaženje, nadraščanje, prevladavanje, to je tatin posao.

„Ali, zašto ti to pišeš?” pitam ponekad. „Pametni ljudi to znaju, onim drugima ionako nema pomoći.”

Jednom, nakon desetak knjiga posvećenih naciji i nacionalizmu zaključio je da je onim najboljim predstavnicima ljudskog roda, dok ih svjetina prezire i od njih zazire, nacija nespoznatljiva. Uprizorio, kao primjer, nacionalno autsajderstvo Laszla Vegela i Aleksandra Tišme. Identitet u polifoniji.

„Pustio sam u javni prostor tezu...”, objašnjava tata.

Pustio je u javni prostor tezu da nijedna nacija, takoreći, nikad neće spoznati ni samu sebe. To bi trebalo potkresati krila radikalnom nacionalizmu. Dok iza njegova prozora, zastrtog zavjesom koju mama svako malo pere i glača, traje tranzicijski košmar i zadnja pljačka svega što se u državi opljačkati može, tata, nagnut nad onim što ljude spaja, a ne razdvaja, piše novu knjigu. O nacijama i nacionalizmu, identitetu i identifikaciji, izazovu razlike i umirenju pripadanja, što sve nosi svoje opasnosti, ali i mogućnost nadraščanja. Pomažu mu Židovi u New Yorku, Balkanski ratovi, Proust, Sveti Augustin i drugi sveti. Kao svaki dobar marksist, makar bio i bivši, ako i ne priznaje da je kršćanin, tata vjeruje u raj, pa teži produbiti pitanje svih pitanja: kako ovaj svijet može biti bolje boravište.

Teško, profesore. Evo, uzmimo, na primjer, vašu kćer.

Tata, tvorac i protagonist grandioznog djela o tome zašto nacija može, ali i ne mora biti, povijesno zlo.

„Nisi li u zadnjoj knjizi ustvrdio da je nacija nespoznatljiva?“ pitam.

„Da...“, zastane načas, pa odmah odvraća: „Ali ja se sad, i to je jedna promjena u mojoj metodi, služim jednom novom aparaturom...“

Tata je volio Jugoslaviju.

Devedesetih, dok sam još radila u Vjesniku, strepila sam da neka njegova knjiga ne iskrсне u rukama nekog od mojih kolega, a njemu nekoliko puta oštro napomenula da nigdje, recimo na nekoj tribini na kojoj sjedi desetak luzera, ne zuci nešto o politici, jer ću odmah dobiti otkaz. Ozbiljno me shvatio. Sad mi je možda malo i žao, ucjenjivala sam ga svojim poslom, brakom i Franom.

Ali, dođavola, tada, početkom devedesetih, činilo mi se da tata doista ne zna gdje živi.

Sad se bori s izdavačima, ali ipak izdaje knjigu za knjigom; izdavači, jasno, zna se kakvi su, bolje da ne kažem, hoće, pa neće, kalkuliraju, otežu... Ne nužno, ali...

Tata piše dalje.

A i što će?

12.

Tata je imao osam godina kad je počeo Drugi svjetski rat. Jednoga je dana sav sretan otrčao u školu, jer se pročulo da će im predavati jedan ustaša.

Ustaša ga je na prvom satu išamarao do krvi. Ne znam kako su mu moji baka i deda poslije objasnili da je u tome sigurno bilo neke pravde.

Deda, rodom iz Starog sela kraj Otočca, i baka, rođena u Kreševu, doselili su u Požegu 1931., a kraj su rata dočekali, uglavnom, u svojoj kući u Cvjetnoj ulici. Deda, koji se kao državni službenik na lojalnost zakleo Franji Josipu, Aleksandru i Petru Karađorđeviću, pa Paveliću i Hrvatskoj, godine 1941. primljen je u katoličku vjeru, čemu je pridodana i njegova „Izjava o rasnoj pripadnosti“.

„Sirotinjsko povjerenstvo sl. i kr. Grada Požege“ omogućilo je isto i osmogodišnjem sinu, jer je „odlučio prijeći sa istočnopravoslavne na rimokatoličku vjeru“.

Deda je bio činovnik; taj je posao radio i za vrijeme NDH. Kad je bilo gusto, išlo se u *džadu*, na Papuk, a kad bi se vratili, kuća bi ih dočekala opljačkana, ali cijela. Ili su spavali kod kume Fersterice, požeške Njemice.

Jednom je tata, možda mu je bilo devet godina, vidio dedu kako plače. Nije mu bilo jasno zašto, ali nije dugo o tome razmišljao jer dječaci u razredu, pa i on, bili su uzbuđeni zbog toga što su primljeni u ustašku uzdanicu, a kad prođe neko vrijeme bit će primljeni u ustašku mladež, a još malo poslije, kad budu veliki, i u prave ustaše, a dobit će i neke stvari, stvari koje ima svaki pravi ustaša.

Požegu su oslobodili Makedonci, vjerojatno i drugi, a tata, tad 12-godišnjak, u muku koji je označio prestanak bitke iskočio je iz podruma svoje kuće. U podrumu je bilo dvadesetak susjeda, kuća je bila nova, podrum čvrst. Zadnjih godina rata moglo se pred tatom otvorenije razgovarati, i zato on, zagušen srećom što dolaze partizani, ustrčava uz nekoliko podrumskih stepenica. Na svjetlu dana osvrće se oko sebe i kreće prema partizanima koji su s podignutim oružjem nailazili Cvjetnom ulicom. Cijevi su se spustile prema njemu.

Onda je čuo povik:

„Pazi što radiš, htjeli smo te ubiti!”

Bio je taman dorastao da pomisle da je vojnik neke vojske.

Baka je širom otvorila prozore.

13.

Jednog dana, bilo mi je 11 godina, došla sam u Cvjetnu i vidjela da deda plače. Sjedio je na malom šamrlu kraj peći na drva, u čarapama, i držao lice u rukama, glava bi mu se povremeno stresla, a s njom i ona kvrga veličine jajeta na zatiljku, nastala kao posljedica praska topa u njegovoj blizini kad je pod feldmaršalom Borojevićem ratovao na Soči. I oglušio je, u činu rezervnog artiljerijskog kaplara, na jedno uho.

Kad je tata došao po mene, baka mu je rekla molećivo:

„Nico... pa jel' baš moraš tako?”

Moj se otac 1971. borio protiv nacionalizma, i, tvrdoglav kakav je već bio, zamjerio se

poštenom svijetu maloga grada. Za baku i dedu to je bilo previše.

„Bože, sakloni“, zastirala je baka rukom oči, kad bi čula tatin odgovor.

K nama su kući dolazili tatini kosmati učenici, u psihodelik majicama, neki već i studenti, i donosili ploče BB Kinga, Pata Methenyja, Mahalie Jackson, Jimmyja Hendrixa. Tata je bio gimnazijski profesor, studenti su pušili cigarete. Bila sam jako stidljiva, a pravila sam se da nisam, pa sam se samo povremeno usuđivala proviriti k njima. Jednom, kupim sandale apostolke koje su se tad nosile, ali skroz muške, pa prođem kroz sobu. Nastavljali su raspravu započetu na marksističkom kružoku koji je tata vodio i presnimavali ploče na naš magnetofon.

„Ovo je izvrsno, izvrsno“, presuđivao je tata.

Glazba koju sam ja uspijevala naći na radiju bila je „jeftina“. U paničnom strahu od te riječi u tatinim ustima godinama sam na radiju pokušavala pronaći glazbu koja ne bi bila jeftina, dok na kraju nisam odustala.

To je bila dobra odluka; sve što je tati bilo dobro moralo je biti i jako teško, nedohvatno skoro. I misteriozno ponekad, poput umjetničke inspiracije, pojave najvišeg reda; bila je nepredvidljiva, ali nije je trebalo čekati skrštenih ruku.

„Znaš ti, draga moja, kad ćeš ti dovoljno dobro znati u školi?“ tumačio mi je kao srednjoškolki, s podignutim prstom. „Kad budeš znala više od svojih profesora!“ Učila sam da znam više.

„Biti književnik znači odricati se. Najbolji pisci su uvijek priznavali – kad sam pisao, nisam živio“, citirao je. Ono do čega se lako dolazilo prezirao je.

Kad sam bila u drugom osnovne, dao mi je bilježnicu u koju ću pisati dnevnik, a u skladu s postavkama Frankfurtske škole da je bitna samorealizacija, kao i briga za samorealizaciju bližnjeg. Dok je čitao dnevnik, s odobravanjem je kimao glavom.

Prijateljice su mi se smijale. Mora pisati dnevnik, i još joj ga tata čita.

Ali tati je izgleda bilo suđeno da se povremeno nosi s unutarnjim životima sebi bliskih. Našao je, mnogo kasnije doduše, bilježnicu pjesama što ih je moja baka, njegova mama,

pisala dok je bila učenica sarajevske gimnazije.

„Jednog će dana pripasti tebi”, nagovijestio je. „Vidjet ćeš da nije slučajno što imaš literarni talent.”

Kupovao mi je knjige i kad smo imali najmanje novca, ono kad sam se upisala na faks, pa smo se sve troje preselili u Zagreb, zapravo u Veliku Goricu gdje je kupljen stan pokraj aerodroma, a preko puta groblja. Kao studentica, dala sam mu na čitanje neke svoje omiljene pisce. Sviđali su mu se samo na mjestima gdje su bili *pomalo i filozofi*. Upregnem svu svoju malu snagu da dokažem tati da je filozofija filozofija, a književnost književnost. Nije književnost dobra zato što sliča na filozofiju. Književnost se bavi životom.

„Da bi bila dobra, ipak književnost mora imati i nešto... dublje”, odgovarao je.

Kad me danas neke žene pitaju kako mogu izdržati tako dugo na visokim potpeticama, kažem: „Geni.” Jer bio je tata, kao gimnazijalac i mlad student, juniorski državni rekorder u skoku uvis, udalj i sprintu na 100 metara.

Kasnih četrdesetih i početkom pedesetih proputovao je kao reprezentativac Europu. Postoji fotografija koja ga prikazuje, s još jednim atletičarom, na maglovitom Sjevernom moru. S rukama u džepovima balonera i s jednodnevnom bradom poput agenata su na tajnom zadatku. Nakon duga puta malo kao smoždeni, ali bila je to varka: i smoždeni su trčali dovoljno brzo da svakom umaknu i zauvijek nađu spas u postojbini Elsinora, a zatim i dalje. Tata se, naravno, iz Danske vratio, ali sam. Donio je razglednicu žene čije tijelo završava ribljim repom, i fotografiju iz neke predstave Hamleta na kojoj mrtvačku lubanju drži glumac tako mršav da ne znaš tko je Hamlet, što lubanja. Često sam je kao omađijana gledala. Gledala sam i tatine fotografije gdje mu na prsima trenirke piše Jugoslavija, a na nogama mu vojničke cokule.

„Ma ne, za trčanje smo imali sprinterice”, objašnjava tata.

Ponekad i dva broja premale, ali nema veze.

„Geni...”, ponovim.

Takvi smo, od tog smo sazdani, od tmurnih žila i crnih tetiva, prije nego se pretvore u sipku vlat. Pa frendicama spomenem tatinu rekordersku prošlost.

„I to u vrijeme kad je država imala dvadeset milijuna stanovnika”, kažem.

14.

Za jednim sam nedjeljnim ručkom rekla: „Stalno nekoga intervjuiram, pola mi je grada ispričalo svoju životnu priču. Trebala bih i vas jednom intervjuirati, ali da pričate o onome što ste doživjeli, ne što o čemu mislite, naročito ti, tata.”

Tata je rekao: „E, pa ne bi se mi složili da se to objavi.”

Ja: „Ma, ne, ne da se objavi. Samo da ostane nama, za uspomenu.”

„Jer što bi ljudi...”, zausti mama.

15.

Mama je upoznala tatu u godini svoje velike mature, u vlaku iz Velike. Ona je išla u Požegu, a gazdarici kod koje je stanovala nosila je kokoši i krumpir. Tata se vraćao s kupanja na veličkim bazenima.

Mama je bila seosko dijete. Bez oca je ostala 1943. kad ga je na Papuku, udarcem kopita u sljepoočnicu, ubila kobila. Išli su po klade za prikućnicu. *Mora da su našu Micu zaškakljale strange, pa se ritnula*, zaključivali su kasnije. Oca su joj dovezli u kolima. Polegli su ga na zemljani pod sobe, na plahtu, da ga operu za odlazak u Požegu, u bolnicu. Umro je nakon dva dana. Mama se sjeća kako su svi istrčali na seoski put kad su začuli uzvike:

„Dolaze... vidi se lijes!”

Sad je otac ponovo ležao u sobi, ali na odru. Odar su bila dva stolca koja su držala sanduk, a mama, koja je imala četiri godine, donijela je ocu kolač, da ga nahrani.

Mama je s deset godina otišla u grad, u gimnaziju. Trupci za prikućnicu ostali su u dvorištu onako, kako su bačeni. Žene su, prolazeći, naricale. Mama se ne sjeća što je bilo s kobilom. Danas mamina mama koju zovemo Stara, a čini mi se da je to na selu izraz nekako od milja, živi sama u kući staroj stotinu godina. Pokopala je davno svoje i muževljeve roditelje.

Ne znam puno o tom životu. Ponekad sam odlazila na selo, ali ne bih ondje dugo izdržala. Bojala sam se domaćih životinja, visokih seoskih kreveta punih tajanstvene posteljine. Na zidu je visila slika Starinog mrtvog muža u drvenom okviru s cvjetnim ukrasima. Iskrsavale su čudne riječi, poput: „Dico, idite se igrati u bostan.”

Dok sam sa zebnjom iščekivala *bostan*, seoska djeca, prema kojoj sam osjećala čudnu zavist, gledala su me s podsmijehom.

Pri kolinju, rezala sam salo za čvarke. Ali doista sam voljela samo topiti ih. Svi bi već bili u kući, večerali bi, posao je bio gotov. Ostala bih u dvorištu sama, pala bi noć, seoska noć koju je parao lavež psa, a jedino svjetlo bio je debeli žar u zemljanoj peći. U kotlu je putovalo u krug mnoštvo uzavrelih mjehurića, iznad mene su bile grane višnje.

16.

Mama je zabrinuto govorila: „Što ćemo mi s našom Ksenijicom? Tako je blijeda i slaba. Gledam tu drugu djecu, nitko nije baš tako... Trebala bi ići ranije spavati, više jesti.” Živo vidim sliku mame, u vlaku, s kokošima koje miču glavom, a perje im sja. Tako je do danas, uvijek je kraj nje vrećica s nečim za nas.

Imala sam samo osam mjeseci kad je mama dobila tuberkulozu, tik nakon što je to prestala biti smrtonosna bolest. Bila je slaba, jednog se dana naslonila na jedan plot i pala.

Kad sam bila u petom razredu, operirala je mandule. Cijelu noć sam plakala, nisam vjerovala da na tom bolničkom odjelu ljudi pljuju krv tek iz grla, i činilo mi se, samo zbog neke zavjere nitko preda mnom ne spominje riječi *pas tablete* i *kaverne*.

Kad bi mama izgovarala *pas tablete*, *kaverne*, uvijek bi pogledala u stranu.

„Nije moralo tako biti...”, govorila je.

Izliječivši tuberkulozu, ostala je debeljuškasta, ali zgodna.

Od tad ne voli mršaviti. Kad čovjek mršavi, nešto nije u redu.

„Ali mama, ako mršaviš zato da budeš vitkija, onda to nije to.”

„Znam ja.”

U srednjoj školi, kad sam bila sama kod kuće, isprobavala sam njene haljine. Tužno su na meni visjele. I nije to bila neka garderoba. Mama je uvijek govorila: „Za jelo i zimsku robu mora biti, za krpe ne... nosit ćemo staro.” *Krpe* su bile odjeća i razne trice koje sam gledala u izlozima, i kućama svojih prijateljica. U tom obilju prijateljice su dobivale posebne crte lica, a njihove lutke mirise. Ako bih na čas ostala u sobi sama, zaranjala sam lice u plastičnu kosu na lutkinu vratu.

Kod nas, znalo se da će jednog dana trebati kupiti stan u Zagrebu.

Kućom je vladala trijeznost, preventivna askeza, osjećaj za situacije *ne daj bože*.

„Ali zašto stalno prizivate boga, nadnaravne sile... osim toga to su poštapalice, nametnici u jeziku, to ti znaš, Ksenija”, govorio je tata.

17.

Kad su bili mladi, tata je vodio mamu u gimnazijsku zgradu, gdje je bio klavir, da joj svira Mondscheinsonatu. U množini maminih obaveza sonata se gubila, uvirala na kriva mjesta. No sad, konačno, mama ima vremena svaku večer čitati. Pročitala je sve knjige Orhana Pamuka i stalno čita nove.

„İcí ću u Istanbul”, kaže.

„Mondscheinsonatu?” upitah.

„A, eto...”, prizna tata, ali odmah zatim: „Ti nikad nisi bila od obiteljskih priča. To te sad zanima?”

Nemaj straha, tata, to je samo želja da se na čas stisnem i skutrim, nakon što cijeli život bježim i rasipam. A onda po starom.

Ali kažem samo: „Pa?”

„Ne bih htjela da me netko prepozna. Znaš kakvi su ljudi...”, brzo će mama.

Ljudi, mjera svih stvari, koje jesu da jesu, koje nisu da nisu.

III. MOJA NAJDRAŽA MRTVA PRIRODA

18.

„Pročitaj”, kaže Boris. Pruža mi fascikl u kojem je njegov roman. Nije još gotov, uskoro će.

Boris piše roman. U početku, roman je nastajao u ono malo vremena koliko novine ostavljaju čovjeku. Novine su poganski ritual, nema ni petka ni svetka. Na novom poslu Boris ima dva mjeseca godišnjeg odmora; danju ide sa svojim na plažu, noću piše. I sad ti pitaj zašto sam otišao iz novina, kori me ponekad.

Pružam ruku prema toj izraslini koja se deblja. Taj nas roman sad razdvaja, kao i sve što radiš, pomislim, ništa ne kažem.

Nekad sam čitala svaki pasus, puno puta, čim bi nastao. Da, to sam baš ja, govorila sam. Nije moguće da sam to ja, pitala sam. Hrvali smo se romanom kao djeca na krevetu jastucima. Ali tko nam je što mogao u kući od perja?

„Hoću znati sve o tebi”, govorio si. U početku mi je bilo neugodno pričati. Ne volim biti natjerana na indiskreciju. I dosadno; svi su oni za mene bili mrtvi.

„Sve što si ikad napravila, pomislila, doživjela, kad si odlučila doživjeti... Kad nešto odlučiš doživjeti, u tom trenutku, što ti prolazi kroz glavu?”

„Ništa mi se više ne događa, osim s tobom.”

„Daj, naravno da ti se događa... samo se ne usudiš reći jer se bojiš. Budi mirna, neću ti se osvećivati. Netko je nešto htio, to je napravio, što tu može promijeniti osveta?”

Konci priča uvlačili su te u moj svijet.

Zatim si, ipak, pošao raditi ono što si oduvijek želio. Stranice su počele putovati k meni noću, u attachmentu. Nisam više mogla čitati. U romanu sam opipavala samo svoje priče o koje si se saplitao želeći se udaljiti.

„Htio bih pisati i o tome kako je bilo na početku...”, kažeš.

Ne možeš, jasno, neka vremena sad su davnija od poplave.

Možda bih ja imala što na tu temu reći ?

Sviđao ti se kaput koji sam nosila, s muškim reverima, uzak u struku i dug do poda. Na početku.

„Volim sve tvoje“, govorio si, dotičući ga.

„U njemu izgledaš kao žene u Cortu Malteseu“, uvlačio si prste između gumba, od kojih je svaki imao maleno ugravirano sidro.

Donio si stripove o Cortu Malteseu pa smo ih u kafiću listali, pokazivao si mi kako kadriranjem raste priča. Ruke su nam se preplitale, kože srastale nad crtežima.

Kosa mi je bila u dvije boje, horizontalno. Malo prije nego sam te upoznala, obojila sam je u plavo. Morala je imati centimetar prirodne boje uz korijen. Morala je izgledati umjetno. No ubrzo sam pustila da mi raste moja, crna. Trajalo je dvije godine. Prema korijenu crna, vrhovi plavi. Prejaka je to bila metafora, loša.

Pustila sam svojoj kosi na volju već tog prvog ljeta, dok sam te čekala da se vratiš s mora. Dovlačila sam u stan bukete ruža, napunila njima vaze i staklene zdjele, jer vani je bilo kišovito ljeto i naš vrt, gore na brdu, podivljao. Moji na moru. Prozor stalno otvoren, ali soba zamračena, u njoj se odvija moj prigušeni, nevidljivi život. Čekam.

Jednom, zaboravim prije izlaska zatvoriti prozor, čak i zaključati vrata, a kad se navečer vratim teška bijela zavjesa visi na terasu kao mokra zastava. Pred kraj zaboravim i na cvijeće u vazama pa voda, zelenkasta i klizava, počne širiti oko sebe mirise puti.

Rekao si, te večeri kad se vratiš s mora nećeš zvati. Ali ja ipak, kako se mrak počeo zgušnjavati, sjednem u fotelju, uz telefon. Kosa mi raste. Telefon zazvoni.

19.

Kasnije, u drugoj godini moga razvoda, sjedili smo na nekoj klupi, ali umorna sam, jedva podižem ruku u plavom rukavu od organdija. Na meni plave cipele iz Bologne, ogrlica o ključnim kostima. Izgledam pristojno, ali tko mi se usudi približiti vidi kosti koje prosijavaju kroz kožu lica i oči kao da ih je zjenica skroz progrizla. U naš stan svake noći dolazi policija. U frižideru nema ništa za jelo. Mama donosi za Frana u posudicama, i sve dulje su njih dvoje sami, tako je najbolje. Noću sa strepnjom iščekujem ključ moga muža u bravi. Moje skrbništvo nad sinom visi o paučinastoj niti. Lako može doći kraj svemu. Jedina mi je misao da bih tad, možda, mogla opružiti ruke uz bokove i pustiti svakoj žilici svoga tijela da se dobro, dobro odmori.

20.

Zatim, bio je tu i dr. Šandor, onaj koji me *promatrao* u to vrijeme, dok je trajao moj komplicirani razvod. Nismo se čuli nekoliko godina. Nedavno sam ga nazvala.

Rekla sam mu kako sad radiš posao koji si oduvijek želio.

Rekao je: „Glas ti zvuči grozno, glas ti zvuči kao u stare žene, Ksenija.”

„Moraš mi nešto donijeti”, rekoh.

Na razgovore sam k njemu odlazila, to se sjećaš, u bolnicu, stalno strepeći da ću začuti noćne krike luđaka iz okolnih paviljona. Bili su svud oko nas. Na zidovima ordinacije bili su plakati poljskog avangardnog teatra, a na jednom krepani pijetao s obješenom glavom moćne fluorescentne krijeste.

„Mislim da ne bih k vama trebala dolaziti navečer”, rekla sam tada.

„Zašto?” iznenadio se nad laptopom.

„Pa, mrak je.”

„Mrak je...? Mrak je problem?”

„Zbog transfera.”

„A, zbog transfera...”

Šandorov zadatak nije bio lak. Morao je podastrijeti sudu mišljenje tko je, moj muž ili ja, podobniji za skrbništvo nad djetetom. Studirao je psihoanalizu u Americi, no za ovo s čim se sad suočavao ta znanja teško da su mu trebala. Ovo je bila borba dvoje ljudi za isti plijen: na život i smrt, dok se jednom od njih glava ne objesi kao pijetlu na zidu njegove sobe.

„Povest ću vas, Ksenija, i ja sam gotov”, rekao je ustajući.

„Ne možete me voziti”, rekla sam.

Ugasio je svjetlo, ali sad zastane s kvakom u ruci.

„Već sam vam rekla, mrak je...”

„A, to...”

Fluorescentna kriješta zasvijetli pod automobilskim farom koji je na tren obasjao sobu i zatim nestao. Pusti kvaku, upali svjetlo.

„Pozvat ću vam taksi”, reče.

„Ali, ove tablete...”, kažem mu danas, kad smo se na pet minuta našli u kafiću, a on mi preko stola pružio kutijicu koju sam odmah otvorila, „vidi... tu piše da potenciraju misli o samoubojstvu.”

„Pa, želiš li se možda ubiti, Ksenija?”

Ipak me dobro poznaje.

„Dobro, ali niste prekinuli”, razjašnjavao je sam sebi.

„Ne razumiješ...! Prije smo bili po cijele dane zajedno, u novinama ti nema ni svetka ni petka...”

„Izmučio me noćas neki tip koji je na svoju ruku prestao uzimati litij...”, reče. Upravo je bio izišao iz dežurstva. „Uselila si u svoj stan?”

„Da... prije tri godine.”

„Stan su kupili mama i tata?”

Stan su kupili mama i tata. Dok se zgrada završavala, Fran i ja smo poslije nedjeljnog ručka odlazili procijeniti koliko je uznapredovala. Iz parka smo gledali velike prozore malog stana. Zapravo, od početka mi se činilo da to i nije stan nego atelje staklene stijene, urastao u zelenilo parka. Stan je bio nekako... neobavezan.

Uselila sam unoseći fotelju na razvlačenje, to je bio moj krevet, madrac za Frana i štednjak. Stol i policu za knjige dale su mi kolegice iz redakcije. Fran i ja smo za useljenje kupili plave tanjure kojima su po rubovima plivale ribice.

Zbunjeno ih je stavio na stol.

„Naše malo domaćinstvo”, rekao je.

„Da, baš je malo...”, zbunio se i tata.

Kad je Fran otišao u svoju sobu, tata je psiknuo prema meni: „Nemoj sad brakove da razvodiš!”

„Neću, bez brige”, nasmijala sam se.

Stan je plovio među granama.

Šandor i ja odlazimo iz kafića, oboje moramo kupiti nešto u trgovini. Dok stojimo u redu pred blagajnom, kažem: „Ništa ga osim seksa ne zanima.”

„Ma, jasno ti je da je to gotovo...!” Ozlovoljila ga je moja glupost.

„A možeš se i ti priključiti.”

„Znači, vi...?” upita glasno.

Lica se okrenu prema nama. Šandor je malo teže kopčao. Bio je u svojoj fazi *čišćenja*. Jednom godišnje po mjesec dana ne bi pio, pušio, a valjda ni jeo masno.

„Stvarno pričam gluposti... oprosti.”

„Pusti sav taj crap, Ksenija.”

S police dohvati papirnate maramice i otvori paketić.

„Grozno izgledaš.”

21.

Vraćam Borisu prvih sto kartica.

„Ne znam što bih ti rekla”, kažem.

„Htio sam napisati poglavlje o svim našim mjestima u gradu, toliko smo toga prošli zajedno. Ne znam zašto svaki put odustanem...”, kaže Boris.

Da, stvorili smo novi grad, od svjetlucavih tragova, od moje vlage, tvoje vlage, drugi nije ni postojao.

Sjedili bismo na klupi u parku, po nama je padao snijeg. Malo mi smeta tvoj snobizam, govorio si. I meni. Prestala sam ići na premijere i otvorenja, iako mi nije bilo jasno kakav je to snobizam. Na palčevima lakiranih cipelica koje sam nosila pojavile su se od hodanja rupe. Hodali smo Palmotićevo, Vukovarskom. Zavoljela sam te prizore oskudice, tužne ulice bez izloga, prolaznika.

„Kupio sam veliku kartu grada i danima označavao kružićima sva naša mjesta, ali nekako mi se sad sve to čini patetično”, zamisliš se.

„Možda i je”, kažem.

Pomislim kako su se nekad svi moji sokovi slijevali prema tebi. Ispod noktiju su mi rasle ciklame. Sad mi je grlo suho, sad mi je i riječ previše.

22.

Tako je i počelo, s malo riječi. Razumjeli smo se. Ponekad mi se čini da ljubav počne i zato što želite da vas netko, napokon, čuje. Malo riječi, izgovorenih tiho, probijalo se kroz tuđu buku, napipavalo jedna drugu.

Na početku, ništa se još nije bilo dogodilo, u sebe smo tek usisavali mirise onog drugog, u

nekom smo kafiću i ja naslonim usne na tvoj dlan.

Od dlana do postelje nije dug put.

Preda mnom je na niskom stoliću pisaća mašina. Došla sam sa sjednice naše najstarije kulturne institucije, u kojoj baš traje boj manjih i većih, boljih i lošijih Hrvata na temu bolje Hrvatske. Tema je iz sredine devedesetih, samo koju godinu kasnije nije više nikog zanimala. Dopratio si me kući. Čim sjednem, otvorim novinarski blok jer tekst o skupu valja novinama poslati još večeras.

Hodaš oko mene.

Kako početi? Možda... Dame i gospodo, hrvatska provincija je naša budućnost. Nasmiješ se.

Ti hodaš oko mene, a na meni čarape ovijene oko bedara kao korneti, suknja podignuta oko struka, dotle si u svom nestrpljenju stigao. Nemaš ti razumijevanja za boj Hrvata manjih i većih, ovih i onih. Sam im ravnodušno pripadaš, pa ti se fućka. Dosadne su ti priče o tome koliko se tu mržnje bilo nakotilo dok smo ono još svi lijepo živjeli zajedno, i poslije, kad se sve zakompliciralo. Nemaš ti pojma ni kako je bilo one subote, dan prije rata, ja se oko dvanaest uputila s Franom na špicu, pa na sladoled, a tišina baš nekako... predratna. Nigdje nikog. Požurimo kući, a naša susjeda tamo na brdu, frau Elsa, dočeka nas na terasi, među cvijećem. Uhvativši se za osušene obraze požutjelim prstima nalakiranih noktiju, između kojih je zatakuta tanka cigareta, kaže: „Pa gdje ste vi, gospodo Ksenija, rat samo što nije počeo!”

I zato, dok ja za pisaćom mašinom rasplićem unutarhrvatsku stvar, ti kružiš oko mene kao kobac.

Ja sam na putu prema četrdesetoj, ti nemaš ni trideset. Sav si dug, kao neuhranjen. Trbuh ti upao, na njemu se, kad se nadviješ nad mene, trese izlizan vojnički remen. Pokret kojim sijevneš njime kroz ušicu kopče izazove u meni nelagodu, jer tko zna koliko si puta to učinio bilo gdje, s bilo kojom. I brzo možeš to ponoviti, bilo gdje, s bilo kojom.

Ali i guram te od sebe, moram pisati, izvještaj.

Vučje nas bratstvo sad spaja, jedno drugom pokazujemo očnjake, ždrijela.

S nezahvalnošću pomišljam na bivše ljubavnike, s nezahvalnošću žene pokraj koje neistraženo tijelo hoda po sobi gore-dolje.

Oko nas su knjige koje volim, haljine, ogrtači koji s tijela neosjetno padnu. Nađe se toga oko žena neke dobi. Volim ja svoje tijelo. Za moje tijelo samo najbolje. Volim ležati kraj razmaženog mladog muškarca. Volim gledati svoje ruke, noge, kako se kreću pokraj njegovih. Njegovo se tijelo puno udubina odsutno proteže pokraj mojeg, sebično i sporo, pa posegne za mnom.

Svakog jutra, dok prilazim ogledalu, dok uzimam rukom bočice koje kucaju o staklenu podlogu kao što cvokoću zubi, znam: želim ti uvući prste između traperica i golog trbuha, i držati ih ondje dok svi to ne vide, jer ti si moj. Želim da ostanemo tako dok zrak oko nas ne postane svima nepodnošljiv. Dok nam svima pjena ne pođe na usta.

To ti se sviđa. Prepoznajem te, taj si. Voliš biti odveden. Odvodi te ona kojoj se s površine kože trusi puder, baš kao što se s njenih očiju otima grozničava dosada.

Kasnije potpuno zaboravljam to desetljeće koje nas dijeli. Meteš hrpe mrtvaca iz moje glave.

„Dosta si napisala... stavi točku”, ustremiš se.

„Ne...”

Tog proljeća, jedva sam dočekala da se vratim s puta, iz Porta, nevjerojatnog grada u koji se uvukao Atlantik, u kojem prelazim most iznad zaljeva, a vjetar mi lijepi haljinu preko lica. Nešto me tjera da bježim iz svoje sobe na sedamnaestom katu hotela koju puni ocean i veliki krevet na kojem želim ležati s tobom. Pokucam curi iz susjedne sobe, odemo u restoran u luci, luka je opasno mjesto oronulih čipkastih kuća, ali ne može nam se dogoditi ništa što već ne želimo. Mrtve smo gladne, jedemo tunu pečenu u luku i krumpiru, masno jelo iza kojeg pijemo vino. Grad živi noću, na ulicama, ogoljelih udova, istetoviranih ramena.

I ja shvatim, želim živjeti na ulici.

„Nemaš stida, Ksenija”, šapneš.

Čini ti se.

Tek sam se vratila, ali već sjedim na tvom stolu u redakciji.

Ustanem, mekanim brežuljčićem dotaknem tvoj lakat.

„Bestidna si, i puna strahova istodobno...”

Ne razumiješ, samo želim živjeti među mladim crncima kose spletene u duge pletenice, u otrcanoj odjeći. Želim hodati u uskoj haljini, nauljenih nogu. Šuljati se među sjenama kojima se približava žar cigarete dok se sporazumijevaju šapatom, i zvižducima.

„Moja svijeća gori na dva kraja, neće izdržati noć...”, kažem.

„Čije je to?”

„Engleske pjesnikinje...”

Jednim potezom izvučem papir iz mašine. Utišne njen štektavi zvuk. Kraj.

Ti ispod džempera ne nosiš ništa. Svlačiš traperice, sukneš na sve strane, odjednom mi priđeš, istrgneš mi iz ruke telefon kojim pokušavam izdiktirati izvještaj u redakciju, kažeš:

„Jebem ti mater...”

I ponestaje mi sad već tih figura gladi.

Samo mi je stalo, jako stalo, a kad mi je stalo počinjem praviti greške, kako samo griješim, zaboravljam se pretvarati. Ne, ne možeš dalje... boli, razumiješ? Ne boli. Lijevom si rukom pritisnuo moje rame, stopalom se opireš o pod, kao da u slobodnoj ruci skupljaš svu snagu kojom ćeš zadati završni udarac. A kad me pljusneš iz sve snage, tako da se moja glava okrene sasvim na drugu stranu, od tebe, kao vještičja, prema sobi i prema životu koji upravo ostavljam, dograabe se naše žile u dubini.

„Ti... droljo”, kažeš.

Zatim te pratim do Pothodnika. Tamo sjedimo u kafiću, noge mi vise sa stolca, na vrhu stopala ljuljam sandalu, nešto je prijeteće u tom pokretu, do sad sam imala život, kakav takav, bilo je krša i loma ali ovog nije bilo, do nekog se doba dolazilo kući, zaključavala se

masivna vrata, na ljetovanje se u kuću na otoku išlo avionom a bankrot bi nastupao tek nakon toga, a sad pratim ja tebe, pa ti mene. Polijevali su ulice, od tog su mi listovi nogu puni kapljica vode. Prijeđeš preko njih dlanovima. Jutro je.

Ubrzo moram ustati jer prije posla idem k izdavačici koja je upravo objavila „Ljubav i druge nečiste sile“. Po knjigu. Ona u nelagodi gleda moje upale obraze. Nisam puno spavala. Težak mi je i oko vrata obješen debeo zlatan lanac o kojem je djed mog muža, prije Drugog svjetskog rata u Sarajevu, nosio zlatni sat.

„Vi ste jako smršavili...“, kaže izdavačica.

Ne, nisam, samo sam zaljubljena, a ljubav je vrsta tuge.

23.

Jednom, dođem u redakciju i vidim kako pričaš s kolegicom, ona nagnuta prema tebi. Ne pozdravim.

Pošalješ mi poruku: „Nemoj, draga Turkinjo, bit ljuta... Za te ću se crne vode napit, i u crnu vreću zašit...“

Ljutim se.

Podigla sam kosu onako kako voliš, u neurednu hrpicu na vrhu glave. U crvenoj sam vesti i kratkoj suknjici, sve po tvome. Durim se za kompjuterom.

„Lijepa, lijepa...“, pošalješ poruku. Nasmijem se. Već sam pola sata bez tebe. Ne mogu više. Taj metar koji dijeli moj kompjuter od tvoga dulji je od relija Pariz – Dakar.

„Osjećam samo nježnost prema tebi, i najradije bih te cijelu rastrgao... u isto vrijeme, razumiješ?“ kažeš. Razumijem.

„Ksenija, ako budemo pametni, možemo biti dugo zajedno...“, kažeš nakon nekoliko dana. Popodne smo proveli u praznom kafiću, pa sad na svjetlu teturamo, slijepljene kose.

„Dugo...“, ponavljaš. „Samo moramo paziti...“

„Ah, kome je do dugih veza...”, pokušam. Ali u meni strah za sve naše.

Ljeto je počelo, uskoro ćemo se na nekoliko tjedana razdvojiti.

„Volim te...”, kažeš. „I što je najgore, imam potrebu da ti to stalno ponavljam.”

Ne, nije to najgore. Najgore je što i ja tebe volim, a ja kad volim, onda pijem puno tableta, navečer za spavanje, ujutro za buđenje, popodne protiv svega.

Ali tako ja to vidim. Dok sam s tobom, neću da mi se stvarnost miješa u život.

Osim toga, tu je i moj muž. Ne želimo mu zlo, ali tek tu i tamo se sjetimo da je on čovjek koji polaže neka prava na mene. A tu su i neki drugi ljudi, o kojima bi trebalo povesti računa, ali o kojima sad ne bih, jer za njih nemamo vremena dok jurimo u tramvajima, vješamo se po klupama, penjemo po stablima.

24.

Kad sam prvi put došla k tebi, rekla sam ti: „Ti si baš za mene.” Ali to je bila, više, tako, afektacija. Koji dan kasnije, dok te gledam iznad sebe, tijelo koje šiklja iz opasača, nema kraja mom čuđenju što si, daleko od mene, ali baš za mene izrastao tamo među vrletima.

Freudica, jedina koju imam u redakciji kaže: „Kaj se to događa između tebe i Borisa?”

„I prefere underthirties...”

„Daj uspori malo...”, kaže ona.

„Nema tu više usporavanja”, kažem.

Zapravo, nema više nikakvog kretanja. Vrijeme stoji. Sve stoji. Stali su satovi, domaćica je zaspala baš u trenu kad je zarila nož u trbuh ribi. Tu i nas vidim. Ulica, sjene su nepomične. Kako se može dogoditi da nas oprez tako napusti, da nam se učini da se sve zaustavilo? Da će neko tijelo zauvijek zauzimati prostor pored našeg? Nevažno. Opres me napušta. Volim ponavljati te riječi. Sad, godinama prekasno, znam što znače, i volim ih ponavljati.

25.

Cinici kažu da je ljubav proporcionalna usamljenosti koja joj je prethodila. Možda, ali ljubav mora biti velika, da bi se iz nje rodila volja za cinizmom. Sad često susprežem svoj cinizam da se ne bi vidjelo koliko je veliko moje razočaranje.

Sjedim Fricu na krilu, raširenih nogu i okrenuta prema njemu, potpuno odjevena, u kaputu, na rukama mi crvene kožne rukavice.

„Drago mi je da si ipak stigla”, kaže.

„Zašto ne bih?”

„Nisi li rekla da imaš posla?”

„Da, jesam, ali nije to... Baš sam te danas htjela odjebati”, šapćem, „ali ne mogu... još... dobar si jebač.”

„Obriši mi ruž...”, kažem.

Zadnji put je nasrnuo, poljubio me tako da su nam oboma obrazi i brada ostali crveni. Kao da je osjetio da je ta klaunska mast izmamila u meni osmijeh, sad pritisne moju glavu unazad, trlja maramicom tako da moje lice ide lijevo desno.

Odbaci traperice, bedreni mu mišići podrhtavaju, noge su mu snažne, malo svinute u koljenima kao da se stopalima drži za granu, trbuh obrastao riđim dlakama, još tvrd, ali ne zadugo.

„Tako si jak... To mi se sviđa...”, gladim ga dlanom.

Gurne mi ruku u gaćice. Prste na tom mjestu mrzim, ali kažem prijetvorno: „Mmm... Nemoj...”

Utisne glavu između ona dva meka jastučića što se stvore između ruba čarapa i gaćica. Plamti riđom kosom kao ris. Moje mu gaćice u zubima.

Gaćice su od prozirne čipke.

„Ne, to ne dam ni svom dečku”, lanem.

„Dečku?” ponovi, i to ga natjera da se još niže spusti na koljena, osloni na laktove.

„Dečko, gdje ti je dečko?” mumlja.

„Jako je ljubomoran. Moramo paziti...”, izvijam se.

„Ljubomoran...”

Ponavlja te riječi koje ga razvaljuju, pa se gotovo bijesno uspravi.

Sijeva pogledom po sobi, ali mogućnosti tu nema puno. Okuražen još i pobjedom nad imaginarnim suparnikom prebaci me preko stola. Podlakticama gužvam papire i knjige. Ponešto i poderem. Ali ništa ne sklanjam, ostavim sve gdje je bilo.

„Okreni se”, kaže.

Ležim na stolu, podigla sam se na laktove da vidim to, hranjivo i mesnato, što se sad u razmacima pomalja, pod neonskim svjetlom masno i sjajno.

Kad sretne moj pogled, tijelom mu prođe srh od kojeg u dubini poskoči.

„Lezi”, kažem.

Legne na pod, a ono salo koje mu se počelo skupljati ispod lopatica šljapka i mljacka po podu poput tuljanovih peraja. Između leđa i parketa stvorio se balončić zraka koji, svaki put kad se odigne, zacvili kao da tuljan ispušta dugi vapaj.

Pred vratima se čuje zveckanje ključeva, različiti koraci.

„Sve se čuje...”, šapne.

Žabice za haltere popustile mi na nekoliko mjesta, čarape se nabrale, ali to, nekako, kao da čini moju nogu, s gležnjem oko kojeg je tanki remenčić cipele, još savršenijom.

„Čuje se.”

„Ma daj...”, kažem.

Osjećam kako mu se pokreti skraćuju ne bi li se zvukovi prigušili.

Napokon ubrzano zadiše, a zatim se jednim skokom nađe za kompjuterom gdje počne autorizirati neki intervju.

Odijevam se.

Fric je prije godinu, dvije, bio posao. Linijom neke loše obrazložene uredničke ideje došla sam k njemu doma, po knjigu. Da je barem prolistam prije intervjua. Na dugoj niskoj komodi makete jedrenjaka. Neki brode i u bocama. Zaustim da pitam tko to kolekcionira, kad on, nagnuvši se iza mene da mi pokaže nešto na isprintanu papiru, položi dlan na голу nogu.

Sjedila sam u naslonjaču. Odjednom primijetim da su svi naslonjači i veliki trosjed prekriveni bijelim plahtama. Sam je u stanu, shvatim. Sam je, ne pada mu na pamet pospremati, a neka je brižna ruka prekrila fini namještaj da ga štiti od prašine.

„Nećeš?” kaže.

„Ne.”

„Onda ću je maknuti”, kaže, ne čineći ništa.

„Onda je makni”, rekoh, a on makne ruku pa ode do velike bijele police s knjigama i nemarno izvadi jednu. Onu zbog koje sam došla.

„Mogu ti dati i ostale...”

Onda su mu se žena i punica vratile s Hvara, plahte su s naslonjača uklonjene, s brodova u boci obrisana prašina.

Otađ se ponekad vidimo u njegovu uredu.

Već odjevena, s crnim naočalama preko lica, pružim mu nogu da mi zakopča cipelu. Digne glavu s tastature, pa jednom rukom prihvati moje stopalo, drugom počne petljati oko remenčića.

„Zašto nosiš tako lagane sandale?” upita. „Hladno je.”

„Ne znaš?”

„Ne...”, zbuni se, pa promotri i drugu moju nogu u cipeli koja se samo vršcima prstiju i petom opire o parket.

„Onda misli!” kažem, a on se sasvim spetlja, pa spusti moju nogu u krilo, kako bi objema rukama izišao na kraj s kopčom.

„Jesi smislio?” upitam, i vrhovima prstiju okrnem njegov obraz, lagano, ali nema nikakve sumnje što je to, to je šamar, lagani šamar vrhova prstiju u crvenoj kožnoj rukavici.

Pogleda prema meni.

„Zašto to? Sviđa ti se?”

„Ne, nego se tebi sviđa. Da me bolje jebeš...”

„Pričekaj malo”, sad pobrza, skoči od stola, još samo u čarapama, osovi se na jednu nogu i kao da u istom pokretu drugom ispuni nogavicu traperica.

„Idem.”

„Baš moraš?”

Ogleda se u polumraku u potrazi za kravatom. Odustane.

„Odvest ću te. Kamo ideš?”

„Rekla sam ti, jedan prijatelj dolazi po mene...”

„Samo mi ne laži da ti je dosadan...”, smiješ se. Nadam se da smijeh može skrivati svašta.

„Dosadan je, i ti si dosadan”, nije mi do smijeha.

U toplini automobila skinula sam crvene kožne rukavice. Iza prozora promiče slab snijeg, rijetke grane i šiblje predgrađa, smrznuta voda. Zatvorim oči.

Ipak je smiješno. I dosadno.

„Nije dosadno”, kažeš.

Kružimo.

„Vidio sam ga nedavno. Promijenio se.”

„Nije.”

„Nije se udebljao?”

„Nimalo“, kažem.

Sad ponovo ulazimo u grad i ne znam jesu li hladnije subotnje zimske ulice, ili snijeg koji se, tamo iza nas, počeo hvatati oko grumenčića žućkaste trave.

„Ja bih... nekamo.“

26.

Kružimo.

Opet prelazimo most. Na kraju ispranog drvoreda odašiljač poput patuljasta Eiffelova tornja. Svjetla se pale u prozorima nebodera oko nas.

„Misliš da ima koga u Brazilu?“ pitam.

„Znaš da ne rade zimi.“

„Samo da vidimo.“

Vraćamo se, izlazimo iz auta. U mraku jedva nazremo obrise sive stisnute kućice. Nekada, dolazili smo ovamo poslije posla, bila bi noć, a vrućina u šarenoj prljavoj rupi svakoga je polako vukla prema dolje. Na drvenim zidovima fotke guzatih plesačica sambe. Tu je trebalo nositi samo haljinu s tankim lančićima umjesto bretela.

Odlazimo.

Vjetar zafijuče oko auta, snijeg se propne prema nebu, pa se zaustavimo ispred kafića iz kojeg se puši od gužve. Tu poznajemo ljude, uglavnom s posla, svi smo već promijenili nekoliko redakcija, svatko je sa svakim radio. Glazba i buka obavljaju mnoge stvari umjesto nas. Toplo mi je od nožnih prstiju do očnih kapaka. Noć pruža svoje pipke.

Pojavi se tip raskopčane košulje i s pogledom tako zlim da je bljesnuo kroz prostor kao zeleni jantar. Na golim prsima imao je tanki lančić, na vratu glavu Boba Dylana. Otad ga uvijek vidim sa šeširom, iako uopće nije imao šešir.

„Idemo preko, eno Toma, treba mi nešto...“, kaže Boris.

Ne idem. Prepuštena sam sama sebi. Iza šanka vidim nešto kao kuhaču, i nešto kao tavu,

čini mi se da je udarivši jednim o drugo zadnji put gazdarica najavila fajront. Da, ostat ćemo ovdje do jutra.

„Idemo?” probije se do mene Boris.

Ne. Svima je ovdje lijepo. Dolazi još ljudi. Neke dugo nismo vidjeli. Udijevaju se u maleni prostor. Kako je to moguće?

Samo, sutra moram raditi. Moj je posao da me zanimaju priče drugih ljudi.

„Sutra ćeš misliti o poslu, Ksenija”, kaže Boris.

Ali ponekad te priče doista ne mogu u mene, previše je tu već svega.

„Pusti to iz sebe, to sranje”, kaže.

Priče drugih ljudi ustobočile se u meni kao komadi odrvenjela bakalara.

Boris podigne prste do mog lica.

„Nisam mislio sad...”, nasmije se, dotakne me. „Curi ti crno iz očiju.”

Ali zrak je prevreo, i ništa nije zabranjeno.

Odlazimo.

Ipak, gladni smo. U pekarnici kupimo slance.

Boris nazove Filipa. Sad konačno mogu pojesti šnicl, koji Filip stavi pred mene. Zatim pojedem i drugi, a onda zdjelicu sušenih borovnica. Tu je i sir od dunja.

„Kitnkez...”, kažem.

„Što joj je?” pita Filip. „Zašto plače?”

„Odlučila sam se srediti”, objašnjavam. „Ali očito ne večeras.”

„Mora shvatiti da je to samo posao”, kaže Boris. „Molim te, pusti sad to, ljubavi...”

„Bi sad mogli do apoteke?” pitam.

„Četiri je ujutro. Što ću reći apotekarici?”

„Možda... moja cura ostala je bez tableta za spavanje? Moja cura ne može spavati?”

Boris mi pruži vrećicu na kojoj je slika zelene zmije. Kutijice u šušljivoj unutrašnjosti.

„To je moja najdraža mrtva priroda”, kažem vedro. Zavalim se u sjedalo. Spremna sam za spavanje.

„Lijepo spavaj...”

„Hoću”, kažem. „Sad će svanuti.”

Idiotska noć.

IV. O ŠTETNOSTI KNJIGA ZA ŽIVOT

27.

Ali toj noći kao da joj nema kraja, jer ujutro se Ksenija uhvati za to da mora otići iz novina. Zubima i noktima. Ponovo će se buditi znajući kamo ide. Samo o tome želi razgovarati. Boris sudjeluje, kaže: „Kod nas bi imala manje stresa. I prestala bi ta divljačka putovanja...”

Uostalom, sve to s novinama bilo je neka vrsta greške od početka. Kad je prvi put u životu ušla u redakciju, znala je da novine nikako nisu za nju. Znači, nije bilo šanse da odustane. Drama oko svakog članka. Njen joj je posao dosadan i plaši je istodobno. Opsežno se priprema za svakog sugovornika, kao da je nositelj Ordena podvezice. Vješa o tekst nepronične epitete kao utege. Bori se za svaki svoj zarez. Svima lakne kad odustane.

Ali sad više ne ide. Najbolje da pošalje e mail. Žao mi je što ne mogu saslušati vašu životnu priču, ali ne mogu. Ukoliko mi je ipak pokušate ispričati, ne odgovaram za svoje postupke, s osobitim štovanjem, novinarka tjednika...

Vrijeme je da se neke stvari presele u prošlost. Spopala me ta misao još pred koji dan, kad sam intervjuirala istaknuta člana židovske zajednice, uspravna i ispravna čovjeka, koji priča kako je od petka na večer do nedjelje ujutro nedodirljiv za vanjski svijet, posvećen obitelji i molitvi. A ja, ja sam dostupna 24 sata, uvijek! Na putovanja krećem, ako treba, samo s diktafonom i četkicom za zube. Mama preuzima Frana. Uskačem s fotografom u auto. Pretičemo na naplatnim kućicama. Jednom, zakasnimo na premijeru, nemamo ni karte, dok se smucamo po Burgteatheru dođe zaštitar pa nas preprati, izbací, onako za ovratnik u bistru bečku noć, ali mi se ušuljamo kroz ulaz za glumce, potajice snimamo predstavu s galerije. Drugi put zaštitara vidimo na vrijeme, isparimo, ali posao je obavljen. Poslije elegantno ušetamo na party. Kako je zabavno krstariti Europom, tražeći uzbudljiva mjesta!

A tek akademik koji govori 40 jezika, a želja mu je da danas pišemo onako kako su pisali Vrančić i Gaj! Valja se dobro pripremiti.

Što su naglasna srjedstva, kojima se ozbiljavaju natisak, odtega i napjevak?

I zašto neobstojna odtega suobstoji s neobstožnim oviskom, a obstožna kratčina s obstožnime,

dok su izhodni slogovi ili visni ili bezvisni i onda još, kako je on do svega toga došao, jer zvukoslovni nauk na Mudroslovnome učilištu jošte ne bijaše ustoličen, e pa evo ovako!!! Tada se je meni srjeća nasmiešila, jer upravo bijaše stigao iz Englezke mlad učenjak, naš godovnjak, čija su me uzorita predavanja... Na autorizaciji intervjua ostajem šest sati, jer akademik osjeća da sam dovoljno pametna da mi objasni kako se u kojem od slučajeva, a s obzirom na, mijenja, i tako dalje. Ali i njega razoružam, iskreno se onesvijestivši. Iz ulijepljene bočice Cedevite, prošla je kroz staračke ruke puno puta, akademik grabi žličicu nečeg grudastog. Nakon toga dopušta mi da pozovem muža.

Iz novina stalno želim otići, ali uvijek se nešto ispriječi. Rat. Ne mogu usred rata ostati bez posla.

Jednom me pošalju slavnom kirurgu.

„Iz Vjesnika?“ pogleda posjetnicu koju pružim.

„Kakvo je to prezime?“ doda razdražljivo.

Bio je tako zlovoljan kao da sam ga trgnula iz popodnevnog drijemeža. I sad ga vidim u kućnom haljetku, iako znam da nije bio u haljetku. Znam i da sam se trebala okrenuti i otići, ali tad nisam. Na radiju kirurg sluša vijesti o pogibiji hrvatskih vojnika na Plitvicama, tog snježnog svibanjskog dana. Da, trebala sam otići, ali neke geste su simbolične, pa kad me konačno propusti kroz vrata utonem u stolac u mokrom baloneru. Zbog mene se diglo ovo nevrijeme na vas? Uzmite me i bacite u more! Kirurg, koji se proslavio liječeći žrtve sedamdesetprve, sjedi za golemim radnim stolom, okružen svojim slikama u svom parloiru. Jer ja i jesam kod njega u toj stvari, u stvari lijepe umjetnosti, kirurg je poznati kolekcionar, a ja ću pisati o njegovoj kolekciji.

Poslijeratnih godina Ksenija piše o važnim temama, temama o kojima se važnijima od nje ne da pisati. Nju šalju na tribinu o jeziku u NDH. Dvoranu napučilo mnoštvo, u grozdovima visi s prozora. Tribina odmiče, grozdovi se osipaju. Dosadno je to, i naporno. U dvorani ostaju samo ona i predavač, sveučilišni profesor kojeg će intervjuirati. Ali profesor nije, osjeća to nekako Ksenija, najvažniji hrvatski jezikoslovac, kao ni ona najvažnija hrvatska žurnalistica, pa provode mirno dugo popodne zabljeni u slova. Profesor se čak prestaje strašno znojiti

ispod pazuha, kolutovi na košulji osuše se ostavljajući bjelkast trag. Drugi put, dok intervjuira akademika, stričeka koji se, pak, zalaže tek za polukorijenski pravopis, on neprestano guli i jede češnjak, jer je prirodni antibiotik. Ponudi i njoj češanj. Zdrav je. Prihvati. Nedavno mu je umrla žena, Ksenija i on sjede u kuhinji u kojoj nema prljave šalice ni tanjurića, nema traga života, samo u njoj miruje kataleptik prirodnog antibiotika. Žvaču.

Stalno upada u nezgode. Sjedi, u vojničkim gležnjačama i crnoj haljini na volane, na stepenicama u praškom jazz klubu Sunce, a šarmantni kolega novinar, problematičan tip koji je navodi na loše stvari, kaže: „Vidi ko sjedi kraj tebe!”

Na stepenicama do nje Havel. Tu su i dobro uhranjeni tjelohranitelji, ona osjeća kako im ramena sakoa palučaju i poskakuju, to će se poslije pokazati kao velik problem. Književni je kongres u Pragu, godina je 1994. S Havelom progovori nekoliko rečenica, koje zatim pošalje u izvješću svojim novinama.

Stvori se velika gužva, frendice joj kažu: „Nisi ga trebala pitati o Tuđmanu. Trebala si ga pitati kamo ide poslije...”

Ali njoj je frivolan ton stran, ona s Havelom odmah o politici.

Tuđmana od šale iz jazz kluba brane slavni pisac, pa akademik, pa još slavniji akademik, pa najslavniji pisac, pa priznati humorist i minijaturist, pa vinjetist... Ne, ne, ne može češki predsjednik biti šarmantniji od našeg, njegovi tjelohranitelji uhranjeniji od naših, a njihova muskulatura muskuloznija od naše. Glavni je komentator najglavnijih novina gadno izvrijeđa, a njeno izvještavanje demaskira kao *spolno*.

„A kakvo bi trebalo biti, bespolno? Ili dvospolno?” ljuti se njena prijateljica Jasminka. Obiteljska prijateljica i bračna savjetnica, gospođa Silvija, Židovka sa stanovitim okultnim moćima kaže, moraš ga tužiti. Neki kolege također kažu, moraš, u pitanju je dostojanstvo profesije.

„Ma kakav sud”, kaže tata, dok čita komentar u novinama. „Opet ti lakšim putem. Mućni ti, draga moja, malo glavom, pa mu odgovori u ovim istim novinama.”

Ona najradije ne bi ništa, ona voli neke sasvim druge stvari, sad joj je to jasno, ali dobro. Spor se vuče, ona se susreće sa svojim tuženikom koji joj, onako stamen i dostojanstvena držanja, uvijek zdrave boje u okruglom licu, utjeruje strah u kosti. Kad ipak dođe vrijeme da

se pokaže na čijoj je strani pravda, sudac ima smrtni slučaj, pa jednokratni proljev, pa dijareju, i traje to već godinu, dvije, i lijepo klizi prema zastari, ali... što sad.

Koju godinu kasnije Ksenija može zauvijek zaboraviti svog tuženika, mnogo se toga u zemlji promijenilo, nabolje, i ona je odavno u privatnim novinama i glamuroznim temama, pa radi intervju s glumcem izgnanim iz našeg grada devedesetih. Intervju se radi na otoku, pustom otoku u Jadranskom moru, gdje glumac, sad već s međunarodnim ugledom, i njegova trupa, pripremaju predstavu. Ksenija se veseli. Ali glumac, njen prezimenjak takoreći, vezan je ugovorom za konkurentske novine, i nije kao lud da se baš njoj ispovijedi, u pitanju su riječi poput ekskluziva i mediaplan i marketing, ukratko, kaže ne. Iz toga, ili iz tko zna kojeg razloga, možda samo rastresenosti artističke, glumci zaborave na nju, odu na drugu stranu otoka uvježbavati svoju predstavu, a ona ostane sasvim sama u mraku kao u rogu i u tišini kao u kapelici. Tek u jednom trenutku digne noge na drvenu klupu, jer oko sebe začuje šuškanje i cvilež. Kasnije dozna da su to bili štakori, gigantski istarski štakori zvani pantagane. I sati prolaze. Cvokoće. Već je dugo i gladna i žedna, pa kad u malu lučicu doprpori vojni čamčić, iz boce pije pivo koje joj daju dva vojnika, jer na brodu nema ni vode ni čaše, ali tu je mali generator i utičnica, pa napuni mobitel i javi se u redakciju:

„Želim kući, odmah...”, kaže.

„Ali Ksenija, ako sad odeš, morat ćeš opet tražiti drugu temu, znaš kako je, ljeto je, sami kiseli krastavci, nemamo što za objaviti. Inzistiraj još malo, dat će ti intervju...”, govori joj Borisov glas iz redakcije.

Uto se vrate i glumci, drago im je kad je vide, a stigla je i njihova večera, pa uz grah, faširane šnicle i vino poteče intervju. Svane.

28.

Ali, sad više neće biti tako. Dosta je novina.

Da, uređivat će knjige. Ksenija doduše nikad nije uredila ništa, ako prije intervjua mora pročitati dosadnu knjigu sva se snuždi, ali... nekako će to već biti.

Razgovarat će njih dvoje opet o knjigama, kao u početku. „Konačno jedna žena kojoj ne moram objašnjavati što je to litost...”, govorio je tad Boris. Jednom joj je posudio Updikea, a ona ga čitala upaljenih mandula, slaba od ljekovitih čajeva, dok je kasna zima u vrtu kapala s

grana.

Tako joj je otkrio još jednog štetnog pisca, iako joj se već dugo činilo da se više nema čemu nadati. Leži s gnojem u grlu i Rogerovom verzijom u rukama, i osvjedočuje se kako za žene i muževe nema sreće na ovom svijetu, osim ako je potraže s tuđim muškarcima, i tuđim ženama. Zna ona kakve su knjige, i pisci, još odavno. Kad je jedne nedjelje kao klinka ležala popodne na kauču, čitala Studio i gledala televiziju, tata je dvaput ušao u sobu, nema li ona možda što za domaću zadaću? Treći put joj trgne Studio iz ruke i ugasi televizor.

„Hoćeš postati malograđanin, kao i svi oko tebe, tupavi malograđanin?”

Ksenija nemoćno uzdahne. Knjige su, međutim, dopuštene, pa ona navali.

Kod Prousta je doznala da se u životu najvećeg dijela žena sve, pa i najveća bol, završava probanjem odijela.

U Crvenom i crnom kako je pamet tako, ah, tako dosadna osobina za ženu. I kako može biti gadno kad nešto krivo pođe, pa se dočepaju starija žena i mlađi muškarac.

Kod Čehova, u Dami s psetancetom, da nema tog preljuba koji se ne bi dao prekriti sjetom. I naravno, da je *dokolica početak svakog poroka*, iako rečenica pripada Laclosu.

Kod Laclosa, pak, da žena trčeći za jednim muškarcem uvijek naleti na još nekog na svom putu. A onda i da žena, kad je ostavi jedan muškarac uzme drugoga, od druge žene.

Kod Remarquea dozna da samo žena koja je iz ležaljke sanatorija pobjegla u smrtnu bolest Pariza izgleda dobro u srebrnoj večernjoj haljini.

Kod Edne O'Brien da žena u jednom trenutku mora odbaciti sve, i poći dalje samo u zlatnim sandalama koje nisu drugo do gužvica tankih traka.

Kod Irwina Shawa da samo žene koje su duboko nekog ranile, i mnogo toga razorile, nikad ne bivaju napuštene.

Kod Hemingwaya da žena mora u muškarca bezočno unositi nemir, jer samo ga on ispunjava strašću kao borba s bikovima u Pamploni.

Kod Margaret Mitchell da nema prijateljstva među ženama, jer žene su samo suparnice koje love isti plijen, muškarca.

Kod Fitzgeralda da žena i muškarac moraju u istom trenutku, iz iste čaše, ispiti isti gutljaj zelene tvari.

Kod Thomasa Manna da ima nešto uzvišeno kad žena ubije ljubavnika koji ju ostavlja, jer baš tad postaje ženom, i uvijek će netko biti očaran njenim činom.

Kod Marguerite Duras da je ljubav vrijedna samo ako je skandalozna.

Kod Flauberta – kakva sve zadovoljstva može iskusiti žena, samo ako je dovoljno pokvarena i lažljiva.

Kod Pasternaka da su odane i neporočne žene naprosto suvišne.

Kod Carvera da žena koja ne zna otići *ravno do dna* uopće ne postoji.

Krleža? Krleža je njen omiljeni libertin.

Kod Henryja Jamesa da samo muškarac i žena u nedopuštenom odnosu nadživljuju ovaj svijet i u vražjem klupku žive vječno.

Kod Dostojevskog da žena, ako već ima nesreću da je dobra i blaga, barem mora biti posrnula.

Kod Elfride Jelinek da je naslada u boli.

Kod Lowrija se uvjeri u vulkansku snagu broja *tri*.

Kod Tennesseeja Williamsa da žena nikad nije dovoljno luda da bi je to oslobodilo obaveze da ulijeva parfem u vodu za kupanje i lakira nokte.

29.

Odrastam s tom opterećujućom popudbinom.

Istine iz knjiga sudaraju se s mojom naivnom i plačljivom prirodom.

A tu je, naravno, bio i tata.

Jednom, još nisam išla u školu, vratila sam se kući iz šetnje s tetom, maminom sestrom.

Imala sam na sebi crvenu haljinu s bijelim točkicama i bila sam vesela jer mi se haljina činila

lijepom. Prva stvar koju sam napravila bila je da dotrčim u kuhinju i pokažem tati nokte koje su mi prodavačice u Nami nalakirale.

Nokti su bili nježnoroza.

Ne sjećam se koje su riječi bile izgovorene, ali sjećam se naglih pokreta, kako se tata digao od stola i kako su se iz kupaonice stvorile škarice za nokte, a ja posjednuta tati na krilo. Između nogu držao je moja koljena, jer sam se otimala, a sandale su mi pale s golih nogu, pa mi je škaricama bolno sastrugan lak. Dok sam vriskala, boreći se za zadnje ostatke ružičastog blaga, iščeprkano je i sve što se zavuklo ispod noktiju, uz mamine i tetine brze poglede. Kasnije sam dugo šmrkala, oblizujući prste, jer između kože i nokta pojavilo se nekoliko kapi krvi.

No ono bitno sam naučila. Kad sam nešto kasnije našla u maminoj torbici ruž, predložila sam tati da ga, za mamino dobro, bacimo iza ormara. Nije se složio.

Premda, mislim da je u sklopu tog problema koji se općenito nazivao *cifranjem* i u našoj kući bio nedopustiv poput psovke, tata već tada razmišljao i o nekim drugim njegovim aspektima. Naime, o *pravim* i *lažnim* čovjekovim potrebama. Njima je tata posvetio svoju prvu knjigu, onu kojom je i doktorirao. Opisao je funkcioniranje nove pobožnosti, *potrošnje*, nazvao ju je *svjetovnom religijom*. Knjiga je izašla one godine kad sam prvi put u životu otišla u Trst i kupila prve prave traperice, levisice. U Požegi smo nabavljali švercane, a tih je bila samo jedna vrsta, Rifle, pa ih je cijeli grad zvao *riflama*. Prodavala ih je starica koja se brinula za čistoću javnog WC-a. Odlazile smo onamo i u ženskom zahodu, skakućući na jednoj nozi, skidale svoje hlače, i, opet skakućući, navlačile traperice. Savršeno su nam stajale. Nismo ih više ni svlačile, u njima smo izlazile iz kućerka na obali potoka imenom Vučjak.

„Kupila si?” pitala me prijateljica. „Pa jesam ti rekla da WC ništa ne smrdi.”

U knjizi je tata zažalio za tradicionalnom religijom i duhovnim bogatstvima koja je ona nudila, spram plitkosti *vjere* potrošačkog društva.

Ali i jedna i druga bile su bez sumnje opijum za narod.

To je ipak valjalo reći.

Protiv traperica nije imao ništa. One zapravo više i nisu imale domovine.

Kad bi se traperice na koljenima poderale, odrezala bih ih, pustila konce da vise i tako

nosila. Tata je primjećivao: „Ali to je snobizam, nositi stare hlače, ako možeš imati nove.”

Bila je to dijalektika prosvjetiteljstva.

30.

Da, razne su mi se misli vrzle po glavi, bježale posvuda, dok sam razmišljala o tome kako ćemo ponovno raditi zajedno. Sjedit ću kraj tebe. Naša tijela bit će ponovo meka, tako meka da će morati pridržavati jedno drugo.

„Objavit ćemo Stillera..”, rekla sam jednog dana zadihano.

Na putu do kafića otpala mi je potpetica. Na jednoj sam nozi imala štiklu, na drugoj nešto poput čudnovatog kljunaša. Prolaznik mi je pomogao. Galantno mi je ponudio ruku, a ja sam ga vukla ulicom, žureći se, ljuljajući se kao gondola. Bolnu udaljenost naših dvaju tijela nikad nisam mogla dovoljno brzo prevaliti.

„Stillera”, kažeš zamišljeno. „Moramo naći dobrog prevodioca.”

„I Okretaj zavrtnja.”

„OK.”

Konobar nam donese kavu.

„Naučit ću francuski”, kažem.

Na jeziku mi je nešto kao, nešto... što treba progutati.

„Pa znaš francuski.”

„Ma to nije ništa, zapravo ću ga naučiti. Uzimat ću privatne satove. Sad ću moći predvidjeti svoje vrijeme, kužiš?”

„Bit će i ovdje onog što ti neće biti drago. Traže se hitovi, to znaš. Tebi će to biti koma.”

„Hitove je bar lako čitati.”

„Moram se vratiti na posao.”

„Zašto?”

„Zato što imam posla...! Cijeli tjedan samo o tebi pričamo!” ustaneš, zatim ponovo sjedneš.

Šutim.

„Možda bolje...”, kažeš, „da prvo vidimo kud to sve ide...”

Popili smo kavu.

„Dođem po tebe u redakciju u pet.”

Svratim do šustera, vratim se u redakciju, nazovem pisca čije knjige volim, sigurno i zato što je, poput mene, odrastao u slavonskoj provinciji. Kad smo bili mladi, mislili smo da slušajući ploče, Stonese, Simona i Garfunkela, u našim malim slavonskim zabitima, moramo sjediti na podu, a on je točno primijetio da baš to cijelu stvar čini posebno dirljivom. Osjećam da ću s njim napraviti dugi intervju.

31.

Kod mame i tate događale su se neke stvari.

Kad smo jedne nedjelje došli na ručak, gorjela je na komodi jedna voštanica. Tata je sjedio za stolom pokrivenim svećanim stolnjakom.

„Možete reći dedi... sretna slava”, rekla je mama.

Fran se načas zbunio, a i ja. Čestitali smo mu, ali tata se našali, kaže: „A evo, svi me od jučer navečer uvjeravaju da sam religiozan...”

Nekoliko je znanaca tatu nazvalo i čestitalo mu krsnu slavu, ali on im je morao reći kako stvari stoje. I ja znam da ta krsna slava nije zapravo, i to mi je pomalo žao.

„Ne mogu biti licemjerman. Ja nisam vjernik...”

To da Fran ne bi što krivo shvatio.

„Ali i između jednog i drugog uvjerenja sličnosti su često veće nego unutar jednog...”

„Između jednog i drugog... čega?“ uključujem se.

„Između ateista i vjernika, jer često ih više toga povezuje nego ateiste ili vjernike unutar njihovih grupa. Odnosno, možda nije dobro reći ateist, jer to može implicirati da imaš nešto protiv religije, a to nije moj slučaj...”

Sjedimo u blagovaonici, na zidu Franova slika kad je bio šestogodišnjak, i medalje iz vremena kad je igrao tenis. I dedin portret. Napravila sam ga kao trinaestogodišnjakinja, nekoliko godina prije nego je deda umro. Slika je ostala nedovršena, šešir i lice su tu, i vrat, ali nema ramena, obično ogrnutih starim sakoom. Moji to nisu primijetili pa su, htijući me iznenaditi, uokvirili sliku. Bez ramena, deda na njoj izgleda kao obješen, kao da istegnutim vratom visi o nevidljivu konopcu.

„Najbolje je reći areligiozan, odnosno, još bolje...“, nastavlja tata.

Vjerski se blagdani u dedinoj kući nisu slavili, samo je krsna slava trajala od ujutro do noći, pa smo mama, tata i ja malo pričali o tome kako je to izgledalo. Vidim da sam dosta toga zapamtila.

„Na krsnu slavu danju su dolazili svi, a na večer samo pozvani“, rekla je mama.

Fran se spasio bijegom u sobu, gdje je upalio televizor.

„Deda nije mnogo mario za religiju“, rekao je tata.

Na zidu bakine i dedine spavaće sobe visila je mala sličica Svetog Jovana Krstitelja. Doista, bio je Sveti Jovan prilično usamljen ondje, usprkos Madoni s djetetom nad bračnim krevetom, koja je blagoslivljala brod u oluji, jer deda je o religiji uglavnom šutio. No, 20. siječnja mi djeca jurili smo kroz kuću, a gosti su pili vino iz čaša tankih stijenki s ugraviranim ornamentima. Vadio se porculan iz tridesetih s bauhausovskim plavim i narančastim cvjetovima. Baka bi tad živnula.

Hodala bi, dosta veselo, između sobe gdje su sjedili gosti i štednjaka na drva u kuhinji. U obične dane kuhala je tako da su rajngle letjele po usijanoj ploči. Kad bi deda donio s tržnice jaja, za koja je već bila spremna posudica s hipermanganom, svako bi jaje prebrisala, prije no što bi ga odnijela u špajzu. Mnoge je dane baka bila zabavljena svojim brojnim, nekim jasnim, a nekim posve nejasnim, bolestima. Glavobolja bi je prikivala za krevet, tad bi masirala sljepoočnice ruskom vodicom. Hrana je pogoršavala stvari, pa je unosila u sebe najčešće samo bijelu kavu, u koju je drobila bijeli kruh. Tajanstveni svrbež kože cijelog tijela,

od kojeg je poskakivala na krevetu, liječnici nikad nisu odgonetnuli. Dolazio bi bez najave, niotkud, koža je bila savršeno bijela, nezacrvenjena, a sva su lica oko nje bila zgrčena od mutne, teške prijetnje čiji je izvor bio u nevidljivim vrucima na bakinoj koži.

„Baku... svrbi“, bile su riječi koje su značile da se događa najteža od bolesti, da baka leži pored starinske psihe, raspojasano tanko tijelo blaži kremom, a ustaje samo da bi se u sjedećoj kadi u kuhinji okupala u hipermanganu, ona kao i jaja, i sve je u kući tiho. A ja tog popodneva neću ići u Cvjetnu, gdje me bezbolno naučila čitati ćirilicu na stripovima o Paji Patku iz Politike, koja je uvijek stajala na vrhu hrpe novina i časopisa, na kredencu.

Nastavljala sam čitati i za vrijeme ručka, držala sam zalogaj s jedne strane usta i povremeno gledala kroz prozor. Limenom pijetlu na vrhu bunara, uzdignuta repa i krijeste, zadatak je bio pokazivati otkud vjetar puše. Na kredencu je bila i budilica koja se uvijek ugađala tako da ide deset minuta naprijed, za svaki slučaj, i dva dedina džepna sata, i oni *potjerani* naprijed, kao i onaj na njegovu noćnom ormariću.

Baka i ja čitale smo Ilustrovanu politiku i tamo pratile karijere Sylvie Vartan, Mireille Mathieu i Catherine Deneuve. Sjedile bismo u vrtu, u predratnoj pletenoj garnituri. Baka je vješto ubacivala poučne sadržaje, davno je željela postati profesorica, pa onda i književnica, o čemu se trag sačuvao u onoj bilježnici s pjesmama koje je pisala u sarajevskoj gimnaziji.

„Ni ja za tu njenu želju nisam znao, dok nisam našao bilježnicu. Tu mi je pri ruci, pokazat ću ti“, rekao je sad tata.

Otvara ladicu pisaćeg stola. U njoj vidim rukopis njegove nove knjige koju je izdavač *najavio* odmah tiskati. Tu je i svežanj starih dokumenata koje su donijeli iz Požege, tata ih je nedavno počeo razvrstavati. Na vrhu je ono pismo, što mi ga je prije nekoliko dana pokazao, prepoznajem ga po gusto tipkanim stranicama. To je pismo Hubert Deutsch, tata ga je uvijek zvao *tetak Hubert*, jer bio je on muž bakine sestre Anke, napisao mome dedi Marku 1937. godine. „Tebi bi to bilo jako zanimljivo...“, rekao je tad tata, pokazujući mi ga. „Teta Anka nije mogla imati djece...“, zaustio je, ali je onda zašutio, kao da se predomislio.

Sad izvadi tanku bilježnicu. Nekoliko trenutaka držala sam u ruci smečkaste listove. Baka ju je čuvala cijeli svoj život. Krasopis je u njoj bio tako kitnjast da su se jedva razabirala slova.

„Teško se čita“, rekoh.

„E, pa za to ti treba vremena”, rekao je tata.

„Gdje je bila?” upitah.

„Ne možeš to na brzinu...”

„Gdje si je našao?”

„Vidjet ćeš, ima tu mnogo toga...”

„Na tavanu?”

„Među drugim dokumentima... Ne znam, u ormaru... Sad te vjerojatno ne zanima što tu piše”, tata mi gotovo istrgne bilježnicu iz ruke, pa je spremi natrag u ladicu.

Baka, čije je snove dokrajčila rana smrt njezina oca, tad gradonačelnika Maglaja, a za godinu dana i majke, pod jabukom je, pokraj bunara, listala časopise. Na stolu je bio domaći himbersaft, zvani himber. Često je sjedila sama, deda je obrađivao bašću. Zabavilo bi ju nakratko kad bi došla teta Zlata, prijateljica još iz predratne mladosti, ali ubrzo bi prestala slušati, umaralo ju je.

„Volio bih da sam pas”, izjavio je moj tata dok je kao debeljuškast četverogodišnjak trčkarao po dvorištu Cvjetne, pod jabukom.

„Zašto, Nico?” slete se svi da mu ugone.

„Da ugrizem tetu Zlatu...”

„Nico...!”

„Da ne priča više s mojom mamom... da se mama može sa mnom igrati.”

Kad sam dorasla da počnem zirkati po bakinoj polici s knjigama, ondje sam našla Petricu Kerempuha, Balzacovu Chagrinsku kožu, lijepo izdanje Sna Ivanjske noći, Šenou.

„Šenoa je dosadan”, objavila sam.

„Nemoj tako, Ksenijice, to su naši hrvatski pisci, njihove su knjige lijepe”, pokušavala je

baka.

Zaludu.

„Dosadan je”, presudim.

Odgoj na principima radikalnog antitradicionalizma uzimao je danak.

Negdje u to vrijeme, ranih sedamdesetih, prestalo se i s krsnom slavom. Valjda je sve otišlo na stvar ukidanja eksploatacije čovjeka po čovjeku, ili su pobijedile starost, i bolesti, tko zna? Kad je tata krajem osamdesetih odlučio kuću prodati, valjalo je baciti iz nje gotovo sve, nije se imalo sa svim tim kamo.

Bačen je i sav starinski namještaj, pa i psiha uz koju je baka ležala. Psiha mi se uvijek sviđala. Ali veliki krilati crni mravi koji su, iako zaprašivani strašnim marom bake i dede, kuću opsjedali godinama, konačno su dobili bitku.

Baka i deda preselili se pod zemlju, krilati mravi plešu nadgrobni ples. Psiha je bila potpuno razjedenjena iznutra.

„Pa, molim da me se ubuduće podsjeti da smo religiozni”, kažem pri kraju *slavskog* ručka.

Tata sjedi u vestici, smanjio se i posijedio, ali, jasno, njegovi poslovi nisu završeni. Oči, još uvijek velike, sjaje. Znam, dio njegova misaonog obzora sad muti izdavač koji kasni s objavom knjige. Ma ne kasni, kažem, knjiga nije kod njega ni trećinu vremena koju rukopisi provode po uredništvima. Ali izdavač je *obećao*. Obećao je da će knjigu objaviti još prije nekoliko mjeseci.

„Ne budi tako grčevit...”, kažem.

„Nisam grčevit”, kaže tata.

„Ne možeš na silu.”

„Možda je on ne želi objaviti”, tata će, malo uznemireno, a zatim završi poučno:

„Onda to treba na vrijeme znati.”

„Zašto ne bi objavio?“

„Sigurno misli da bi mu ta knjiga mogla stvoriti probleme...”

„Probleme?“

„U današnjem vremenu uniformnog mišljenja...”

Svi dobijemo u tanjur još malo gljiva.

„A ljudi se vežu za riječ”, prijekorno će mama, odlažući zdjelu s gljivama.

Bez obzira na to tata svako jutro piše. Rano ustaje i brije se. Brada mu je posijedjela. Nekad je bila crna, i rasla je tako brzo da bi već popodne njegovi obrazi imali crnoplavi metalni sjaj. Sad tata često govori polako, a pauze između riječi poput „kruh” i „pekmez” dugo traju.

Ponekad poželim da tata predahne od te sudbinske odgovornosti za ove prostore. Ali kako, kako, kad on zna da svatko može poći putem prevladavanja onih antecendenata, onih apriorija...!

„Jer, danas se nacija sve više vidi kao... ovaploćenje...”, nastavi tata.

„Ovaploćenje... uvijek se pitam je li to srbizam”, zamislim se naglas.

Sad sve češće promatram kako su mu se u njegovoj misiji ramena stisnula, leđa pograbila. Iako, mama tvrdi, to je samo zato što se on s godinama sasvim pretvorio u svoju mamu, moju baku. To je ionako bilo pitanje vremena. Pogrbljen je zato što mu je, kao i baki, stalno zima. A hrana mu se već mjeri na dekagrame. Tu mama preokrene očima.

Tata svako jutro odlazi po bijeli kruh u pekarnicu, jede ga namazana pekmezom, kao i prije sedamdeset godina, pije čaj. Liježe na pod gdje radi vježbe protiv ovapnjenja vratnih kralješaka, a onda ulazi u dnevnu sobu i sjeda za stol, spreman prevaliti još djelić neiscrpna puta od nacije do reakcije.

Od prije koju godinu mama ide u crkvu. Zapravo, mislim da ide u obje, za njih oboje.

Uostalom, ona je upalila svijeću.

„Uzet ću Hubertovo pismo”, kažem.

V. KLAUSTROFOBIJA

32.

Borisu je izišao roman. Ležao je na vrhu hrpe knjiga, ponekad bih ga otvorila i nakon nekoliko rečenica vraćala u policu. Puštala sam vremenu da mi ukaže na sve što on sa sobom nosi. Osjećala sam da to nije sve, ono što je pisalo među koricama, ali nelagoda je bila prevelika.

33.

Kad sam došla s ljetovanja, izvadila sam iz kofera haljinu koju sam nosila na moru i objesila sam je, na vješalici, na prozor. Sjela sam na kauč i promatrala kako kroz nju prodiru zrake sunca, koje u kolovozu počinju s našeg balkona nestajati sve ranije. Ustala sam i iz ormara izvadila bilježnicu u kojoj je bilo nekoliko starih dnevnčkih črčkarija. Nastale su bile prije nekoliko godina, kad je Boris otišao iz redakcije. Dugo me tu nije bilo, ali sad sam počela pisati, a s bilježnicom na koljenima sjedila sam i kad su ptice zapjevale pod prozorom. Evo što je nakon toga ostalo:

Klaustrofobija

U Gajeti ugledamo gazdu. Jednom sam se tu nešto rasplakala, Boris je šutio, a on, širokih ramena kao da je nekad veslao, prosijed, nekoliko je puta pogledao prema našem stolu. Tako sam ga zapamtila, prije tri godine.

„Malo je ostario...”, kaže Boris.

Ali, nekako, svaku smo večer tamo. Danju se vozimo iz jedne uvale u drugu, a u suton nas usisava svjetlo i glasovi što dopiru kroz vrata konobe.

Uхватim njegov pogled, napokon, jer ne žuri mu se. Okolnosti su zbunjujuće. Ni ja ne znam što bih, pa kad Boris ode po cigarete, ni on ni ja ne nađemo ni jednu riječ koju bismo

izgovorili.

„Tko zna što ga čeka...”, kaže Boris, dok se pakira.

Kad je Boris otišao, život mi se raspadne. Nisam više izlazila prije ponoći. Tad se spustim kroz zbiti gradić, kroz teški zrak. Nekako se čudno krećući, čudno odjevena. U prolazu vidim njegova ramena u četverokutu svjetla. Zapravo, više nikamo i ne idem, nego sjednem u kafić, kuću, dvije ispod Gajete. Liznem sol s čaše margarite. U kafiću sam do dva, pola tri. Odlazim, ali ne pokraj njegovih vrata, to bi bilo previše, ne želim da me vidi, nego krenem na suprotnu stranu, okolo, kroz muk, između kamenih žardinjera iz kojih rastu palme i gorućih zidova kuća. Napravim cijeli krug pa se svojoj sobi naglo približim s bočne strane konobe, kratkom strmom ulicom. Jednom sam ga njome noću vidjela kako prolazi, nakon zatvaranja. U Gajeti sjede zadnji gosti.

Spavam do jedan, do dva. Zvuci ulice i novi dan u mene ulaze bezbolno, tako nije bilo odavno. Ići ću na kavu, čitati knjigu. U deset navečer još sam u odjeći za plažu, u tankoj tunici, kose mokre od slane noći. Sve se zbiva u prolazu, ali drukčije i ne može biti u paklu stiješnjenih natkritih prolaza, među odjednom puno žena koje poznajem iz Zagreba. U nekoj drugoj priči, ali ovo nije ta priča, naša bi dva pogleda sad bljesnula poput vatrena oružja koje visi na zidu u prvom činu neke drame.

Ipak, jednom, nestane struje, pa na stolove iznesu okrugle lampe poput balona i gradić kao da se otrgne, poleti, ljudi polude, traže se, sve je nesnosnije kako odmiče ljeto, ali mrak je, i u mraku naletim na njega.

„Gdje vam je dečko?” izgovori i uhvati me s dva prsta za rame, kao što bi se uhvatilo malo dijete.

„Mora raditi... otišao je”, promucam. Odem.

Po sobi hodam na vršcima prstiju, da ne pomutim tišinu, u kombineu boje mesa. U zoru me budi buka ispod prozora, meni nepoznati poslovi na rivi koja se budi. Pridem prozoru, zaokružim pogledom po moru još bez sjaja, bijelom nebu, krovovima.

Tu je sve, što mi treba. Uvlačim se u krevet.

Žaluzine danju ne otvaram. Prostor osvjetljava bijela kugla što je među zlatnim kljunovima drže dva crna staklena labuda. Iznad bračnog kreveta leži djevojka duge plave kose i rajskog lica, narumenjenih obraza i usta, u travi među slapovima. Krevet je pun dugovratih bočica i knjiga, i haljina koje odbacujem dok se uvečer oblačim.

Navečer sam opet na terasi u čije pukotine ulazi more. Kad prođem kroz kafić u toalet, neki tip, gol do pasa, s ručnikom oko vrata, poviče: „Ovo je najfinija gospođa koja je ikad pila kavu u našem lokalu.“ Začuje se zveket čaša koje je konobarica odložila. Kad se vraćam, spotaknem se, prihvatim rukom za stolac, pa se presavijem unatrag da namjestim sandalu. Izlazim, a tip pođe za mnom. Sad je u crnoj majici, na ruci zlatni sat. Brat mu slavi rođendan, neću valjda odbiti jedno piće. Prepriječi mi put, a njegov trbuh ide naprijed nazad u blizini mog.

„I verujte“, kaže, povećavajući moju zbunjenost, „bićete ovde zaštićeni kao polarni medved...“ Kosa mu je nauljena i začesljana od lica, puzi po jakom vratu.

Tipovi za šankom, njih trojica, keze se. Konobarica spustila glavu, pere čaše.

Priljubim se sasvim uza zid i iskliznem pokraj ruku koje je on, u pozivu, raširio. Na terasi kafića samo muškarac i žena koji na tren pogledaju u nas.

„Ne, hvala, stvarno...“

Tip se teatralno nakloni, a onda se ispravi i bez pozdrava mi okrene leđa.

Vraćam se u sobu, opet između latica oleandra i mačaka koje se prikradaju kantama za smeće. Jedna skoči, na tren je prednjim nogama ovješena o rub kante, zatim uzvije naježenim hrptom, propne se na napola spušten poklopac i stane grepsti crnu vreću.

Gajetinoj se terasi približavam s bočne strane.

Prigušili su svjetla, gotovo je za taj dan.

Iznose kašete, koje s treskom spuštaju na stol.

Zastanem.

Njegov lik se izdvoji iz tame. Priđem za korak. Ali podignem ruku samo do njegova ramena.

Poslije, jednim pokretom zgrnem s kreveta knjige i kreme i parfeme.

Plahta bljesne na mjesecini.

„Spavaš?”

„Ne...”

„Znaš koliko je sati?”

„Čitam. Što si danas radio?”

„Bio na plaži. Poslije sam u gradu vidio jednu ženu kako večera...”

„Vidio si ženu kako večera?”

„Sjedila je sama i večerala...”

„Svidjela ti se?”

„Ne, ne... sjetio sam se tebe.”

Šutim.

„Odjednom sam osjetio takvu nježnost prema tebi...”

Povučem na sebe plahtu, jer kroz prozor dopre srh vjetra.

„Vidio sam te kako sama sjediš... Zaboljelo me to, do kud smo došli.”

„Ti si nas tu doveo.”

„Ne, ti si nas tu dovela.”

Odložim knjigu.

„Što si ti danas radila?”

„Plivala do otoka. ”

„Jesi bila u Gajeti?”

„Jesam... sutra ću ti pričati, kad budem na kavi. Sad bih spavala. Sviće.”

„Spavat ćeš, čekaj još malo. Jako si umorna?”

„Znaš da ne podnosim... svitanje.”

„Nisam je mogao gledati.”

„Kupila sam kartu za Zagreb.”

„Kad sam ponovo prošao, neki tip je stajao pokraj njenog stola i nešto joj govorio.”

Svjetlost kugle pridržavane dvama zlatnim kljunovima izbljedjela je.

„Možda ipak nisam imao pravo kad sam mislio da trebaš... živjeti svoj život.”

„Naravno da nisi imao pravo.”

„Mislio sam da ćemo postati normalniji, da će nam biti lakše ako ne budeš tako prilijepljena uz mene...”

„Nisi baš takav demijurg”, nasmijem se.

„A samo se još više zaplićemo... Nevjerojatno kako se sve to zamrsilo.”

„Nazvat ću te rano popodne, dok budem pila kavu.”

Ustanem, privučem žaluzine, soba utone u mrak. Ugasim svjetiljku.

Spremim bilježnicu natrag u ormar, i završi ljeto.

34.

U jesen, iako je bila sunčana i vruća, učinilo mi se da jedno drugom prilazimo dugim putem punim blata. Ali uskoro sam morala sebi priznati da je Boris, koji se s mora uvijek vraćao odmoran, živahan, budio se nevin kao malo dijete i grabio prema Cvjetnom trgu da čuje što je novo, sad bio toliko živahan da je bilo jasno da noge iz blata izvlačim samo ja. Oslobodila bih s mukom jednu, da bi druga propala još dublje. Borisov put bio je kratak: iz haustora

firme, pa za ugao, gdje bi ga dočekalo mnoštvo Cvjetnog trga.

Tu je svaki dan bilo puno ljudi, kao i uvijek u rujnu. Svi su bili sretni što opet vide jedni druge. Bili su tu i hrvatski pisci. Uopće nisu izgledali kao da ne žive, zato što pišu. Tata i onaj kojeg je citirao bili su u krivu. Život pisaca činio mi se sasvim zgodnim. Boris je sad gotovo uvijek, kad bih ga nazvala, bio na nekom sastanku koji se održavao u prostoru punom žamora. Bili su to različiti razgovori o poslu. Odvijalo se to ovako: ljudi su doma pisali knjige, više od polovice tih ljudi bile su žene, a zatim su počinjali razgovori o tim knjigama. Bili su tu i planovi za sljedeću godinu. Često su se počinjali raditi baš u trenutku kad bih nazvala. Čak i petkom popodne. Nemoj još dolaziti, cijeli tjedan nisam uspio sjesti s direktorom, a važno je, sad je slobodan, brzao je Boris.

Plan koji ćete raditi, osjećam, mršti ti obrve, to je zato što ja zovem, ali i rasteže ti lice u osmijeh koji ne možeš suspregnuti, a zatim više i ne pokušavaš. Od pomisli na plan oči ti plivaju kao na ulju. Veseliš se planu. Ali direktor iznenada ne može, pa se sve prebacivalo za neki drugi put. Sjedamo u auto. Dok voziš, lice ti nije uprto naprijed, nego malo ulijevo. Vidim samo tvoj čas napeti, čas ravnodušni zatiljak. Podignuti ovratnik jakne. Misliš da kroz njega ne vidim tvoje zadnje namjere.

„Moram kući”, kažeš. „Mater mi je došla iz Dalmacije, a mene nema već danima...”

Gledala sam na televiziji forenzičke serije, nastavljale su se jedna na drugu do duboko u noć, jela sam kekse iz kutije. Fran mi je pokazivao slike metroa iz svjetskih metropola. Skidao ih je s interneta i pohranjivao u poseban fajl.

„New York... London... Budimpešta...”, govorio je. Metro je imala i Sjeverna Koreja: na zidovima su bile slike veselih ljudi, vesele pjesme stupale su iz zvučnika. Obilazila sam dućane i, usprkos odluci da neću ništa kupiti, vadila karticu. U samoposluzi sam kupovala samo dugotrajna mlijeka s datumima siječnja. Siječanj je bio daleko, ali opet ne previše daleko, tek nekoliko mjeseci, i dok sam promatrala crno otisnut datum pun mravljih nogu činilo mi se da dani samo što nisu postali duži, da, osjetno duži, i samo što nije nastupila moja polovica godine. Kad dolazi ljeto. Boris je rekao: „Tako smo dugo zajedno...”

Šutjela sam.

„Dali smo jedno drugom sve što smo mogli...“, nastavio je.

„Kakve su to glupe priče?“

„Nisu glupe priče. Koliko sam ti to već puta rekao, ali ti se praviš da ne čuješ.“

Pravim se da ne čujem. Šutim, pa se vozimo kući.

35.

Sanjala sam da se prepirem s mamom. Ona je službenica za koju popunjavam neke formulare. Ljuti se jer ih nema dovoljno. Šalje me „u knjižaru“ da ih kupim. Nađem se na brežuljku punom obiteljskih kuća. Na jednoj piše „Kupaonica“. Uđem. „Kupaonica“ se sastoji od mnogo prostorija popločanih turobnim oker pločicama, dugo idem iz jedne prostorije u drugu, tišina je, kao da me vodi neki gluhi šum. Osim što povremeno vidim kadu, praznu i čistu, nema drugog znaka da je to kupaonica. „To su kade kao u pravoj klaonici“, pomislim. Shvatim da sam krivo pročitala, to je „klaonica“, ne „kupaonica“. Sad pažljivo gledam, jer znam da će se na pločicama uskoro početi pomaljati otisci krvavih dlanova. Iz jedne kade provirilo je nešto, to su dvije blijede podlaktice s bijelim prstima prekrížene u slovo x, kraj mene se na podu stvorila mala životinjica, kao sícúšan puh, pokazala sam ga prstom, čovjek je rekao, neće ti on ništa, on je mali, i otišao u WC čitati novine, hlače su mu već bile spuštene do koljena, puh je upuzio ispod kade, a kad je izišao na drugoj strani počeo je rasti, uskoro je bio velik kao ja, počeo se smijati, ja sam počela trčati, kad sam izišla opet sam bila na brežuljku s obiteljskim kućama, ali sad su ispred njih sjedile obitelji, obični ljudi, pili su pivo. Tu je bila žena u plavoj haljini.

„Hoćete li da idem s vama?“ upita.

„I vi idete u tom smjeru?“

„Ne, samo da vam pokažem put.“

„Onda ne treba“, kažem. Odlazim.

Neke psihoanalitičke teorije kažu da je najbolje objašnjenje sna ono koje vam prvo padne na pamet kad se probudite. Ali moja je glava bila prazna.

Pohitala sam pod tuš, pa na tramvaj, pa na Cvjetni.

Odlučila sam Borisu ispričati san, ali umjesto toga pitala sam: „Hoćeš li me odvesti doktoru?”

Zapravo sam htjela reći, sjedi mirno tu kraj mene, ili još bolje, idemo odavde, previše je ovdje ljudi, njihov smijeh mi para uši. Ipak, nisam bolesna, radi se samo o rutinskoj kontroli, na koju kasnim tri godine. Ali Boris je ustajao od stola, odlazio u ured, vraćao se, telefonirao, javljao se znancima, smijao se u slušalicu. Zatim bi se nečega sjetio pa bi opet telefonirao.

„Rekao sam da te ne mogu voziti, Ksenija”, rekao je, „znaš da imam sastanak.”

Otišao je u susjedni kafić, on i neki tip sjeli su za stol. Pločnici su bili krcati prolaznicima, neki od prolaznika bile su žene. Držali su sastanak. Trajali su tu i drugi sastanci, svi su stolovi bili zauzeti, za njima su sjedili ljudi koji su se bavili pisanjem, novinarstvom, izdavaštvom i kazalištem, a i raznim kombinacijama svega toga.

36.

„Dobro, buš išla, drugi put, kaj sad...”, rekla je Jasminka.

Nismo se vidjele dvije godine. Nije nam trebalo dodatnih riječi. Kad smo se srele oko tri popodne baš sam pokušavala otići s Cvjetnog. Krenula sam Bogovićevom, ali umjesto na Trg, na tramvaj, krenula sam Gajevom, skrenula u Teslinu.

Jasminku sam srela kod Westina. Nismo imale nikakva posla, pa smo pošle na kavu.

„U Kavkaz?”

„Na Cvjetni...”, rekoh s olakšanjem, pa sam joj se mogla posvetiti: „Kako to da si vani?”

Bila je kod odvjetnice.

„Ne znam kaj bum s mamom...”, reče.

Jasminka živi od prodaje roditeljske kuće. Novac se brzo topi. Mama ima neku penziju. Smatra mama da joj to nije dovoljno, pa želi prodavati zemlju i dionice koje su im ostale. Jasminku to plaši, pogotovo sad kad najavljuju za jesen veliku svjetsku ekonomsku krizu.

„Sam to bu vani brzo riješeno, a kod nas...”, frkne prezrivo.

Kad idu na skupštine malih dioničara, ne smije mamu ostaviti samu ni koliko da ode na zahod. Kad se vrati, mama već s nekim pregovara o prodaji.

„Za koga da čuvamo?” pita mama. „Ja sam stara i bolesna, ti si boležljiva, umrijet ćemo...”

„Dobro, imaš ti možda nekih spoznaja o tome kad ćemo mi to... Da i ja znam, da se pripremim”, pita ju Jasminka.

Moja najbolja prijateljica Jasminka bila je u jednoj od svojih heklanih končanih majica iz osamdesetih. Nekad je bila bijela, sad je posivjela. Mnogo nove odjeće ja sam od nje dobivala dok smo studirale, kad bi sezonski čistila stan i rješavala se stvari koje je nedugo prije kupila u Italiji. Istraživala sam njene ormare. Bilo je tu cipela zagrebačkih obrtnika, kostima iz Maxa i Nataše. I, najljepše od svega, krzno bijele polarne lisice zelenih očiju, zvale smo je Fox fatale. Dok smo studirale, u socijalizmu, roditelji su joj bili ugostitelji, a moja Jasminka vatrena Hrvatica. Čekala je dolazak kapitalizma. Išla u crkvu. Kapitalizam je bio bolji i zato što su ljudi u njemu vjerovali. U vezi sa svim tim ponekad bi frcnula iskra između nas, ali ne bi to dugo trajalo.

„Kad socijalizam bu propadao, ja ću ga samo ovak’ malo pogurnuti”, govorila je, ljupko odižući nogu od zemlje, uperivši vršak fine sandale nekamo pred sebe.

Ali teško smo mi mogle bilo što pogurnuti, jer smo najradije išle u Palainovku i Staru vuru i ljetovale na Hvaru, a na plažu, na Stipansku ili na Svetog Jerolima, odlazile u tri popodne. U pet ujutro, vrativši se iz diska, sjele bismo na krevet između razbacanih stvari i prije no što bi legle spavati mazale se kremama za poslije sunčanja. Svanulo bi, iz naše sobe još su dopirali veseli glasovi. Žena koja nam je sobu iznajmila ustala bi i hodajući terasom mrmljala sebi u bradu. Jasminka bi povirila kroz prozor.

„Što kaže?”

„Cure, cure, kak’ se možete tak’ opustit?” prasnula bi Jasminka u smijeh.

Potencijalni Jasminkini dečki trpjeli su testove pune zamki, usmjerene na jedno: postajanje Jasminkinim muževima. Kad smo apsolvirale, obuzela ju je malodušnost. Neće se mlada udati.

Dok smo s terase njene kuće promatrale trešnjevačke krovove, rekla je da voli jesen.

„Ona pokazuje da i ono što stari može biti lijepo i dostojanstveno”, objasnila je.

„Nisi normalna...”, rekla sam.

Osamdesetih, Jasminka je kružila Zagrebom u potrazi za lijepim stvarima.

„Imam posla”, objašnjavala je svoja izbivanja mami koja je vodila obiteljski biznis, namijenjen žiteljima Trešnjevke i donekle sezonskim radnicima iz Bosne.

„Da nemaš novaca, ne bi imala ni posla”, govorila joj je mama.

Obiteljski posao počeo je opadati početkom devedesetih. Nestalo je sezonaca, a otvorili su se i zanimljivi lokali koje su čuvali momci u crnom, s crnim naočalama. Jasminkina mama, bivša ljepotica koja je stajala za kasom, i kuharica koja je u borosanama kuhala dva jela dnevno u usporedbi s njima nisu imale šanse. Sad je mama već stara i sprema se u dom. Ali uglavnom sve to nikad ne uspijem čuti do kraja, jer, o čemu god pričale, Jasminka se u jednom trenutku sjeti nekog novinskog članka, od jučer ili od prije pet godina, i stane ga secirati riječ po riječ, pametno, oštroumno i nepotrebno. Ta je navika nije napustila od vremena kad je, bez moje pomoći, rušila socijalizam.

Sad spomene Borisov roman.

„A najtužnije mi je bilo...”

Ali tu zastane, jer morala mi je ispričati što misli o kritici koja je o njemu izišla u nekim novinama. To se nije dalo odgoditi, ni prekinuti. Ništa što bih ja mogla upitati nije bilo važnije. Ponekad je naprosto morala istjerati svoje. Jednom, na faksu, započnemo razgovor o tome zašto studiramo filozofiju. Jasminka tvrdi da to nitko od nas pojma nema.

„Ja znam. Za mene je to vrsta literature”, kaže Martina.

„Ja sam rekla da ne znam”, kaže Jasminka.

Znači, i taj je odgovor zauzet.

„Ja sam upisala jer me zanima”, kažem. Ali to nije dovoljno.

Mogla sam reći da je baš to dovoljno, jer svi smo pomalo lijeni, pa nam je bolje pročitati što su pametniji i marljiviji od nas rekli. Osim toga, filozofija tješi. Iako, kao tješiteljica, uvijek mi je bila nedovoljno egoistična. Ništa od toga nisam tad rekla. Malo sam se bila tvrdoglavila, ne znam zašto, jer bila je Jasminka jedina osoba kojoj sam mogla reći sve.

Prije nekoliko godina, nakon meandriranja po starim novinama, neke je zgužvane izreske izvadila i iz torbice, rekla mi je da joj je umro tata. Nekoliko mjeseci ranije. Sjedile smo u kafiću ispod Borisove firme. Tata je imao grozan tretman u bolnici. Liječili ga od bronhitisa, umro je od raka. Ali ja je više nisam mogla slušati, Boris je sišao i stao me požurivati. Stolom je plovila flota od zgužvanih novinskih stranica. Boris nije imao puno vremena.

Jasminku je njen tata obožavao i time joj uništio ostatke osjećaja za napornu stvarnost. „Moja Jasminka je samo za fine stvari“, često bi mi rekao.

Jasminka je, nakon tatine smrti, potpuno prestala izlaziti, osim da bi platila račune i gledala art filmove. Ostalo vrijeme provodi u kući ili *ide tati*. Na groblje. Već dugo smo se viđale rijetko, otad smo sasvim prestale. Jasminka ne izlazi, moje je vrijeme nepredvidljivo, i uvijek su u njemu na prvom mjestu tuđi planovi.

Jasminka ne otvara kućna vrata.

S poštanskog sandučića skinula je svoje ime.

Na telefon je dobijem jednom godišnje. Tad je opet ona stara, veselo priča satima. Jednom, lakonski, taj ton je voljela, rekla je: Nismo bile zajedno kad smo si bile najpotrebnije. Zaprepastila sam se tolikom eksplicitnošću, obično je bez riječi prelazila preko stvari koje su bile završene. Zašutjela je, bilo mi je žao što je to rekla, ali ubrzo sam sve zaboravila. Znala sam da se ionako ništa ne može promijeniti.

Sad upitam: „I, što ti je bilo najtužnije u Borisovu romanu?“

Nikad neću doznati što je Jasminki bilo najtužnije u Borisovu romanu, jer, čim smo ušle u Masarykovu shvatila sam da njene riječi, i sve oko nas, počinje kroz mene žuboriti kao potočić. Bila sam sigurna da je Boris ondje, na Cvjetnom, i da sjedi s nekom ženom.

Jednom sam, kao dijete, kroz prozorsko staklo promatrala na osunčanu krovu garaže desetak crnih mačaka koje su se izležavale i svako malo spajale u crne, rastežuće, pritišćuće zavežljaje. Nisam mogla prestati gledati taj gluhonijemi pohotni prizor ispod sebe jer sam osjetila kako u meni raste nesavladiv, opijajući bijes.

Sad mi se ta slika pred očima rasklopi, pa ponovo sklopi.

Ali Boris je sjedio, prevrćući stranice knjige, s muškarcem srednjih godina. Kad me ugleda ljutnja mu prijeđe licem, no onda je zamijeni razumijevanje: Jasminka, ma daj. Nemaš ti

pojma ni da sad s njom pričaš. Točno. Onome koga jede ljubomora sve je ostalo u mraku, jer on, iz dubine jeden, jede samo jednu jedinu osobu, plijen svoje ljubomore.

Dodemo se pozdraviti.

„Moći ćeš me odvesti doktoru?“ ponovim.

„Kažem ti da imam posla“, reče Boris.

„Buš išla drugi put, kaj sad. Idem naručiti kavu“, rekla je Jasminka. Sjednem. Tip srednjih godina s naporom se koncentrirao na moju prisutnost. Ubrzo odustane, i prozucke pogledom kroz mene. Studirao je s Borisom. Sad i on ima neke veze s knjigama. Boris gotovo leži na stolcu, ispružio noge, ne stanu mu pod stol. Svako malo netko se o njih spotakne, mnogo je tu ljudi.

Razgovor zapne, pa se prekine.

Boris kaže: „Pita se Srđan da li se još uvijek sviđa ženama, onima ispod dvadeset pet godina... nekad su ga proganjale.“

Gledam pred sebe. Kad sam jutros polazila od kuće, ubola sam naušnice s prednje strane ušiju, nabola minijaturnim vijkom sa stražnje. Sad osjetim kako mi ta naušnica zatitra po žili koja se napne na vratu, ali ne, ništa neće izići iz mene. Znoj mi ohladi trbuh.

„Ej, i Srđan opet trenira, poslije dvadeset godina, prvi put poslije faksa... Pokaži.“

Tip na djelić sekunde pogleda prema Borisu, zavrne rukav majice, a kad savije ruku u laktu i stisne šaku, pričinu se kao da ti mišići i ne pripadaju tijelu koje je već poprimilo sivkastožutu boju zime, u kakvu se bez sunčanja pretvori tamni ten.

Srđan spusti glavu nad stol. Kosa mu podšišana na centimetar. Četka.

Odem k Jasminki.

„I, kaj vas dvoje namjeravate?“ upita ona.

„Je ti pitanje...“

„Ne, ozbiljno“, reče Jasminka.

„Nikad nismo ništa namjeravali, kao da ne znaš“, rekoš s dosadom.

„Znam. Ali pusti ti sad to, ti ne postaješ sve mlađa.”

„I’m not a homewrecker...”, pokušah. Ali Jasminka me nije slušala.

„Godine su nevažne u svemu osim u ljubavi. Bit će sve više ljetovanja na kojima ćeš biti sama. Sve više novogodišnjih noći.”

„Ideš u potpuno krivom smjeru”, rekoh.

„Znaš koji je moj kategorički imperativ?” živne Jasminka odjednom.

Nisam stigla ništa reći, jer ona pobrza: „Naravno, ne onaj Kantov, ne čini drugome što nećeš da drugi učini tebi, jer to je u biti to kaj on veli, kaj god, to je ionak’ uzeo iz Biblije pa malo preradio... Znaš što je Isus rekao, kako razlikovati prave od lažnih proroka?”

„Da, baš”, prevrnem očima.

„Po djelima, ne po riječima, po djelima. Po plodovima”, završila je zažareno.

„Pa?”

„Bitno je kako ti funkcioniraš kad si sama, kad nisi s njim. A to mi baš ne izgleda bogzna kaj.”

„I nije.”

„Ma, sve je to bez veze”, reče ona odvrativši pogled, kao da ju je taj razgovor silno izgnjavio: „Zbog velike ljubavi se sve ostavlja.”

Došla je naša kava, pa se Jasminka zagledala u jednu točku i šutjela, a ja sam prebacila koljeno preko koljena i klatila nogom.

I tako, dok ti sjediš za susjednim stolom, mene zovu iz redakcije. Treba brzo telefonirati. Dead line je bio težak poput malja, neumitan poput Poeova klatna. Epohalni intervju začinje se na relaciji Cvjetni trg – New York City. Veza puca, i ja stalno nanovo objašnjavam različitim asistenticama slavne redateljice i entrepreneurice, koju moram intervjuirati, što zapravo želim. Dan poslije ispostavi se da je slavna entrepreneurica nadrkana baba koja na svako moje pitanje odgovor počinje s: „No, I’ve never done that, I’ve never told that... Who

told you that?" Zatim se ne da ni fotografirati, tamo u NYC, jer je navorana poput nedonoščeta, a ta spoznaja nikad nije ugodna. Zaludu sav moj trud u intervjuu s goropadnim lešom. Propao je, jer nema fotke. Urednik se smješka: „Ksenijice, u ova tri tjedna otkako si došla s godišnjeg napravila si samo tri intervjuića...”

„To su intervjui...”

„A gdje su teme, istraživanja? I što tebe uopće zanima?”

Stvarno, gdje su i što me, pitam se ja i sve to na mojim plećima već je preteško, kao da ih ne drže više žilava vlakna, nego suhe vlati, dok gledam kroz prozor redakcije i stežem oko sebe tanku vesticu. Dvorište tvornice baterija svjetluca od kiše.

Jasminka i ja rastale smo se kasno popodne.

„Fora ti je haljina”, kaže na kraju. Vidjet ćemo se kad se sljedeći put sretnemo na ulici.

VI. SOLUNSKA NESANICA

37.

Nemaš, kažeš, ključ za pjesmu. Naravno, jer ključ je kod mene. Te noći, koju opisuješ u pjesmi, dok si ležao u krevetu pokraj nepoznate žene ja sam ušla u Sax, sjela na visoki stolac, prekrižila nogu preko noge, a tip je sjeo do mene i upitao:

„Postoji li danas mjesto na kojemu se može slušati dobar jazz?”

Poslije, izusti: „Sigurni ste da bi bilo glupo da vas tražim broj?”

Bilo bi glupo, ali bi pjesma bila bolja. Nisam to mogla znati, tada, pa mu ga nisam dala.

Moj i Borisov razgovor u autu. O pjesmi koju je napisao, ima tome neko vrijeme, pjesmi o tome kako muškarac i žena koji se ne poznaju moraju prespavati u istoj hotelskoj sobi. Jer, nema u hotelu mjesta. Ali, gdje se to može dogoditi, pitam, u kojem hotelu? Pjesma nije loša. Zapravo, čim sam je pročitala, učinio mi se erotski potencijal u njoj infantilnim, ali nekako opipljivim. Pjesma mi je išla na živce.

Jer, ležali su u toj pjesmi jedno kraj drugog, žena i muškarac, ona je telefonirala dečku, on curi, šaputali su im nježno i zavodljivo, kako se to već čini u noćni sat, ali zapravo su bili svjesni samo prisustva one nepoznate osobe u krevetu pokraj sebe. Bili su *preblizu, da bi bili mirni*.

Sad je Boris hoće, za knjigu, prepraviti.

„Ne znam jesam li do kraja zadovoljan poentom”, malo namršti obrve.

„Ali, u kojem se hotelu to može dogoditi?” sad sam već jako iznervirana. „Znaš nekoga kome se to dogodilo?”

„Ne znam”, kaže Boris.

„Ali ja znam”, ustrajem. „Nema toga.”

Tko je, ako ne ja, spavao u Hotel du Louvre u Parizu, tko u Helmsleyu na Manhattanu, tko u

dvorcu Mcely s deset vrsta šampanjca, u stoljetnoj šumi u češkoj pripizdini? Ja znam.

„Poznaješ li, molim te, jednu jedinu osobu kojoj se to dogodilo”, ponavljam. Ovaj put tišina. Zla me slutnja zalije.

„Pa evo, znam”, procijedi Boris. „Meni se dogodilo!”

Dogodilo se... u Frankfurtu, jedne godine. Bila je dio njihove grupe, ali on ju je upoznao tek tog dana na Sajmu. Zapričali su se, bez veze, o poslu. Knjige su bile tema. I kako li se iznenadiše, kad vidješe, da jedna soba nedostaje! A onda je bilo svima nekako normalno da baš oni podijele onu preostalu. I ništa. Ništa.

„Ništa nije bilo, Ksenija. Svojoj ženi sam to odmah ispričao, ali tebi nisam mogao, kad si tako luda!”

Želudac mi ispuni praznina, gotovo kao onog dana kad sam prvi put čula ratne sirene, jedne nedjelje na našem brdu, nakon što je vojni avion proparao zagrebačko popodne. Pa da, shvatim, naravno da se to meni nije moglo dogoditi jer novinar putuje sam, sam kao nosorog, ali u izdavačkom jebenom krdašcu! Tu je sve drugačije.

I da, gnjavilo je Borisa sve to skupa, moje cmizdrenje i patetika, jer u jednom trenutku zaviče: „Idi kući, plači, razbij glavom zid... ne mogu više!”

Izidem iz auta, zaboravljam lift, penjem se u stan, svako malo trzaj mi zgrči tijelo kao da ću, kihnuvši, zaplakati, ali... zamisli, vidiš, ipak je to bila nevjerojatna koincidencija, i šteta što mi sad već izmiču detalji te večeri u Saxu, je li to bilo u Saxu, i općenito, malo je kasno za sve to, no da, tako se to nekako valjda dogodilo. Dok si bio u Frankfurtu. Ili si bio okupiran svojim poslom, presudnim sastancima. Ili si bio u svojoj kući na moru, gdje ljetuješ s obitelji i odakle zoveš, znajući kako me pustoši ljetu u praznom gradu, kako bijes sadi u meni gnojne cvjetove kao tuberoze, i za što sam sve sposobna kad me obuzme horor vacui. Samo pođi na more, dragi, tamo je tako dosadno.

Uđem u stan, sjednem na kauč, dohvatim telefonsku slušalicu. Noge sam podvila pod sebe. Možda da ti sve ispričam, pa da s tim završimo.

Mislim, znaš kako to ide. Večer je baš poput ove. Žena hoda sama po stanu, dani su već sasvim kratki, stan je pun njenog tremora, ona izlazi na balkon, jesensko nebo leži na krovovima, nesretna je, u nesreći bijesna, u bijesu nemoćna, u nemoći zla, odjeća u kojoj legne na krevet i lupa ispruženom rukom po prekrivaču sapinje je i žulja, vigor mortis onog

što si oduvijek htio, svašta joj pada na pamet, ali ništa ne može napraviti jer njen se život već dugo odvija samo u ovisnosti o tvom, no tebe sad nema, pa maže zapešća mirisnim uljem i otisne se, što ja znam, u kino, dok sjedi u tramvaju kraj nje promiču svjetla grada, u nekom trenutku skrene sa svog puta i spusti se niz nekoliko stepenica u prostor, iz kojeg dopire glazba.

Ti za to vrijeme ležiš u sobi pokraj nepoznate žene.

Da si tad znao što se dogodilo, te jeseni kad je tip sjeo do mene i počeo pričati o jazzu, prijetio bi da ćeš me zbog toga ostaviti. Govorio bi da je kraj sve dok ne bih počela ulicama hodati kao sjena. Tad, još uvijek to nisu bile samo priče. U što su se poslije pretvorile, to je bilo poslije. Ali tad su još bile krvavo klupko, čija dva kraja povlačimo ti i ja. Dogradili bismo se, naravno, i sad, ali više, onako, za bez veze i reda radi. Sve bi trajalo mnogo kraće, jer u međuvremenu sve ti je to postalo, baš, zanimljivo.

Jak si, možeš to izdržati. Stalno pojačavaš svoju snagu, svako malo kao da te cijepim, jer uvijek nešto izvučeš iz mene, neku davnu sličicu koja raspiruje tvoju maštu, ili me u nešto gurneš, pa se poslije preko svega nadnosiš kao patolog, i sam pomalo bolesnik, koji se naslađuje nad spletom udova koje valja skalpelom razdvojiti po rubovima.

Od mene sama pomisao na neku ženu, uljeza, pravi tužnu hrpicu mesa i kostiju. Ja to ne mogu podnijeti, samo ne znam zašto se uvjeravam da se zbog toga ništa ni ne događa. Valjda zato što ti tako kažeš. Tvoje su riječi dokaz da je naša ljubav u samo prividnoj neravnoteži, onog što je meni tobože dopušteno, jer tebi ne smeta, a tebi nije, jer meni smeta, ali da u stvarnosti ona lebdi spokojno, poput bijele kugle, pridržana zlatnim kljunovima na dvama uzvijenim, crnim vratovima.

U to vrijeme, kad se razgovor ozbiljno poduhvatio njuorlianskih korijena Preservation Hall Jazz Banda, još uvijek me svako malo drobila misao da si jednog dana pošao raditi ono, što si oduvijek htio.

Nešto si oduvijek htio?

Ja sam mislila da smo samo ti i ja ono što se može oduvijek htjeti.

I često sam se vraćala na to da me ne možeš samo tako ostaviti, i da ćeš još vidjeti, da ćeš vidjeti svoje. Istina, još nisam imala pojma ni kako ni kada, sve dok... znaš kako je to kad se neke večeri sasvim bez veze spoje dvoje ljudi koji nisu krenuli nikamo.

Bez brige, neću sad o tuzi od koje su ono zahrskale svud po meni gnojne kraste kao puslice. Sto si puta to čuo, na nos ti curi i od tog povraćaš. Ali prijetnje se moraju ostvariti, kao i obećanja.

I sad bi već sigurno jako htio znati što sam zapravo radila kad je ono pao rani mrak, uvijek izgleda beznadno, ali zapravo malo treba da voda nagrne u nj sa svih strana. Ali neću ti reći ništa. Ovaj put, dok sjedim na kauču podvijenih nogu, ne. Više ne. Kažem, posvadili bismo se vjerojatno i sad, ali brzo bi to prošlo.

A priča bi mogla i tako početi. Sjela sam na visoki stolac, kad mi se tip obratio nisam ništa rekla, ali nisam ni otišla, jedna mi je ruka bila na koljenu, u drugoj sam držala svoj martini, tip je stavio lakat do moga i rekao: „Možda ipak Southern Comfort?”

„Daleko smo od New Orleansa”, rekoh.

„Znao sam da niste prirodna plavuša”, reče.

Barmenu zatitra oko usta.

Tip se nasmije: „Sorry, ovo je bilo glupo...”

Nije mu bilo drago što je napravio faux pas.

Neću ti reći jer, još ne bih ni rečenicu završila, ti bi već pitao: Otišli ste iz Saxa?

Pa... izišli smo.

Prije toga ste valjda popili piće? Nisi mogla samo tako izići s tipom.

Prije toga sjeli smo za onaj niski stol, onaj oko kojeg je nekoliko ljepljivih crvenih fotelja, a na njima je sjedilo nekoliko ljudi.

I?

Ljudi prilično čudnog izgleda, moram priznati, kao slijepljenih s fo teljom, u isto vrijeme nekako zaljuljanih, čudno, zar ne, ali kako se moja noga našla prebačena preko njegova koljena, to sad zaista ne bih mogla reći. I kako se njegova čeljust našla na mom gležnju, ni to neće biti lako odgonetnuti. I još poslije, kako se njegova ruka našla na mom pošumljenom vratu, dopustimo si da povjerujemo da je to bio vrat... ne, tu te zaista ne bih željela dovoditi u zabludu.

Što? Kad ste otišli?

Otišli smo.

Bez opiranja si pošla s njim? Kako je izgledao?

Bio je to mladić, ne suviše visok, neobično uobražen mladić uostalom, to mi se tad ukazalo, jer čitavu je večer proveo ne okrenuvši glatko lice ni lijevo ni desno, nikome oko nas ne udijelivši pogleda.

Je li vas tko vidio dok ste hodali gradom?

To ne znam, ali bili su tu, naravno, noćni šetači pasa, pozornici koji su skrbili o važnim zgradama, o muzičkom paviljonu na Zrinjercu u kojem se ponekad nedjeljom održavaju koncerti, što u meni uvijek izazove pomisao da će se odnekud pojaviti malac u mornarskom odijelcu koji štapom tjera obroč. Bili su tu pripadnici gay zajednice u potrazi za utočištem u zrinjevačkom grmlju, a i muškarac i žena, on se odjednom spustio na koljena i prešao dlanovima preko njenih listova. Onda mali pjegavi izvoščik u prekratkim hlačama...

Izvoščik?

I ne samo jedan, nego mnogi izvoščici! Pod šilt kapama s kraja su na kraj grada prenosili tajanstvene poruke. Zatim čovjek koji je upravljao poštanskom kočijom.

Kočijom?

Da, poštanskom kočijom koja se polako kretala strmim putovima, dok je odjekivala postiljonova pjesma i širio se miris limuna, dakle krajolikom koji su tumači te knjige, u kojoj

se također pojavljuje čovjek koji upravlja poštanskom kočijom, odgonetnuli kao imaginarni Napulj. Zatim mljekari i taksisti...

Je li se taksist okretao prema vama na zadnjem sjedištu?

Taksist? Taksist, premazan svim mastima imao je, bez sumnje, stanoviti pregled nad razvojem situacije od točke a do točke b, a sigurno taj čovjek postoji i danas, na taksi stajalištu kod Glavnog kolodvora, ili kod Arheološkog muzeja, možda na Kaptolu...

Bila sam, nekoliko puta, dovoljno sjebana i malo je nedostajalo, da ti to ispričam. Dovoljno si me sjebao, hoću reći. „Sjećaš li se, dragi, one večeri kad si bio... a ja sam bila, kao, u kinu...?” Jer žena, *trčeći za jednim muškarcem uvijek naleti na još nekog na svom putu*, zar ne? Mislim, ako baš nećemo priznati da se sve dogodilo da bi jednog dana moglo biti zamijenjeno za čas tvoje pažnje, mrvicu tvoje pozornosti...

Gnjaviš... Stigli ste u stan.

Tu se malo zbunio, jer nisam mu dala da upali svjetlo, ne želimo da se izvana vidi da smo tu, grad je pun čudnih ljudi, zar ne, guraju nos u ono što ih se ne tiče, rekoh, iako su mi u glavi bile sasvim druge misli. Njega je osvjetljavala samo svjetiljka iz parka, svjetlo u kojemu sam ipak vidjela, po njegovim prsima kad je raskopčao košulju, da je još jako mlad. Teško se probijao između svih tih kutija koje nikako nisam uspijevala raspakirati, iako je prošla već i koja godina otkako sam uselila. Na kraju je jedva pronašao mjesto za sjesti na kauču zatrpanom stvarima koje sam istresla iz kofera, tek sam bila odnekud doputovala, i tražila navrat nanos nešto za obući. Tu više nije mogao izdržati, nego je upitao, to je vaš stan, jer i ja sam sporo napredovala, kao da sve to nikad prije nisam vidjela, hrpte knjiga u kutijama i rastvoren kofer a onda sam i zastala jer je mobitel zazvonio, javljao si se iz Frankfurta.

Pokupila si ga, što sad izvodiš?

Ako, dragi, misliš da se to može tako grubo nazvati, OK. Ja bih to više nazvala lukavstvom noći. Ti se trudiš dati svome glasu sanjiv ton, tamo u gradu iz kojeg je potekla filozofija oslobođenja, Marcuse, Horkheimer i Adorno, ma evo, već spavaš, laku noć, kažeš. Mi osvajamo korak po korak stana, između svezaka Leksikografskog zavoda i starih brojeva Vanity Fairea.

I sad je zgoda da se tvoja pjesma pomakne u privremenom počivalištu, a u daljini započne

nedjeljni bruj zvona u slavu njene resurekcije.

Hoću reći, sad bi trebalo potražiti ključ koji će nam otvoriti put do pitanja koje je uslijedilo dok je zakopčavao košulju – jeste li sigurni da bi bilo glupo da vas tražim broj? Zaista bih tu željela proizvesti nešto kao poentu, no, hoće li to tebi biti dovoljno dobro, i, uopće, dovoljno?

Osim ako se, možda, možemo pozvati na onaj trenutak u kojem je on stavio ruku na moj obraz, ako je uopće bilo tako, ako mu nisam ja u tome pomagala, ako nisam ja bila ta koja ga je vodila, ako ga nisam uzela za ruku, čija je nadlanica bila osuta glatkim maljama, oduzela mu cigaretu, kako bi mogao opustiti zgrčene prste, prste gibljivih zglobova koji su se istegli iz mekog dlana, i ako nisam tu ruku privukla do svoga lica, netremice ga pri tom gledajući. Jesam li mu možda sama pokazala što s njom činiti, zamahnuvši prema finom licu tog mladića, ali ono se ni tad nije okrenulo ni lijevo, ni desno? Kao i uvijek, nezahvalno je tvrditi tko je prvi počeo, osim toga, ubrzo je zamahivao još samo on, kleknuvši lijevom koljenom s mog desnog boka, i desnim s lijevog, izgovarajući riječi koje ne bih sad ponavljala. Vjerojatno su to bile riječi.

Udarao te?

Ne, mislim da je to bila više mogućnost da iznad sebe, u svjetlu koje se počelo naslućivati izvana, neko vrijeme promatram njegove stisnute vilice po kojima je crna brada izbijala tako brzo, da je u tih nekoliko sati, koje smo proveli zajedno, postala plavocrna. I nastavljao je precizno spuštati dlanove na moje obraze, a u nekom trenutku morala sam podići ruke i saviti laktove i šake oko glave...

Uplašila si se?

Ne, više sam se pitala zašto zapravo tu i tamo ustaje, da bi napravio nekoliko koraka, čujno dišući, i ne frustriraju li ga te stvari oko nas, sprečavaju li ga da ode do kuhinje, upali svjetlo i tamo među kuhinjskim priborom potraži neku pomoć za posao koji je već postajao pomalo naporan. Čelo mu je bilo orošeno, osjetila sam to kad bi se ponovo spustio k meni, jer naravno, nije pokušavao ništa uzeti, saginjao bi se k meni i nježno razmicao moje laktove koji su se dizali prema glavi, i neprestano onamo vraćali, pa sam u jednom trenutku ipak morala pokušati odgurnuti njegovo tijelo nogama...

Udarala si ga?

Ne, bio je to više pokušaj da sve na trenutak prestane, da nekako razaberem, po svojstvima

razvrstam naše pokrete, jer više se nije znalo otkud dolaze i koji im je smisao, iako taj moj pokušaj možda nije bilo najbolje shvaćen, jer počelo je tu bivati sve više nogu i ruku, nogu i ruku za nekoliko tijela, koje su me se dohvaćale umnažajući se brzinom Aliena.

Boljelo te, ljubavi?

Pa... ipak je bilo najbolje da pod tim tijelom, vrlo delikatno razvijenim uostalom, ostanem koliko je moguće nepomična.

Boljelo te?

Ne, bio je to više neki šum u ušima, šumna praznina, osjećaj da kroz te uši više ništa neće ući u moju glavu, ali kad je zaustio, voliš to, zar ne, shvatila sam da je sve varka, čujem odlično. Njega kao da je vlastiti glas trgnuo, pa je prestao sa svim tim, i samo se njegovo tijelo još neko vrijeme gibalo, a zatim je i to prestalo.

Nekoliko je trenutaka vladala tišina.

„Mislite da bi sad bilo glupo da vas tražim broj?“ upita dječak čija je tamna kosa razdjeljkom bila prebačena s lijeve na desnu stranu glave.

Glupo bi bilo, točno, ali pjesma bi bila bolja.

Već je bilo jutro, i morala sam ga zamoliti da ode, a ja sam još nekoliko trenutaka ležala budna, a zatim sam zaspala. I još čitava dva dana provela sam u kući, a onda sam oprala kosu, pustivši da mi padne preko lica, a zatim pošla u parfumeriju u kojoj sam počela razgledavati pudere, skupocjene pudere, pa kad sam na kraju odabrala, prodavačica mi je pružila zamotuljak kao neku nagradu. Kad si se vratio, mogao si se samo diviti mom odmornom licu na kojem su neka, svima nevidljiva mjesta, distingvirano poprimala boju ametista.

I nisam ti to ispričala, bojala sam se da bi mi uzvratio istom mjerom. Da ćeš se nekamo otisnuti, i tko zna gdje bi sve to moglo završiti. Ako ćemo pravo, stoljetna me groznica tresla pri pomisli da bi mogao što samo i naslutiti. Tako je moj izlet u Sax ostao smiješan način da se provede noć. O prijevari je, naravno, bila riječ. Osveti. Ljubav, izdaja, osveta. Osveta, u

kojoj je nešto pošlo krivo. Osveta koja to nije, jer nemaš pojma da se dogodila. Osveta je jelo koje treba jesti dok je vruće. Vruće, ako imate hrabrosti za posljedice.

Ali sad, dok sjedim na kauču podvijenih nogu, i sve je već svejedno, neću ti reći ništa. Znam kako bi se ta priča još jednom mogla okrenuti protiv mene. Čujem kako joj lomiš kosti i ona se u tvojoj ruci osipa kao suhi kolač od bjelanjka.

Sve što mi se ikad dogodilo već je kod tebe. Doktor. Jednoruki učitelj violine prerušen u instruktora tenisa, ministar koji je spravljao torte, bijelih ruku s crnim madežom na nadlanici. Norvežanin lanene kose, potomak Leifa Erikssona, zvanog Sretni, a možda i brata mu Torwalda, koji je do obale Hvara doplovio drakarom razjapljenih čeljusti, orijentirajući se po pticama i valovima, proučavajući noću Haukovu sagu. Kasnije, puni smo krvi s njegova mača i ljubičastih latica otrgnutih bijegom uplašenog puka. Nestane on s prvim vjetrom koji je napeo križno jedro, odnoseći sa sobom sve što je na otoku bilo vrijedno.

Rasparač, kvartovski alfa mesarski jebač. U stražnjoj prostoriji valja plećke i butine. Kad iz nje iskorači, držeć' nož kojem je oštrica na vrhu zadebljana i uzvijena drčno kao falus boga Hermesa, pratitelja duša u podzemni svijet, zaštitnika putnika i varalica, svatko ispusti uzdah divljenja. Tlači ga klijentela, odvratne babe masne kose što su sobom donijele smrad svojih odurnih jastuka, žene u četrdesetima, što su preko trbuha navukle trenirku, pa k mesaru koji golom šakom krši ovce i volove.

„Može i meni jednako?” tepa danas jedna, kad vidi komade mesa koje on trpa u flajš mašinu kad zatražim mljeveno.

„Pa, može slično... ali jednako nikako”, mumlja on.

„Mislila sam, da sve odjednom, da bude brže...”, shvaća. Odlazim.

Za minutu, dvije, u liftu, zaprepastim se kad u ogledalu ugledam svoje blijedo lice iznad crvenog kaputa, prihvaćenog samo debelim crvenim remenom iz Siene. Poniknem pogledom djelić centimetra, kao Clive Owen u jednoj od zadnjih scena Closera.

Moje su priče kasnije u onome što pišeš.

„Nisu li priče moje?” pitam.

„Mislio sam da su to naše priče”, kažeš. Tim gore. Pronosiš ih Cvjetnim trgom, razotkrivaš nježne tajne moje ljubomore. Unosiš ih u polumrak kafića. Ulaziš kao da si baš ti onaj tršćanski dvometraški centurion, crne kose i crnog brka, koji je u grad ujahao na Harley Davidsonu, pa prebacio šljem s poprečno postavljenom perjanicom na moju glavu, da mogu sigurno jezдити novoosvojenom provincijom dok njegove slabine ispunjavaju moj trbuh. Prilaziš stolu, prate te pogledima, da, ti si taj koji nosi gladius hispaniensis, najduži od mačeva. Tih je mačeva, prema predanju, Scipion od kartažanskih kovača naručio za svoje vojnike čak sto tisuća, uz obećanje da Kartagu neće razoriti.

Kartažanski kovači kuju sto tisuća mačeva za vojsku Scipiona Afričkog.

Tako Kartaga bijaše razorena.

Ja odavno pred tobom nemam tajni. Nema u meni otrova ni za lijek.

Nisam to tako, nekad, zamišljala. Drukčije si govorio.

Osjećam oko sebe prisutnost tih drugih žena kojima si dopustio da se provuku u našu priču. One se po njoj kreću kao da je njihova.

Pozvao si ih u ono što je bilo one noći. One noći. Mnogih dana. Dovabio si ih opisom svog rebra. Druge su žene razdražene tvojim glasom, koji izgovara riječ pička. Pička. Sad im se čini da su se kapljice znoja u tvojim pazusima nakupljale baš za njih. U onom ružnom hotelu.

Da si baš za njih nosio opasač od uskih bakrenih pločica o koji je okačen samo bodež.

Postojanje naših priča otvorilo je prostor postojanju vaših. Dao si im da zavire u moju dušu. Sad ti one žele podastrijeti svoju.

Dugo već čekaju da netko u njima potraži ono čega tamo ni nema, dragi. I već si sav nepomičan kao Djed Mraz, lica prekrivena šećernom vatom tih ispovijesti.

Znala sam da će se sve to nekako okrenuti protiv mene.

Bespigmentna lica lebde nad nama. Oči suhe kao kostrijet nad našom su posteljom. Oči slijepe kao u štakorice, vodenaste poput plika, mutne poput plikovita žulja, plutaju prema

tebi. Omamio si ih svojim bedrom koje se preko cijele stranice približava mom krilu.

Jasno ti je što se događa, ali, što ti tu možeš. Vaše intime hrle jedna prema drugoj tlačene zakonom spojenih posuda.

Osjećaju, da ih ti razumiješ. Među vama se zbiva čudo razumijevanja.

Govoriš.

Crijevne im se priraslice miču u tekućinama.

Slušaš.

Kožure im se stvaraju iz ovojnica unutarnjih organa, dok u njima traju zatajene upale.

Gledaš.

Moja duša treperi sitno kao mala svjećica.

Mala svjećica, lumin, lučica, dušica, tako je zovu.

Primiče ti se tetovirano rilo.

Lumin.

Očnjaci im rastu neprestano, dok im se na jeziku rastvara zelena pupavka samo u onom epifanijskom djeliću sekunde u kojem ekskrementi počinju napuštati tijelo, a koji, međutim, izmiče dovođenju do pojma.

Lučica.

Vaše se nosne šupljine otvaraju za oslobođene molekule, koje ondje zriju u grozdove.

Dušica.

Tjelesni im se otvori glasaju radosnim odvajanjem jezika od nepca.

Tvoj je dlan na korici knjige, na naslonu stolca.

Lučica, dušica, koja se užije jednom na godinu, o smrtnome danu.

Još si nešto imate reći.

Zubi im probijaju gornju usnu i vrhovima dopiru do kapaka. Kapci su im stisnuti u zvukovima koje ispuštaju čas prije no što mrak stoljeća među njih zavitla brončani list.

Nasmiješ se.

Lučica koja dogorijeva na dalekim mjestima.

Dlake im rastu unazad u prorupljeni vrat. Plinovi napuštaju mliječne žlijezde. U potrbušnicu se vraća u krug sviženi rep. U tlu ostaje udubina od trupla koje se valjalo u onome što je jučer u sebe primilo.

Na grobovima nepoznatih.

Šutite.

Glava im je puna masti i ušne im školjke stružu po zemlji dok vise ovješene o stražnje noge. Želudac im se dijeli na tri polovice.

Ustajete.

Iz želuca se prosipa žir, sitni kralješnjaci, već nadjevene kobasice, kokoške krilo i prsti.

Sitni im crvići cure iz procjepa među papcima.

Odlazite.

Njihove čekinje vriju pokraj tebe kao kirvajska kotlovina. Zdjelične kosti, hrskavice i kiseline kruže tjerane kopitom kuhara čiji je svaki djelić tijela nabijen krvlju. Vagine i guzne rupe, koje su se do maločas glasale radosnim odvajanjem jezika od nepca, isparavaju se iz kotla u kojem se kuha sapun.

Da... skoro te optužih da si mi oduzeo ljubavnike, život, priče. Ali, prava je istina, jedan sam ti svoj stari dnevnik, onaj o pokvarenom doktoru, sama dala. Evo, dragi, mog života. Za tebe. Želiš čitati? Stvarno? I ja želim. One druge si sam uzeo. Ali dobro, kad si ih već uzeo. Ni to nam nije bilo dovoljno. Tebi nije bilo dovoljno. Recimo da su zatim došle te stvari, koje su bile loše za mene. Kome od nas nije bilo dovoljno? Počeli smo smišljati nove, žudjeti za njima sve jače. To smo bili.

Ne telefoniram ti.

Ovaj put ne, jer sad znam da sam ti sve vrijeme samo pomagala da me izdaš.

Sjedim na kauču, podvijenih nogu, dok ti voziš prema svojoj kući, i već si stigao, još uvijek ljutit zbog toga što ne mogu podnijeti nešto tako beznačajno kao što je činjenica da si jedne noći, dok sam ja lutala gradom, ležao u sobi pokraj nepoznate žene.

U mojoj sobi je tišina, samo prigušen zvuka automobila koji promiču u dubini, pod prozorom. U njima su ljudi koji se vraćaju s posla. U njima se događaju umirujuće, sitne stvari.

Ali dobro, dragi, kad smo već kod toga, kod tvog i mog, s čim ćemo odsad morati malo opreznije, još ovo, pa dosta. Ti uopće nisi znao da postoji nesanica prije nego što si mene upoznao. Nesanica, to je kao kad nemrtvi pohode neusnule, a oni im pružaju vratove, jednostavno. Bio si iskreno začuđen, dragi, kad si vidio u kakav se ritual može pretvoriti obuzetost nesanicom. Tijelo koje je sačuvalo djetinji oblik, tanak gotovo kao biljni, oklijeva oko kreveta s čašom u ruci. Mala bijela pilula približava se jeziku. Tijelo liježe na postelju. Zatim se pokrene.

„Ne, noćas neću zaspati.”

Sjedali bismo u auto i tražili neko mjesto na kojem još ima života.

„Ksenija, ovo se neće dobro završiti”, govorio si.

„Okej, dobro, nemoj sad... samo da se to ujutro na meni ne vidi”, nasmijem se.

Ujutro haljina mora savršeno pasti niz tijelo, i bude tako, jer iz njega je noću ionako isisan svaki suvišan gram.

Erotika insomnije. Pavor nocturnis. Srkao si moju bespomoćnost kao mačka iznutrice. Makni se od žene koje ne spava, htjela sam ti reći, ta je spremna na sve. Zna što je najgore. Bila je tamo. Nema tu pomoći, stog' svejedno joj je. Sve je dopušteno. Malo toga je nedopušteno.

Otkad zna za sebe želi biti što sličnija drugim ljudima, ali uvijek nešto iskrсне.

Koliko si ono imala godina, Ksenija, kad su te prvi put odveli doktoru da dobiješ nešto od čega ćeš, zaboga, zaspati? Sedamnaest. Putovala si po Grčkoj, a noću, iz hotela Kapsis, osluškivala si Solun koji je tutnjao ispod tebe. Kroz zavjese se probila zora. Nisi spavala.

U Ateni, usporena od solunske nesanice, kupala si se u bazenu na krovu hotela, dok se bijeli grad prostirao ispod tebe. Adresu su ti dali na recepciji. Sluškinja ti je otvorila vrata. Stan liječnika u koji si zakoračila bio je polumračan, s crnim lakiranim vitrinama u kojima se ljeskalo staklo, s tepisima i dubokim vazama. Zaustavila te tišina koja je odjednom zavládala, osim što bi se, svaki put kad bi bljesnuli kristalići svijećnjaka, začulo nešto poput malog rasprsnuća, kao da plamen prži prozirna krila. Zatim si začula korake. Dolazeći iz dubine sobe i on je bio u crnom, ledenih dugih prstiju.

„Why are you so afraid of the night... Xenia? Night is made for love...”

Mogla bi se zakleti da mu se oko usta stvorio oblačić pare, tako je taj stan bio prohladan.

„So, you don't sleep... Why is it a problem?”

„I feel so tired... so guilty in the morning.”

Priđe ti za korak. Podigne ti prstima bradu da te podsjeti da moraš izdržati njegov pogled. Ali smetale su, te brze smrti, mala smaknuća svud oko tebe, pa moraš rukom zakloniti oči.

„Like I have to be awake, not to miss something... something that is happening.”

„But you would like to sleep, anyway? In spite of missing something?”

„I would...”

„When you come home, see your doctor. Until then...”

Pođe rukom prema ljeskavoj polituri stola, gledajući i dalje ravno u tebe, kao da će mu se ono što traži samo stvoriti u ruci.

„Tonight, you will take one, next day, you will cut it.”

Cut. Prozirni prsti prerežu ti zrak ispred očiju. Dopre s njih miris Eau de Cologne i apoteke, a studen iz nutrine košulje koja se odijeli od tijela.

Kasnije ode, visok, brzo se udaljavajući, pa razabereš kako u hodu vuče jednu nogu.

Nečujno se stvori sluškinja koja te pusti u hodnik, a zatim i na ulicu na kojoj nasrne na tebe drevna svjetlost. Ujutro se spustiš do broda lijeno, omamljena onim što je pustio da teče kroz tebe. Na brodu je mnogo mladih, koji putuju s vrećama za spavanje. Noć provode pod vedrim nebom, uspavljuju ih mirisi iz davnine. To je nekad bio i tvoj život, ali sad im više ne pripadaš.

Jer tvoj se život tada podijelio na dva dijela, a nijednom nikada nisi razabrala smisao. Prije nesanice. Nesanica.

„Stvarno, nikad nisam o tome razmišljao. Ali kako to osjećaš, kad ne spavaš, reci mi”, pitao si.

Kao da su sve stvari ostale bez sjena, nema blagih sjena, tamnih sjena. Krećem se između golih ružnih stvari. Ne vidiš kako sam i ja ružna?

I sad je već jasno, kaže Alfred Adler u Individualnoj psihologiji, da se tip osobe koji dopijeva do nesanice može opisati sa „zaprepašćujućom sigurnošću”: nepovjerenje u vlastitu snagu, visoko postavljeni slavloljubivi ciljevi, strah od odluka; istovremeni nagon za umanjivanjem vlastite vrijednosti i samoljubivost, kao kod hipohondričnog i melankoličnog držanja.

Nesanica je klasičan psihološki simptom, konverzija u širem smislu. Palijativna sredstva nekad su efikasna, češće ne. Nesanica je, za Adlera, spona u lancu svake nervozne životne metode. Ona je prepreka u pacijentovu životu, ona ga sputava u svemu, ali on osjeća da za nju ne snosi baš nikakvu odgovornost. Nesaničar visoko cijeni san. Nijedan liječnik, nastavlja Adler, neće podcjenjivati značaj sna, ali, tko ono što je samo po sebi razumljivo tako pretenciozno stavlja na prvo mjesto svakako smije biti upitan o svojoj namjeri.

Nesanica, masterpiece nervoznog karaktera.

Cilj liječenja je da se nesanicu spozna kao sredstvo, a ne zagonetnu sudbinu.

Ponekad te ono što pročitaš tako uplaši da baciš knjigu iza tatine police, u najdublji mrak. Zatim je ponovo vadiš, knjige se nagomilaju na stolu, izazivaju te i plaše istodobno. Ali uvijek nekako propuštaš odgonetnuti, što ti je nesanica imala reći.

Strah od noći ispretura ti život, ali život se onda ponovo sastavi, sav od djelića, baš onako crooked. Tvoj novi život. U novom životu dan ti samo ponekad svane da bi u nj otvorila naspavane, vedre oči.

Drugi put, sva se težina prethodnog samo prevali u sljedeći. Dižeš roletu, razmičeš zavjese, a vani dan sjedi na grani kao gavran.

Živiš od dana do dana. Prilagođavaš se novom poretku stvari. S čim u mislima možeš usnuti, s čim nikako ne. Samo ti ne smije ni do čega biti jako stalo. Zbiva se prevrednovanje svih vrijednosti, u potrazi za malo sna. Važne stvari, one za koje si mislila da su važne, zamisli i ambicije, moraju otpasti jedna za drugom. Jer, sebi više ne možeš vjerovati.

Učiš hodati. Imaš 17 godina. I to više nisi ti.

„Ali to možda samo znači da tvoj život neće biti banalan, kao životi tolikih ljudi oko tebe“, kaže tata.

Srce te zazebe od tolikih očekivanja.

Tvoja nesanica postaje obiteljska tajna. I nikad ne znaš kad ćeš uhvatiti brzi pogled, ispod oka, koji bi izmijenili odrasli kad su mislili da ne gledaš.

Ali onda ipak, s godinama, dok se na oknu rađala ledenica jutra, shvatim da postoji trenutak kao stvoren da me ispuni mliječna praznina sna.

„Ksenija, ne možeš zamijeniti dan za noć“, govore mi.

Ali, sad je kasno. Već sam naučila i što je snaga slabih, i kako iz nje izvlačiti korist. Da, postoje bića, ljudi skoro, tumačaju noću baš kao i svojim životom danju, ne znaju kamo su krenuli, odahnu kad nikamo ne stignu.

Tako sam svojim životnim spoznajama dodala još jednu. Muškarac s kojim ću jednog dana živjeti mora biti onaj uz kojeg ću moći usnuti. To nikad nisi bio ti. Puno si tražio. Tebi su bili namijenjeni moji bjesovi, noćna jurnjava do apoteke, napici koje sam spravljala. I to rasulo koje si gledao, gotovo ne vjerujući svojoj sreći, kao da je baš za tebe bilo sačuvano. Možda i jest, samo je prije toga trebalo vlastitu dušu cijeli život izbjegavati.

Frajeri su se počeli dijeliti na one za dan i one za noć.

„Za dan i za noć?!” pitao si.

Muškarac uz kojeg ću usnuti onaj je koji neće od mene ništa tražiti.

„Tebi je potpuno svejedno što će netko tražiti od tebe, bitno je ono što ćeš ti tražiti od njega”, nasmiješ se.

„Daj... slušaj”, rekoh.

„Dobro, OK... a za noć?”

Oni su morali u mene unositi nemir, kao borci s bikovima u Pamploni... nasmijem se i ja. Ali morali su ispariti na vrijeme... kužiš? Samo, nisam ih se uvijek uspijevala riješiti, kad po svemu padne pepeo svitanja. Uvijek? Nikad. Bila je to priča za jednu noć, samo što je potrajala... koliko ono?

Hoću reći, ti.

Da, skoro ti rekoh, makni se od žene koja ne spava. Nisam. Jer nikad nitko nije tako precizno pogodio što to čekam dok čekam da između zavjesa zabijeli jutro, poput dugog trbuha obješene ribe.

„Čekaš, da prestaneš biti budna?” okrećeš se prema meni.

„Da”, kažem, ne pomaknuvši se.

VII. SAMO SAM PALA NA NJEGA, ČUDNO ISKRIVLJENA

38.

„Onda, u šest”, reče.

Ja bih na kavu odmah, ali on ne može. Sad ide nešto pojesti, pa natrag na posao. Vidimo se u šest. Bacim slušalicu, skočim u tramvaj, doista, evo ga u Daily Freshu, razgovara s tipom kojem visi Eastpack na leđima. Vozim se natrag, ali onda pomislim, a poslije? Kamo ide poslije? Vraćam se, silazim stanicu ranije, hodam, i doista, u sekundi ga vidim kako ulazi u kafić, Fotelju. Ondje, u pomrčini, prinosi i drugi stolac najmračnijem uglu.

Pobjesni kad me ugleda, skoči prema meni i izvuče me na hodnik.

Tu se skoro sudarimo s nekom književnicom, koja pokušava biti novinarka, ili novinarkom, koja pokušava biti književnica.

„Što je, što hoćeš?” bahat je i glasan Boris, tako da bude siguran da nas novinarka čuje. Ona šmugne unutra, bez riječi. Zadnje zamaknu pete njenih čizama ružičastih poput cirkuskog medenjaka.

Za nju me baš briga, pa istrgnem ruku iz Borisove. Novinarka se mota po kafiću. Kad uđem, odmigolji u susjednu prostoriju.

Znam je, primijetila sam je u nekom društvu, gmizala je oko nas, ali nije nam prišla. Narančasta kosa spaljena joj od blajha, strši sitno nakovrčana poput plastične ambalaže s kakvom smo se kao djeca igrali, tražili je u kantama za smeće u našoj zgradi u Požegi. Stanovala sam iznad apoteke. Iz kanti bi izlazila neka tekućina, izvirivali krvavi tupferi i skorene dlake štakora. Još ujutro ispred nas je u podrumu protrčavala glodavčeva familija, baš ispod natpisa predsjednika kućnog savjeta, „Oprez, danas trovanje parcova”, a navečer bi se štakor nadimao u kanti za smeće. Žena predsjednika kućnog savjeta, u ostatku vremena direktora Narodnog sveučilišta, presvlačila je gumbe. Gumba je bilo ravnih, ispupčenih, s alkicom i bez. Kad bih napisala zadaću, tata me puštao da malo gledam ženu predsjednika kućnog savjeta, gđu Matildu, i zimi i ljeti ogrnutu šalom, jednu od onih, kako je govorila mama, *koje nikad i nisu bile mlade*. Dodavala sam joj elemente, komadić krpice, metalnu kapicu, od kojih je, uz škljocaj stroja pričvršćenog za dasku stola, nastajao gumb. Gumba sam smjela sasuti u vrećicu, a gđa Matilda bi na njoj napisala: gđa Frincešaft, gđa

Toman, gđica Petković. Kad bi je viša sila natjerala da sama baci smeće, od svijeta glodavaca štitila je lice najlonskim maramama, omatajući cijelu glavu. Svijet joj se ukazivao kroz maramu. Oprezno se spuštala stepenicama, pipajući zrak pahuljicama na vrhovima papuča: slutjela je štakore. Kad je jednog dana otvorila kantu, pogani joj je stvor, uz jeziv pisak, skočio na rame, spustio se po leđima i nestao. Klonula je u ostavi za smeće. Stubište je stavljeno u stanje opće pripravnosti. Valjalo je iz korijena mijenjati pristup parcovima. Predsjednik kućnog savjeta osobno je trovače opskrbio tlocrtom zamršenih podruma naše zgrade, ali i one susjedne. Onuda su i dolazili, iz napuštenog skladišta svega i svačega, zbog kojeg moja najranija dječja sjećanja uključuju i zaprežna kola puna vreća koja stoje u našem dvorištu, a konji sjajnih sapi ispuštaju tvrde, šumne, mirisom zasićene mlazove mokraće koji se zabijaju u tlo. Rupe koje su mlazovi izdubili u prašini poslije su se neko vrijeme pušile.

Nakon prolaska trovača iz kanti bi virili ogavni repovi. Kad bolje razmislim, odvratnija od toga samo je priča koju sam nedavno čula od svoje kolegice iz redakcije: kao djeca izvlačili su ispod kreveta pljuvačnicu njezina oboljelog djeda, da bi izbliza shvatili što je to tuberkuloza.

Sjedim u fotelji, šakama učvršćena za rukohvate. Naravno, mislim da je novinarka tu slučajno, a Boris, koji sad svako malo rukom tare čelo, ima drugi, njemu važan dogovor koji ne želi da skužim. Stog me treba udaljiti, pa me opet hvata za ruku, izvlači na hodnik, povuče niz nekoliko stepenica na ulicu. Odjuri.

U nekoj sam vrsti travestije poslovne odjeće, košulja, prsluk od muškog odijela, poskakuje kratka nabrana suknjica. Kaput mi bježi s ramena. Hladno je, ali toga ne postanem svjesna dok s nogu ne počnem gubiti ljubičaste štikle, pa osjetim studen asfalta. Trčim, svako malo ispružim ruke prema Borisu, da ga zaustavim, on je brži, hvatam u prazno. Postaje opako, prolaznici se osvrću pa Boris zastane, ogleda se oko sebe, možemo u Slash, kaže, ali ja ne odustajem, želim u Fotelju, natrag, na pragu sam nečeg, nečeg velikog. U tom natezanju prođe pola sata, pa on popusti.

Žurnalistica i dalje čuči na stolcu.

Trepće na njemu kao isisana kokoš, ja grabim velikim koracima po prostori. Nikog drugog nema, mi i ona. Uporna. Sad je ipak sve jasno. Slika mi se pred očima rasklopi, pa ponovo sklopi.

„Evo, sjednimo, ima mjesta koliko hoćeš”, pozivam Borisa neobuzdanim pokretom i

napuklim glasom.

Sjednem.

I sad me ponekad podigneš, ruku po ruku, kad se prelomim u pasu. I otkidam se već i kotrljam na sve strane i sve teže stižeš do mene. Jednom se nešto neće moći popraviti, jednom će postati previše. Samo, to sad očito nije slučaj, još nije previše, ne, jer ja, poplavljam prstima, grabim prema Borisu. Ponovo se sruči na ulicu, brza, okreće se, gleda kad će se na ulici ukazati narančasti pramenčić... samo, zašto me onda vuče za sobom? Da, sine mi, pa on je u strahu, smrtni ga strah pere da bih se mogla dati u trk do nje i početi je cipelariti ljubičastim štiklama... Da, mogla bih...! Istrgnem ruku iz njegove, moj mu kaput ostane u ruci. Samo, gdje je? Onaj val me nosi, poznajem ga, gutam njegovu pjenu, jedva dišem. Nema je.

Boris me odvuče u dubinu nekog haustora.

Ugura mi u ruke moj kaput i krene natrag na ulicu, ali ja ga uhvatim snažno za kosu, straga, kosa mu je duga, pustio ju je nakon puno godina, i sad držim tu kosu sa svih deset prstiju. Boris se napola okrene, ali u njegovim očima vidim zbunjenost, ne zna kamo s tim što radim, jer ni ja sad više ne znam želim li mu nanijeti bol ili sam samo pala na njega, čudno iskrivljena, a njegov potiljak pod dlanovima, topao od kose, i kosu među prstima sad osjetim kao nešto sebi najbliže na svijetu.

Djelić sekunde se gledamo, nokti mi postanu kandže, i već stojim gledajući u svoje stisnute šake pune vlasi.

Moja ruka još jednom krene prema tebi, ali nekako otežala, poput utopljenikove, a i tvoja je kao u slow motionu. Uskoro one zadnji put tog dana zamahnu po zraku, kao da rastjeruju ostatke dima nad nečim što je do maloprije gorjelo.

Odemo u Slash. U ovom trenutku u meni je malaksala čak i pomisao na to kako su se Boris i neka žena maloprije htjeli zavući u sutonsku rupu u kojoj čitav dan nema žive duše.

„Samo mi je htjela dati svoj roman“, kaže umorno.

Podižem šalicu kave.

„Svatko bi drugi nakon ovog pobjegao od tebe... Ne znam što još radim s tobom.”

Ne mogu vjerovati da ne vidiš da je to bila naša kuća. Popodneva u koja smo gledali kroz prozor kafića.

„A ja sam joj morao dati svoj! Radit će sa mnom intervju.”

Grane koje grabe nebo.

„To ne može poštom?”

Grane na koje se hvatao led, inje, kapi, pupoljci, med, ljeto. Klorofil, biljno ludilo proljeća, biljne uši, sušica jeseni, imela, granin rak.

„Zašto poštom? Živi tu u kvartu!”

Grane su bile omotane u snijeg, snijeg je bio i na klupi, očistili bismo ga, sjedili na novinama koje smo ponijeli iz redakcije. Lica i prsti gorjeli su nam od hladnoće.

„Razumijem... to će biti intervju!”

Gurnem dva prsta u usta, pravim se da ću povratiti.

„E, pa da znaš, pametna je! Iako je jako zgodna!”

To je završni udarac, trebalo bi me zaboljeti i jedno i drugo, to voliš, pametna koja je jako zgodna, zgodna za koju se otkrije da je pametna. Želiš da pobjesnim, da se rasplačem, ali neće ti uspjeti, pomaže mi što i dalje guram dva prsta u usta.

Svi zaobilaze naš stol, kafić je malen, šminkerski, ljudi su nagurani jedni na druge. Samo je oko nas prazno. Svi imaju neke vrećice, i žene lijepe naušnice, uskoro će Nova godina, recesijska, ali ljudi ipak kupuju, i sve je toplo i zašuškano kuglicama i borovim granama ovijenim po zidovima.

Boris izjuri iz kafića.

Konobar napravi dva neodlučna koraka prema meni, mislim da će me zamoliti da i ja iziđem, ali ja sad mirno sjedim, ljubičaste mi suze cure, pa on odustane.

Odlazim u redakciju. Tu više nikog nema, vani je mrak, u odrazu na staklu samo moj pogled, pogled koji likuje zbog svega što traži od bližnjih, a oni mu ne mogu dati. Sjedam za stol, nekoliko minuta držim ruke u krilu, zatim pritisnem gumbić lap topa, i on zasvijetli zelenim sjajem.

„Nikad nisi ni pokušala izgraditi s nekim normalan odnos, samo gutaš sve oko sebe, kao močvara si...”, kaže Boris. Došao je po mene u redakciju, vozi me kući.

„Ne, ti si kao močvara...”, zaustih. Ali onda i ušutjeh. Bila sam već tu, zar ne? Nema tu ničeg što ne znam. I ova scena danas bila je već sasvim nepotrebna. A nije bilo sumnje ni da će se ponavljati, pa sam radije zabacila glavu na naslon sjedala i pokušala se odmoriti.

39.

Bila sam, stvarno, već jako umorna, pa sam uzela nekoliko dana godišnjeg.

Fran je odlazio po kruh i mlijeko, zatim bi se vraćao kompjuteru. S interneta je skidao stvari grupa First Blood, Hatebreed, Bounce the Ball, Sick of It All, od kojih su špageti podrhtavali u zdjeli. Povremeno bi se do mene probili i cijukavi zvukovi kompjuterskih igara. Kad je bio mali, Frana svako malo nije imao tko čuvati, pa je to činio moj tata. Mijenjao mu pelene, a ostatak dana nosio ga po stanu i terasi, dizao ga na uspravljene ruke da iz visine vidi ono što djeca te dobi ne mogu. Prinosio je dalekozor njegovoj glavici: proučavali su grad u nizini. Oko njih svijale su se ružine vitice. Kasnije ga je vodio na Sljeme i učio razlikovati žutice od puhara.

„Samo da ga maknem od različitih ekrana...”, brinuo je tata svoju brigu.

Ali, čim je dovoljno odrastao da sam odlučuje o vlastitu kretanju, Fran se bacio pred *ekrane*.

„Jel’ može Gogol Bordello? I malo tiše...”, pitam.

Sad je s interneta Fran skidao i sheme podzemnih željeznica, printao ih, zatim ih lijepio u svojoj sobi, iznad radnog stola. Chateau de Vincennce stremio je prema zvučnicima, Heathrow Express prema Sixpacku.

Predvečer, na noge snažnih listova osute svijetlim maljama Fran odijeva kričave karirane hlače, to je neki cool, na glavi mu kapuljača. Tako ide na koncert u Tvornicu, pa k prijateljici na spavanje. Vidimo se ujutro, kaže. Kad bi otišao, stan bi prignječila tišina. U njegovoj sobi, na velikim posterima s koncerata sasušeni bi selotejp ponekad popustio pa bi Atheist Rap i Edo Maajka šušteći spuznuli na pod, kao da je do mene dopro nečiji uzdah.

40.

„To je dosadno”, kažem.

Glavni urednik pozvao me u svoju sobu, da mi priopći moju temu za sljedeći broj.

Ali ne, ne, moja reakcija je pogrešna! Na što uopće liči to naše visoko školstvo? Znanstvena mafija! Torbari. Tranzicijski ološ. Ima jedan koji drži 15 kolegija, leti s faksa na faks eks-države kao Batman. I kakve su to diplome? Dosada me zalijeva kao prljava voda, ali moram, pa se otputim u Ministarstvo.

Tu susrećem državnog tajnika. Satirska fizionomija, crna kosa prošarana sijedima pada mu na ovratnik sakoa. Taj bi mogao glumiti Kyrialesa!

Iznad čvora njegove kravate kao da prestaje sve ljudsko; uzdižu se mesnate nozdrve, raspukle usne, izdužena glava konja. Ili je barem Ciganin... možda gusar, odjeven u svileno odijelo, i samo da okrene drugi profil, pa ću mu u uhu ugledati naušnicu, zatrebat će mu, za vreću, kad mu dugo tijelo nađu u mrkoj krvi poslije pijane noći u luci...

Ali, sad mu još uvijek zlatni gumbi proviruju iz rukava savršena sakoa. Noge su mu prekrížene; jedna, u sjajnoj cipeli, kao da prelamajući se u koljenu grabi pred sebe. Priječilo je to da joj se odredi pun proteg, ali on se pravio da to ne primjećuje. Moja su koljena, u crnim čarapama, priljubljena uz niski stolić, guram pod njega gležnjače: otkad je teme o visokom školstvu u Hrvata ne čistim ih. Svaki predmet u uredu blista, pa me povremeno zaslijepi odraz u naočalama državnog tajnika. Zavaljen je u bijeli naslonjač; na radnom stolu iza njegovih leđa uglati red mrava.

I dok je njegovo tijelo moguće zamisliti u jedinom smrtnom od svih sedam najsmrtnijih grijeha, njegove usne oblikuju riječi poput:

„Dopusnica...”

Povremeno zašuška papirima na koljenima, pa doda:

„Nacionalni sustav visokog obrazovanja...”

„Ksenijice, neću popustiti ni za milimetar, jer to je odlična tema...”, smješka se urednik, ljepuškast momak u sakou od engleskog tvida. Sad mi već treći tjedan vraća tekst, fali tu nešto stalno, nešto, ne bih li ja trebala znati što? Skupljam se na stolcu, slažem se da je tema super, odlična.

„Sljedeće godine 20 posto tih će se škola ugasiti, jer su toliko loše da im Ministarstvo neće dati dopusnicu za rad”, adrenalizira urednik.

Prati ga mali psić, pjetic hirovitih očiju, od milja se prući po podu kad ga na kolegiju češkamo između ušiju.

„Ugasit će ih se pola”, usudim se, „jer nitko neće imati novca da ih plati. A kredite neće dobiti. Čuo si za krizu?”

„To je ta tvoja lijenost...”, ne želi čuti.

Ja opet stojim pred školskom pločom na kojoj je jednadžba s dvije nepoznanice.

„Ali ja sam najgori čovjek za tu temu, ne znam zbrojiti dva telefonska računa...”

„Ne, nego ti misliš da je novinarstvo samo hedonizam, intervju...”

„Svi su ti redakciji za to bolji od mene...”

„Šarmiranje...”

„Ako ti je stalo do teme, daj je nekom drugom.”

„Premijere...! Ali nije.”

Pjetlic sitno zareži.

Ja, naravno, želim reći, ej, stari, daj ohladi, nisam ja tvoj discipulus, ali ja želim i odobrovoljiti svakog urednika, pa i ovog, iako svi pričaju da je smijenjen, broji zadnje sate...

Iznova krenem, budim se ujutro u pet od muke, nisam li možda zakasnila na neki sastanak?

Pojam vječitog vraćanja istog zadobio je sasvim nova ovaploćenja.

Skačem s tramvaja na tramvaj, a kad se navečer tuširam čudim se što su mi leđa glatka, jer imam osjećaj da me netko po čitav dan bičem tjera s jednog mjesta na drugo i pukotine mi vijugaju pod kožom i znoj izbija na svaku poru. Dobro, i peglam bijele košuljice... možda zatrebaju.

Ali državni tajnik je svoje rekao, sad neki drugi spajaju konsonante i vokale, sriču iz trideset slova abecede. Jedan kaže: „To je lako, Ksenija, samo od ukupnog novca za visoke škole oduzmete svotu za honorare što se radi tako da se zna da svaki nastavnik smije imati šest sati tjedno, plus 30 posto prema kolektivnom ugovoru, i sad usporedite njihove satnice u odnosu na programe, broj kolegija pomnožite s onim gore, od čega oduzmete ono...”

Dosta.

„Mogu li se naručiti kod doktora Ksavera?”

Sestra: „Ako dolazite prvi put, morate čekati barem tri mjeseca da dođete na red.”

„Možete napraviti neku iznimku?”

„Na žalost ne”, kaže sestra, „ali ima i drugih psihijatara. Možete ići doktorici.”

„Ne, ne, uvijek su mi... termini doktora Ksavera bolje pasali.”

„Pa, onda ne dolazite prvi put... Kad ste zadnji put bili?”

Početkom stoljeća.

Zatim se tema odjednom ukine, jer urednika smijene i postave novog. Ovog ne zanima visoko školstvo.

41.

Dr. Ksaver: „Kaj ste ono rekli da radite?”

„Divljam po cesti... tučem se.”

„Ma to je danas in.”

„Ali ne u mojim godinama.”

„Šta vas briga, godine nisu važne... Čekajte, taj gospodin, vaš prijatelj, nije li on oženjen?”

„Je. Pa?”

„Ako mu niste prva, kaj vas onda briga jeste li druga ili treća?”

„Lijepo ste to izrekli”, kažem, „ali nemam tih ambicija.”

„Biti prva? Zakaj ne?”

„Zato što ne... Osim toga, znate što”, ustanem, uhvatim se za rub stola, odignem noge od poda i malo se zaljuljam prema doktoru, pa gotovo prošapćem: „On misli da šnicli rastu na tanjuru, već servirani u blagovaonici...”

„A tako...”

Nije mu bilo smiješno.

„Ipak bih se htjela malo pristojnije ponašati.”

„Dobro, dobro, drugi put ćemo o tome, samo me podsjetite, jer ja ću to sigurno zaboraviti. Vidimo se za tjedan dana?”

„Nadam se da do tad neću ubiti neku suparnicu.”

„To ja nemam pojma”, kaže Ksaver.

„Htjela sam prestati stalno nazivati.”

„A zakaj ga kontrolirate? Nadate se da ćete čuti da više nije živ? Zgazio ga je auto? To bi bilo fino... Mogli bi ga posjećivati na Mirogoju...”

„Dobro, dobro, znam te fore...”

„Pa kaj ne velite da vam smeta?“ kaže Ksaver, zaokrene stolac, ustane i pride prozoru. Spusti do pola roletu na prozoru kroz koji pljušti proljetno sunce. Ordinacija utone u polumrak. Maknem ruku kojom sam zaklanjala oči. Na stolu ispred mene su obične stvari. Pisaća mašina, nekoliko papira, šalica čaja, kutija s maramicama. Plamti samo moj crveni kaput, prebačen preko stolca u kutu prostorije.

„Nego ja moram pogađati zakaj žmirite...”

„Pa, razgovarali smo o važnijim stvarima...”

„Gdje smo ono stali? Da... Zamislite, idete na Mirogoj. On vas više ne može uznemiriti, a vi i dalje patite...”

„Vama je to smiješno...”, kažem, ali i ja se smijem.

„Imate vi, Ksenija, neku prijateljicu, s kojom biste mogli malo popričati o ovim stvarima?”

„Ne baš”, kažem.

Ksaver nakrivi glavu, kao u šaljivoj nevjerici.

„Imam, jednu...”

„Pa?”

„Ne mogu do nje. Zaključala se u stanu...”

„Već dulje vrijeme...?”

„Nekoliko godina.”

„Ali...”

„Pa kaj je to važno gdje tko radi!? Obično ste malo bolji s racionalizacijama. Važno je da li vi njemu vjerujete ili ne, jer ak mu ne vjerujete nemamo kaj razgovarat. Vjerujete mu?”

„Ne... da.”

„Evo, vi se odlučite, pa se vidimo za tjedan dana.”

„Dobro, ali htjela bih prestati stalno nazivati...”

„Pa nemojte zvati. Nitko ne voli da ga se kontrolira.”

„Ja mislim da on tako puno bolje kontrolira mene. Bar me ne mora stalno tražiti. Ja mu se sama javljam”, kažem.

„Eto vidite. Zašto zovete?”

„Pa, ne znam!”

„Sigurno je i vas netko tako gnjavio.”

„Pa je... bivši muž...”

„Zato je sad bivši”, zaključio Ksaver.

„Ne, ne zato.”

42.

Tata mi je pripremio još nekoliko svežnjića starih dokumenata koje su donijeli iz Požege. Nešto je i sam ispisao na list papira.

Sad je sve to uzeo iz pretinca u polici s knjigama, u kojem čuva moje novinske tekstove od prvoga dana.

„Evo, rekao je, „ovo bi tebi moglo biti zanimljivo, ako ozbiljno misliš to što si rekla, da napišeš nešto o obitelji.”

„I o drugim stvarima...”

„Deda je 1. rujna 1923. imao 12 godina, 4 mjeseca i 22 dana državne službe... To je tad bilo jako važno, prema tome su se određivali plaćevni razredi... Ali ti bi to trebala sama pregledati, odvojiti za to jedan dan.”

„Uzet ću bakinu bilježnicu”, rekla sam.

„Kakva je to bilježnica?” pita mama.

„Pa baš smo tu za ručkom nedavno o tome razgovarali”, kažem.

„Ne znam ni za kakvu bilježnicu”, rekla je mama suho.

Zatim sam doznala da je tata odlučio, ako se izdavač ugovorom ne obaveže knjigu objaviti do određenog roka, povući rukopis.

„Ugovor ti je isto ništa”, kažem.

„Zamisli ti, kad je to bilo kad je on tati obećao, kad je to bilo...”, kaže mama.

„Ah”, odmahne tata rukom. Žalibože riječi.

„Ne budi tako grčevit”, kažem. Na to tata nije rekao ništa.

No muk ne traje dugo jer mama, sita tatinog terora tišinom, sve zbog njegova *pisanja*, odmah nastavlja:

„Mi smo bili na Mirogoju, kod tete Josipe i tetka Giorgia, pa smo bili i do naše kasete, znaš, dobro, ti nisi nikad ni bila tamo, eto, zamisli, sad smo sasvim blizu Zoranovih, cijele obitelji Begović, vidiš kako to sve na kraju dođe... Htjela sam reći, ona tvoja bunda, još od Zorana... što si ostavila kod mene u ormaru, ona ima moljce, sad su prešli i na druge stvari, to su mi rekli u kemijskoj, to je ona kemijska odmah na uglu, znaš, pokraj Doma zdravlja, ali kad sam bila zadnji put nije bilo baš nešto... Vidiš kako mi je sad ruka poplavila tu gdje su mi tražili venu, pet ljudi se oko mene strčalo, doktorica, pa jedan inženjer, pa drugi, ja sam im rekla da plitko bodu, jer meni su vene plitko, ako se duboko bode onda pucaju, htjela sam reći, čini mi se da sam pročitala da je njegova baka bila djevojački Poltz, s preglašenim o...”

„Portz. Obično.”

„Da, Portz. Je li se i ona rodila u Sarajevu?”

„U Budimpešti. U Sarajevo se doselila i udala za Begovića, Zoranova dedu.”

Zamišljam mamu i tatu u šetnji Mirogojem, iščitavaju davne živote s grobnih ploča. Tata tumači one s arkada, zajedno odgonetaju one obične. U ovaj su grad moji roditelji doselili prije 30 godina, ali kao da ga još uvijek najviše vole upoznavati na groblju. Zatim zazovem Frana, da dođe pojesti kolače. On je već obuo tenisice i jaknu.

„Jeste prestali o groblju?“ pita iz predsoblja. Pojeo je ne ispuštajući iz ruku torbu sa sprejevima. Odjuri; već je kasnio, u Laginjinu, na Kolodvor, ili gdje već crtaju te svoje grafite.

Dok smo čekali lift, mama je nevoljko pogledavala papire koje sam odnosila u najlonskoj vrećici:

„Ne znam što pišeš...”

Vratila sam se u stan.

„Imaš ti što protiv da te tko prepozna?”

Tata, na moje iznenađenje: „Kako ti hoćeš.” I još: „Nemoj sad da te nešto omete u pisanju.”

Leži na kauču, sitan pod dekom, spreman za svoj desetominutni popodnevni odmor. Ne pokrećući tijelo, tek mrvicu okrenuvši glavu za mnom, i samo me njegove oči prate, dodaje:

„Da sam ja na tvom mjestu, ja bih to svoje odrastanje opisao kao put jednog djeteta od... relativno... Tebi je to možda i teško pisati, ti nisi živjela u tako prijelomnim vremenima...”

Na vratima sam sobe, odlazim.

„Ne, tata”, kažem, „nije mi teško.”

Izišla sam u predsoblje, ali kopkalo me to pismo, pismo iz 1937., i ono iz 1917., i još ponešto, nije tu sve bilo jasno, još bolje, bilo je jako mutno, pa sam se opet vratila tati i upitala: „Gdje je zapravo Hubert bio u listopadu 1942.?”

„Ništa, idem s tobom”, reče on, „imaš i te teške kohšale za nositi.”

VIII. NASLJEĐE. GDJE JE ZAPRAVO HUBERT DEUTSCH BIO U LISTOPADU 1942.

43.

„Nesretni Hubert... pokojne tete Anke muž.”

Tako bi rekla baka o mužu svoje sestre kad bi razgovor, ne osobito često, završludao u ta vremena, od prije 2. svjetskog rata.

„Smiješan je bio, Bože mi oprosti...”, izgovorila bi, ako je pred nama slučajno bila kutija s fotografijama koju bi izvadila iz ormara sa servisima, bauhausovskim i onim sa zlatnom bordurom. Ormar se više gotovo i nije otvarao. Fotografije sam joj dodavala srebrnom hvataljkom za šećer koja mi je sličila na par kokošnjih nogu s kandžicama. Zašto nesretni, nije mi bilo jasno. Zato što je, sudila sam po imenu, Nijemac, ili je možda i baka spomenula da je bio Nijemac, a u tome je uvijek bilo nešto komplicirano?

„Siromah Hubert... pokojne tete Anke muž”, rekla bi baka odlažući sliku. Nisam pitala što bi to trebalo značiti, ali osjećala sam da se to ne odnosi na materijalno stanje nego je u pitanju neka mutnija nesreća, jer „siromah Hubert” ipak je imao neke stvari, recimo, motor i lakirani štap.

I meni je kao curici on bio smiješan, zapamtila sam sliku na kojoj opkoračuje taj golemi predratni motor s klupkom crijeva između kotača, u kapi čiji su štitnici sa svake strane stršali podignuti velikim ušima, u kožnom motorističkom kaputu. Na nogama ima pumperice i dokoljenke, neku vrstu provincijske ladanjske odore. Iza njega sjedi teta Anka, postrance, skupljenih nogu, s malenom kožnom beretkom na glavi. I ona u kožnom kaputu, i smješka se.

Kad sam tu fotografiju prije koji dan ponovno ugledala, bila je u kutiji u koju je tata razvrstao sve što je snimljeno do 1945. U drugu je kutiju stavio dokumente, razne potvrde o tome gdje tko službuje po višoj sili ili na vlastiti zahtjev, bezbroj uvjerenja da je ovaj ili onaj pregledan, zdrav, živ i sposoban za posao i školovanje. Sve sam to nedavno donijela kući. Najviše je bilo onoga što se odnosilo na Anku i Huberta.

Bilo je tu, konačno, i to pismo koje je Hubert 1937. napisao mom dedi Marku, mužu ženine sestre.

Željela sam odgonetnuti što se, zapravo, dogodilo.

Na vrhu kutije bile su i ove dvije slike. Jedna je snimljena u Maglaju, pred Ankinom roditeljskom kućom. Kuća je prostrana, ima pet velikih prozora u prizemlju, a na tavanu, s bočne strane, još dva. Oko kuće je vrt, voćke, drveni plot. Tu žive.

Druga je sa seoskog sajma ili neke svetkovine. Po livadi su raspršeni muškarci u bijelim hlačama i košuljama, s fesom na glavi, i žene u šarenim dimijama. Teta Anka ima uski kostim, visoke potpetice i čipkasti krag, ali tetak Hubert, tetak Hubert...!

On ima crno-bijelo prugasto odijelo s prslukom, bijelu košulju i kravatu. Tanak kao šiba nadvisuje sve oko sebe za glavu i pol, s bijelim šeširom koji mu pada na oči, pa su one u dubokoj sjeni, a ispod su suhi obrazi i krupan nos.

Jednu je nogu malo izbacio, cijelo mu tijelo ide u slovo S. U crnim ulaštenim cipelama, na prstima izduženim i oštro odsječenim, stoji na travi kao neki maglajski Doc Holliday. Umjesto drške pištolja tu je srebrna ručka štapa na koji se oslanja. Drugu je ruku uvukao u džep hlača, zabacivši lagano sako.

Ime Huberta Deutscha pojavljuje se u obiteljskoj povijesti, a možda i maglajskom kotaru, prvi put 1917. kad on piše teti Anki pismo. Pismo iz 1917. ima težinu doživotnog obećanja, gotovo zavjeta da će je zauvijek, kao prijatelj, kao brat, voljeti. Tragom pisma iz 1917. teta Anka i Hubert četiri su se godine kasnije vjenčali.

Godine 1919. promijenio je Hubert Deutsch, sin trgovca iz Bjelovara, svoje prezime u Dragić. Tata je znao reći da je Hubert to učinio jer je bio „jugoslavenski orijentiran”. Kr. poreznom uredu naloženo je da „beriva ubuduće isplaćuje na namire prezimena Dragić”. I potekao je život čini se mirno. Anka i Hubert vjenčali su se u Bjelovaru, a nekoliko godina kasnije preselili su natrag u Maglaj. Moja baka i njene sestre počinju nositi krznene ovratnike na kaputima. Udaja najstarije sestre Anke znatno je pomogla da i ostale, jako mlade ostavši bez oca i majke, stanu na noge. I već se i najmlađa od sestara, teta Jozefina, udala; njen muž Giorgio ima vulkanizersku radnju u Gajevoj ulici u Zagrebu. Oni se voze u automobilu, a na svakoj slici vidi se futrola nekog novog fotoaparata tetka Giorgia, koje taj

tehnološki polugenij nabavlja u Italiji. U poznim svojim godinama, na izmaku 20. stoljeća, konstruirao je za sebe drvenu saunu na tavanu kuće u Medvedgradskoj ulici. Popodnevom se uvlačio u nju do vrata, spuštao poklopac i do kraja života iznojavao toksine.

Hubert je, u vrijeme zbrinjavanja sestara, ravnatelj škole u Maglaju. Povremeno službuje i u okolnim mjestima, Bočini i Radunicama. Vidim tetu Anku, s njenim sitnim smiješkom, služavku Melihu koja pravi tufahije i štrudl, a vidim i njega kako jezdi na svom motoru, uranjajući u maglu i izranjajući iz nje, pri čemu povremeno bljesne igla na njegovoj kravati.

„Doveo sam Anku u željeno mjesto, u milu joj kuću, gdje su joj i roditelji”, piše on mom dedi. Misli, naravno, na njihove grobove.

Zadnja slika koja prikazuje Anku i Huberta zajedno snimljena je u ljeto 1936. Raskopčane košulje, u širokim svijetlim hlačama, bos, s okruglim naočalama, on je nešto između Mahatme Gandija i, paradoksalno, bikovskog očelavjelog Picassa. Teta Anka sjedi na travi ispred njega, i osjeća se u njegovu krilu spokojno i sretno.

Godinu dana kasnije Hubert piše mom dedi Marku u Požegu: „Za mene je već u 1935. godini život bio bez svrhe, i bio sam u nakani da ga dokrajčim, a da svoje jade nikom ne kazujem. Prošlo je i to, i ja sam danas zadovoljan da sam stupio u novu borbu, a sretan ću biti da i tu borbu završim uspješno, tako da nitko ne strada i da svako spozna ono što čovjeka drži u životu – ljubav.”

Hubert je napustio tetu Anku 1937. godine i vratio se u Bjelovar.

„U to se vrijeme Hubert vezao uz neku mlađu ženu, vjerojatno zato što teta Anka nije mogla imati djece...”, objasnio mi je tata.

To je iz pisma jasno, tu je žena imenom Eva „protivu koje je ustala njena majka i cijela njena rodbina zbog odnosa s oženjenim”. Ali, što je tome prethodilo?

Što se dogodilo 1917.? Prije pisma iz 1917.? Bio je rat. Je li u ratu nešto spojilo Anku i Huberta tako da on daje riječ da će je zauvijek, iako samo kao prijatelj i brat, voljeti? Anka ima 19 godina, lijepa je djevojka, a i roditelji su joj još živi – što će joj bratska ljubav, što će njemu? Na početku je dakle nešto prikriveno, tajna. Nasuprot njoj riječ.

Anka i njene sestre tri su se godine kasnije, 1920., rasule tadašnjom državom, nakon smrti roditelja, pokušavajući preživjeti. Serafina, Katarina i Jozefina, sa svojim dugim kosama, kartonskim koferima i dugim haljinama. Anka je preuzela brigu za sve.

Ali to nije mogla sama.

Došlo je vrijeme ispunjavanja obećanja.

„Dragi Marko... živjeti 16 godina u primjernom braku, svladati sve teškoće materijalne, a moje duševne pogotovo, nije bilo lako”, piše Hubert mom dedi, mužu ženine sestre, godine 1937. „Ja sam ti onomadne u martu dao kratku ispovijed, mislim da te ona dirnula. Ne, nikoga ne krivim, a najmanje Anku. Ja sam svemu kriv – jer sam tako htio. Htio sam da izvršim možda i nadčovječnu borbu, ono što bi mnogi i mnogi u početku prekinuli. Ali riječ ispuniti bila mi je zadaća. Sve sam sredio da ne možeš bolje u današnjim prilikama, položaj, mirnoća života da lijep, štaviše ugodan život provedeš do smrti. Sve, sve to ja ostavljam i polazim u novu borbu, i duševnu i materijalnu. Mislim da je to za mene sad pitanje života, a sreće još ne.”

Je li Hubert Deutsch iščilio na svom motoru? Čini mi se da vidim kako ga na odlasku guta magla. Što je bilo prije toga? Drugu je ženu upoznao u Bjelovaru. Je li izbio iz Ankine kuće sve dulje, puštajući da joj se zebnja uvlači u kosti zajedno s maglom, prije nego je spakirao svoje američansko odijelo? Kako je bilo njoj, gledati ga kako se udaljava i mijenja, znati da će ono njegovo svakodnevno iščezavanje na spletu cijevi i šištećih pipaca ubrzo biti i konačno, i da će magla, u dolini rijeke Bosne neljudski gusta, njega i sve njegovo uskoro pretvoriti u paru?

Hubert D. Dragić, sin Karla Deutscha i Hendriette rođ. Polašek, nastupio je na dužnost učitelja u Bjelovaru, sreza bjelovarskog, banovine savske 8. septembra 1937. Pet dana ranije razriješen je službe u Maglaju, na vlastiti zahtjev, što je u ime Njegova Veličanstva, po milosti božjoj i volji narodnoj kralja Jugoslavije, potvrdio sreski načelnik Mih. Nestorović.

„Dragi Marko, da prikratim Anki boli, to je u mojoj nemogućnosti. Ona rad svoje ljubavi sve drži u drugom svjetlu, i ona još ne vjeruje da je čvor presječen. Za nju je sve to nemoguće, u onoj tvrdoj vjeri u mene. Da, ja ostajem prema njoj onaj koji sam joj pisao 1917. godine da ću joj biti, samo prijatelj – brat. To ću i ostati. Prigovaraš mi što nisam odvažan, da Anki jasno rečem stvar. Ali ona me njena bolest iznenadi, boljela me silno i time sam pravio greške i prema sebi, a još više prema njoj. Ne može se to tako lako prekinuti. Ni Cezarovo

blago to ne zaliječi. Da je tu svađe, prepirke, mržnje, niskoće, tad bi se to lagano uredilo. Ali tu je one nježnosti, blagosti, borbe duševne... Anki sam morao ostavljati vrata, jer je to nju podržavalo. To, istina, muči i premori. Ali vrijeme liječi. Akt kojim sam joj osigurao mjesečno izdržavanje mislim da je posljednje za jasan pogled u stvarnost. Ja bi to učinio još u Maglaju, da Anka nije bila bolesna. Ja sad moram i da kuham sebi. Roditeljima ne mogu... Oh, Marko, čovjeka nemam da se porazgovorim. Pa ti si to htio, pa neka ti je, odgovaraju nepromišljeni. Od Anke ne tražim ništa: pokušaću da izvršim civilni brak, ili ma kaki, samo da udovoljim formama. Što svijet govori – to mi je posljednje. Glupaci zamjeraju meni, a Anku žaloste. To me boli. Bacio sam se naglavačke, pa ako isplivam dobro, ako zapnem, i ne treba me. Trpim, snašam, i snosiću sve...”

Dan kasnije napisao je Hubert i Anki kratko pismo, donekle kontradiktorno.

„Draga Anči... Nastoj da po mogućnosti zaboraviš sve o meni i za mene. Moguće ću doći u Maglaj, a moguće više nikada. To će urediti okolnosti i prilike. Što sam učinio, učinio sam po savjesti i dužnosti i Božjem i građanskom pravu. Budi dobra. Brani me i voli ono za čim toliko težim. Pozdravi Melihu. Bio sam sinoć u kinu i gledao Ljubav Betovna. Razumio sam je, jer sam je i sam s nekim izmjenama proživio. Žalim da i ti nisi gledala. Razumjela bi i mene. Mnogo te voli i ljubi, i sada kao sestru isto kao i 1917. godine. Zbogom, Hubert.”

Dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća prisutni su u građanskom životu, čak i u provinciji ondašnje države, svi fenomeni modernosti. Razvod braka, emancipacija žena, pragmatičan i nesupstancijalan odnos prema religiji i naciji, vjera u razum, opći i pojedinačni napredak, moć da upravljamo svojim životom. Ali dok ostali moji preci umnogome, čini mi se, samo trpe posljedice te bačenosti u modernost, Hubert Deutsch prakticira je kao životno načelo. Iako možda i ne zna da bi se i tako mogla zvati njegova potreba da oblikuje život prema vlastitim stavovima i željama, u vjeri da sve „mora i svršiti će dobrim”. Hubert Deutsch, koji je jasnoću stvari tražio u maglajskom kotaru, nosi se i sa svim posljedicama svojih čina. Naravno, i onih koje bi morale potresti same temelje njegova povjerenja u prozirnost bitka.

Jedna od njih je ljubav njegove sestre Anke.

Iz ranog proljeća 1938. datira nekoliko fotografija. Huberta tu više nema. Anka je vidno bolesna, bijela kao krpa ispod šešira i svud oko ruža koji se na slici doima crnim. Osmijeh

smjera nekamo izvan, iznad fotografije. Bosna iza njenih leđa teče tjeskobno bistra.

Ona Ankina bolest, koja prošlog ljeta svakoga tako iznenadi, produžavala se.

Godina 1939. je u mraku, ništa nije sačuvano.

Zatim se počinje događati nešto potpuno misteriozno, čak i za kotar tako svikao na zastrtost poput maglajskog.

U pismu iz kolovoza 1940. teta Anka piše mojoj baki da je toga dana maglajski fizik pregledao Huberta i našao ga, Bogu hvala, zdravim i za službu sposobnim, uskoro će nova školska godina, a ona i Meliha da kuhaju turšiju i pekmeze, a kad navečer završe, ona u krevetu često misli na dane kad su svi bili živi i zdravi, i premila majka i otac zlatni i sestra Serafa, i slikali se u bašči. Pismo je napisano na poledini Ankina Geburts und Taufbuch Extracta što ga je 3. februara 1898. ovjerio Anton Babuschek, u ime k. u. k. Militär Seelsorge Foča. Papir je već u vrijeme pisanja bio u raspadajućem stanju: izgrižena je mjesta Anka pišući zaobišla.

Može li se sad postaviti pitanje, zašto se Hubert Deutsch vratio u Maglaj? Okolnosti? Po potrebi službe? Na vlastiti zahtjev, jer nije mogao podnijeti tugu svoje sestre Anke, tako da i nije više znao, je li mu samo sestra? Ili je, pak, tuga njegove sestre bila tako jaka da je jednog dana rasvijetlila maglu pa joj se kroz nju, kao da sanja, ukazao njegov štrkljasti lik, a onda i lice blijedo kao smrt nakon duge vožnje?

„Hubert se vratio u Maglaj? Toga se ne sjećam...”, rekao je tata, dok smo čekali da se na semaforu upali zeleno.

„Ali, tata, pa znaš ono Ankino pismo... na njenom krsnom listu.”

„Našla si ga...?” kao da ustukne tata, zbuni se, ali onda reče: „Negdje pred sami rat išli smo u posjetu teti Anki u Maglaj, ali Huberta tamo nije bilo, teta Anka je bila sama, to znam.”

„Dobro, nema veze...”, rekla sam.

Nema nikakvih tragova koji bi ukazivali kad je Hubert, sad po drugi put, otišao iz Maglaja.

Posljedice su bile ove: Anka je izgubila vrijeme, uoči rata, u kojemu je još mogla prodati kuću, i preseliti se u Požegu, ili Zagreb, bliže sestrama. I mnogo bliže bjelovarskom domu svog muža. Bi li ga ona ondje tražila, rad svoje ljubavi, a u onoj tvrdoj vjeri u njega ne videći, da je čvor presječen? A možda i našla kako, blijed kao utvara, sam sebi kuha ručak? Pa kad ga vidi, ona se odjednom zaljulja blago kao u majčinoj utrobi, a on je, onako pun odlučnosti i krivnje, primi natrag k sebi?

Što god da je bilo, napustivši tetu Anku neposredno pred rat Hubert joj je, zamišljam, spasio život.

Huberta Deutscha osudio je u jesen 1942. ustaški pokretni priječni sud na smrt i istog je dana strijeljan u nekoj šumi. Naravno, jer on nije Dragić, on je Deutsch, i vjerojatno nije Nijemac, nego je Židov. A da je teta Anka tad bila s njim, ja nekako mislim da ne bi pustila da ga tko odvede u visoku šumu, koja u to doba godine naglo počne gubiti lišće, i da u njegovu kvrgavu klempavu lubanju ispali metak, a da se ne zaputi i ona s njim među stabla, puna mirisa smrti.

Ali dobro, to sam ja samo tako zamišljala.

Ono što je sigurno, Hubert Deutsch je pokušao još jednom uzeti svoj život u svoje ruke. Osuđen je, to sam otkrila među dokumentima, po paragrafu 98. glave XII Kaznenog zakonika NDH. Nazvala sam zatim knjižnicu Pravnog fakulteta u Zagrebu, i sljedećeg dana poslali su mi mailom odgovor: paragraf 98. odnosio se na pripremu kaznenog djela protiv opstanka države i njezina uređenja, i to „pisanjem, tiskanjem, raspačavanjem knjiga, novina ili proglasa kojima se ide na to, da se tko podstrekne na nasilje prema državnim vlastima i ugrozi javni red i mir...” Zapriječena je bila smrtna kazna.

Modernistički veltanšaung Huberta Deutscha tako je dokinut u skladu s onodobnim najsuvremenijim trendovima, zasnovanim na potpuno atavističkim pretpostavkama. Pokopan je 11. listopada 1942.; i o tome postoji dokument.

Teta Anka, kao Hrvatica, nekako je prokuburila ratne godine u Maglaju; nema tragova o tome kako. U Požegu je doselila 1946., prodavši u Bosni sve osim grobova. Tri godine kasnije, izišavši na verandu svoje kuće u Orljavskoj ulici, osjetila je da joj koraci postaju nesigurni. Nije mogla zaliti turski karanfil u dvorištu. Vrč s vodom pao je među jelenje jezike. Susjedi su pozvali mog dedu. Istog je dana umrla od visokog tlaka, obiteljske bolesti.

Ali bilo je tu nešto, još nešto. Svoje sam nedoumice htjela raspraviti s tatom.

Gdje je, zapravo, bio Hubert Deutsch u trenutku smrti?

Je li, zadnjih godina života, iskusio i samo dno, odnosno sam vrh moderniteta, koji sociolozi smještaju u današnje vrijeme, onu „ontološku nesigurnost” o kojoj govori Anthony Giddens, što je odlikuje svekoliki gubitak pouzdanja u „kontinuitet vlastitog identiteta”, a ponašanja u seksualnom i bračnom životu postaju „mobilna, nemirna i otvorena”?

Naime, među papirima je bila je i Naredba kojom je odbijena Ankina molba za mirovinu nakon pokojnog muža. Naredba se poziva na nekoliko dokumenata koji su citirani, ali nisu priloženi. Većina se odnosi na razlog smrti, zločin iz paragrafa 98., „gubitak časnih prava”, s čeg je molba i odbijena, te način egzekucije. Na temelju smrtnog lista potvrđuju se i druge stvari. Bračni drug, coniux: Ana r. Pastuović, žena mu, rkt. Ukopnik, prezime, ime, služba; sepelientis cognomen, nomen, officium: Nepoznato.

Sve to prema maticama umrlih rimokatoličke župe Sv. Ane u Radunicama, svez. IV, str. 66., br 16.

Smrtni list je izdan u Radunicama, u maglajskom kotaru.

Prije no što smo pošli palo je malo kiše, pa je tata, uvijek u strahu da će imati mokre noge, obuo planinarske cipele, gotovo kao za snijeg. Teško je dizao noge i polako hodao, zastajkujući.

Druge su me stvari više zanimala, ali začula sam se kako pitam:

„Nije li možda promijenio prezime, valjda i vjeru, da bi se mogao vjenčati tetom Ankom u katoličkoj crkvi?”

„Možda, ali ipak mislim da se u kući spominjao kao Nijemac... Uvijek sam mislio da mu je baš to presudilo, što je bio na drugoj strani... na pravoj strani, i to mu kao Nijemcu nisu mogli oprostiti... ali i to što ti kažeš...”, rekao je tata.

„Pa, piše u onom članku Mladena Medara, konačno sam ga našla, da je među oduzetim židovskim trgovinama 1941. u Bjelovaru bila i ona Karla Deutscha”, prekinuh ga.

„Vidiš...! Nisam nikad o tome razmišljao”, iznenadi se tata.

„Dobro, ali pusti sad to, osuđen je zbog suradnje s partizanima, barem prema onom što sam našla na Pravnom faksu. Ali...“, upitah onda najzad: „Kako to da je smrtni list izdan u Radunicama, to je u maglajskom kotaru, a ne u Bjelovaru?“

S kojom je ženom živio Hubert do časa kad je postao defunctus, pokojnik? To pitanje, naravno, nisam naglas izgovorila.

„Pa, ne znam...“, zbunio se tata.

„Gdje je Hubert bio u listopadu 1942?“ upitah.

„Zar je smrtni list izdan u Radunicama?“ kao da me nije čuo.

„Ti si mi taj dokument dao.“

„To me zbija čudi... Ali nisam to vidio, nisam obraćao na to pažnju...“, reče.

„Ako je ubijen u Bjelovaru, ne bi li bilo logično da je u maticu umrlih upisan ondje, a ne u Bosni?“

„Bilo bi...“, zausti tata, i vidjela sam da se doista napreže da se bilo čega dosjeti, ali onda reče: „Mislim da se sjećam da se uvijek spominjalo Rovišće, neko selo, šuma kraj Bjelovara, da je ondje ubijen.“

Šutjela sam.

„Pokopan je u Bjelovaru“, reče tata.

„Možda je teta Anka u Radunicama pribavila samo kopiju smrtovnice, koja joj je trebala za onaj postupak, da dobije njegovu penziju... datumi se poklapaju. Zato je izdana ondje“, rekla sam na kraju umjesto tate.

„Da... Nikad se nisu službeno rastali niti pokrenuli parnicu... Prijeki sud oduzeo mu je svu imovinu, tako da ostavinske rasprave nije ni bilo, ali u Požegi je poslije rata Anka imala njegovu penziju do smrti, to sigurno znam.“

Birokracija triju država nas je nadilazila.

Tata je, iako utonuo u svoje misli, zastao na crvenom.

„Zašto se Anka udala za Huberta, kad joj je on odmah rekao da je ne može voljeti nego kao

brat?"

„Pa, ne znam...”, prene se tata. „Uvijek je bila dobri duh obitelji, spremna na žrtvu, a prilika za udaju nije se propuštala... A i tko više zna njene osjećaje, možda su zaljubljene žene takve, misle, zavoljet ćeš ti mene već...”, iznenadi me odgovorom tata.

Ušli smo u park. Kiša je prestala, iz vlažne zemlje digla se neka zagušljivost.

„Ali hoće li to tebi biti dosta za pisanje? To su samo brojke, podaci, jedino da ti proradi mašta...”, rekao je tata.

„Da, možda”, izgovorih.

„Kod nas se uvijek šturo govorilo o rodbinskim vezama. Baka nešto malo, deda nikad... ni ja se nisam baš o tome raspitivao, živio sam dosta po strani od obiteljskog života...”, rekao je tata.

Bilo je logično da pitam zašto, zašto je tata bio po strani od obiteljskog života, kad je u gotovo svakom pismu koje mu je baka kao studentu pisala bila rečenica poput *pročitala sam tvoj dragi i opširni list puno puta prije nego sam išla spavati, pa ga i sad ljubim i pritištem na svoje srce...* Nisam ništa pitala, odjednom sam osjetila taj razgovor kao nepriličan, voajerski, bilo mi je silno nelagodno, bila sam negdje gdje nisam trebala biti, takve se teme nisu otvarale u našoj kući. Tata je s mukom dizao noge u teškim cipelama i premještao kohšale iz ruke u ruku.

Jedva sam dočekala da dođemo u moj stan, pa sam počela tražiti dva računa za koja je mama utvrdila da nedostaju. Tata je neko vrijeme odsutno prebirao po knjigama na polici, načas sjeo, a onda ustao da krene.

„Nikad ništa loše o Hubertu u kući nije bilo rečeno”, rekao je.

Ali to sam znala i prije. To je doprlo i do mene.

„Siromah Hubert... pokojne tete Anke muž.”

44.

I sad već gotovo da mi je bilo žao što sam ponijela još tih papira i dokumenata, stajali su

onako kako sam ih spustila ušavši u stan, u vrećici na stolu. Onda sam ipak uzela jedan svežnjić, unutra je bilo mnogo malih svetih sličica što ih je baka dobivala kao darove.

Nezaboravi svoje sugojenice Zoše, Sarajevo, 25/XI 1921.

U neke su bili utisnuti cvjetovi kao u djevojački spomenar.

Svojina K. Pastuhović dobila za uspomenu od sestre Marije 12/XII 1918. u četvrtak.

Uram, Istenem!!!

Egzés megnyugvással és készséggel fogadom el kezeidből már mosta halál bármily nemét, minden ijedelmével, fájdalmával, szenvedésével.

Na poledini slika bile su otisnute molitve.

Sve najbolje k milom imendanu dobroj Katji 25. XI 1921. Dora Ševeljić. Neuntas Geheimnis Betrachte dass Pilatus, nachdem er Jesus verurteilt hatte. Spomen našoj dobroj Katarini č. s. Moderata. Isuse budi mi Isus i spasi me. Uspomena od tvoje saučenice Vilme. O Marijo ti si uhvanje griješnika i utješiteljica svih razšalošćenih, ti, majko svih vdova i sirota. Spomen Katji od Herte 23. VI 1930. Vergine Santissima, Madre di Dio e Madre nostra, fonte di vita e misericordia. Uspomena od pater Hinka. Gardez le Tabernacle avec les Anges. Adoramus te, Sanctissime Domine. Moj Uskrs 1942. Našao sam Ga, a u Njemu mir. Klečanje dne 1. veljače u Franjevačkoj crkvi u Požegi da se molimo za mir, da dragi Bog što prije oslobodi čovječanstvo od raznih nevolja i grozota rata. Uspomena na Prvu Svetu misu koju je prikazao 28. lipnja 1943. Ivo Trčak-Ocvirek mladomisnik. Poziv na Svetu ispovijed. Korizma je, i opet te Isus milo zove zar ne, ti se ne ćeš oglušiti, osobito u ova teška vremena?

Podišli su me žmarci, gurnula sam sličice u policu s knjigama, ali kad sam legla i ugasila svjetlo pogled mi je nepogrešno pao na njih. Odnijela sam vrećicu u Franovu sobu, soba je bila prazna, Fran je bio kod tate.

Eksploatacija mrtvih nije kretala dobrim smjerom.

Bili su mrtvi, ali nisu se dali.

Uzela sam novine, nije mi se spavalo.

Zatim sam opet ustala, donijela vrećicu i iz nje izvadila papir na kojemu je pisalo da je neka komisija, koja je dedu pregledala 1949., kad mu je bilo 59 godina, našla da je „za svoju dob

neobično oronuo" i penzionirala ga. Što je značilo „neobično oronuo"? Pokušavala sam zamisliti lik nekoga tko je „neobično oronuo". Jesu li mu gaće lamatale oko tankih nogu? Preturio je preko glave dva svjetska rata i moju je baku trpio već dvadeset godina. Umro je s 92 godine, a negdje pred smrt jedna je žena telefonirala i rekla da gospodin Marko šeta orljevskim nasipom, ali da se njoj čini da i ne zna gdje je. Otišla sam na nasip, deda je strugao nogama po zemlji, jedva se krećući. Ali kad sam ga upitala što radi, rekao je: „Gledam evo ova brda u daljini."

Podigao je ruku prema Požeškom gorju.

Zatim sam uzela bakinu bilježnicu i listala. Linije i papir bili su kao na njenim bilježnicama s receptima, samo su one bile mnogo deblje, listova voštanih od ruku zamrljanih čokoladom, brašnom, orasima. Gotovo s olakšanjem sjela sam za kompjuter i napisala naslov „Bilježnica", a zatim još dva. Nisam se mogla odlučiti.

I to je bilo to.

Bilježnica

(Nasljeđe)

(Nekoliko dana kolovoza)

Za postojanje bilježnice doznala sam početkom devedesetih. Tata ju je našao prije prodaje kuće u Požegi.

„Jednog dana ćeš je naslijediti", rekao je.

Sad mi je dao da je pročitam.

„Čuvaj je kao oko u glavi", rekao je.

U bilježnici su bakine pjesme. Bilježnica je tanka, bez korica, hrđom istočkanih listova. Nekoliko ih je, s početka bilježnice, davno istrgnuto, potamnjenih rubova. U sredini, gdje se pjesme prekidaju, nedostaju još dva lista, svježije odrezana škarama. Tata?

(ožujak)

Pjesme imaju datume između 14. i 29. marta 1923. Tu su i dvije označene samo godinom, 1922.; vjerojatno ih je baka prepisala iz neke svoje starije bilježnice.

Moja je baka kao učenica 7. razreda sarajevske Realne gimnazije dva tjedna pisala pjesme. To je ono što mogu znati. Oboje joj je roditelja umrlo; ima stipendiju ili samo pomoć hrvatskog kulturnog društva Napredak. Nosi haljinu s mornarskim kragom i ima debele smeđe pletenice. Živi u đaćkom domu.

Pjesama je četrnaest. Dvije, na početku, Bura i Jasnost mi reci (o žudnji za spoznajom) mislim da nisu bakine; stihovi su prekomplikirani, a i „misli” u njima, za njenu dob.

Bura je bliska onome o čemu i ona piše u nekoliko pjesama: želi da o životnim burama „hartiji pjeva”, o svom životnom idealu, to je „pjesništvo i druga slava slavna”.

U pjesmi Mojoj nadi – pjesmi kaže:

(...)

*„Ti jedina radost dati mi još možeš.
Ples, zabave i sve drugo ljudim milo
Za mene je ništavilo.*

*Sve to dakle ne usreći nikad mene.
Drugo nešto srce moje, narav traži.
Ti ih smiri i ublaži.”*

Boga, udes, sudbu kletu moli da joj ne oduzmu pjesmu, kao što su joj oduzeli roditelje. Dvije su pjesme o ljubavi koja „ode”. Jedna je posvećena „Olgiši”; po pjesmi, to je muški lik, ali ja nisam nikad čula da tko ima to ime.

Pjesme su uglavnom uspjele. U svemu, to su pjesme šesnaestogodišnje učenice koja voli čitati, šetati vrtom s knjigom na prsima, što mi je baka i pričala da je najradije radila.

Neke su pjesme redigirane, olovkom, ne mogu odgonetnuti kad. Rukopis je bakin, ali jako različit od krasopisa kakvim su, u crnoj tinti, pisane pjesme; ovaj je rastrgan, grub, neuredan, pritišće po papiru. Popravci su nebitni.

(kolovoz)

U drugoj su polovici bilježnice zapisi na samo dvije stranice.

Na jednoj je osam datuma između 3. i 25. kolovoza, iza svakog datuma jelovnik za ručak, a iznad svega je napisano 24. 9. 1964. Datum pripada životu u Požegi. Baka ima 59 godina, deda 72, ja 4; živim s roditeljima. Rukopis je bakin, prepoznajem ga, a i njenu kuhinju: čorba, pohana teletina, tikva, kolač; čorba, pečena teletina, cušpajz – grašak, mrkva, keleraba.

Doima se to poput odluke da se nešto načas skupi, pribere. Zatim odustajanje. Zadnji zapis, od 25. 8., prekinut je, zamrljan i nečitak.

Baka je cijelog života pobolijevala. Često nije mogla kuhati. Ležala je u spavaćoj sobi. Mjesto na koži iz kojeg je izvirao neizdrživ svrbež, od kojeg je ispruženom rukom udarala po pokrivaču, pritisla bi prstom druge. Na prstu je bila pomada s mirisom ruske vodice. Lice joj se grčilo kao u bijesu. Tanko tijelo bilo joj je bijelo. Komentari okoline bili su škrti; odrasli bi ponekad nešto promrsili, ponekad izmijenili brze poglede kad su mislili da ne gledam.

Nemogućnost da se skuha ručak stvarala je probleme.

Ovaj bakin zapis dovodim u neku vezu sa svim tim.

(popis)

Na zadnjoj stranici su sva tri rukopisa iz bilježnice. Krasopisom, koji tu razabirem sasvim dječjim, razvučeno je od dna prema vrhu stranice: „htjela, da iko o tomu što zna, naime da (nečitko) stihove. Ovako se nadam da ću od Vas”. Početak i kraj rečenice kao da su ostali na

nekom drugom papiru.

U samom vrhu stranice, ukoso, onim čvornatim, nesretnim slovima piše nešto, nečitko, kao kad bi tko u mraku sobe, možda ležeći, pokušao zaustaviti neku misao. To je moglo biti zapisano bilo kad.

Ali život je išao dalje.

Na preostalom slobodnom prostoru, bakinim rukopisom iz starijih dana, kojeg se opet sjećam, zapisano je jedno ispod drugog:

*lustere
pokrivač otoman
tepihe za spav. sobu
tepih plavi na metar
krpe za suđe
karniše
šarene presvlake
za razvlačenje
štrudla
i za kruh*

IX. OBILJE

45.

U jutru koje je sličilo proljeću uskočila sam u stare tenisice, trenirku, ispod koje se nekako zadržao donji dio pidžame. U kafić shopping centra nahrupila je žuta svjetlost kao da je naglo bio obasjan stručkom maslačka. Za mene, bilo je još rano, ali tijelom mi je ljeskala neka živost i tek onako, za svaki slučaj, kad sam u džepu trenirke napipala zgužvanu foliju s C vitaminom, popila sam ga.

Nisam išla na posao. Nakon večeri u kazalištu, koja je za mene počela lijepo, jer nakon velike hladnoće zapuhao je južni vjetar, odlučila sam ostati nekoliko dana kod kuće. Poslije predstave svi su se natiskali oko stola s hranom. Od stola su odlazili s tanjurima daleko odmaknutim od sebe, ako ih tko gurne, da ne strada paradna odjeća. I ja sam u maloj crnoj haljini i skupocjenoj ogrlici što mi ju je muž, davno, kupio.

Premećem bobu grožđa po ustima.

„Reci mi... to sam te pitao i jutros“, izgovori Boris, „što si rekla onom tipu u klubu kad je otišao za tobom u WC?“

„Molim te“, premjestim se s noge na nogu.

„Zašto to izbjegavaš? Čega se bojiš?“

„Ne mogu vjerovati. Danas si se toga sjetio, nakon sto godina?“

„Sad. Jutros. Kad uvijek kažeš drugu verziju! Reci mi napokon što se doista dogodilo te večeri!“

„Isuse... Nisi mi ga ti sam pokazao...?“

Znala sam. Znala sam da smo trebali prepustiti vucibatinu njegovoj sudbini, trebao si me obujmiti sasvim, trebao si spriječiti da moj pogled luta, da plazi po tipu kojemu su se plavi brkovi spuštali po vilicama kao vozaču transameričkog kamiona, da pretražuje ulicu na kojoj čekam da se pojaviš kad završiš s poslom, da tupo zuri. Šteta me je, govorila sam ti, nisi me slušao.

Šteta me je.

Nisi me imao vremena slušati, i tako, kad nema onog što hoću, evo onog što neću.

Šutim.

„Uvijek mislim da je ostalo nešto što mi nisi rekla...”

Ta tvoja ideja, da se može reći sve, ako se prepriča svaka riječ, ponovi svaki pokret.

„I znaš što još”, živne odjednom Boris. „Pun mi je kurac tih tvojih dvostrukih kriterija!”

„Dvostrukih kriterija? Postoje kriteriji koji vrijede za mene, kriteriji za tebe, i kriteriji za ostatak čovječanstva. Gdje ti tu vidiš nešto dvostruko?” nasmijem se.

„Dosta mi je i tvoje dekadentne poze!”

„Sad slijedi moraliziranje?”

„Ne, nego ne mogu zamisliti da za sebe tražim nešto što ne dopuštam drugome!”

„Nisi ti ništa dopuštao, ti si samo uzimao... znaš i sam...”

„OK, pusti sad to”, prekine me Boris, „sad ćeš mi reći što se tamo dogodilo. Ušli ste u...”

„Ne. Nema više tih... priča. To sam ti već rekla. Nema više, dobro?”

Boris je na trenutak zašutio, zatim se nasmijao: „A čega onda ima?”

Pošutio je još malo, pa rekao, kao da govori preko neke velike gnjecave kaugume u ustima: „Čega onda ima, ako nema priča... Ali dobro, neću te to više nikada pitati, zapravo me više i ne zanima”, završio je naglo.

„Ma čekaj...”, rekla sam.

„Ne, ne zanima me.”

„Rekla sam ti... rekla sam mu ... da je naš odnos otvoren, da je moja stvar...”

„Nemoj mi to govoriti.”

Kad smo htjeli iz kazališta poći kući, kiša je jako padala, i puhalo je, pa je Boris rekao,

pokisnut ćeš, idem po auto. Istrgnuo je ključ iz džepa i izjurio.

Ponovo sam se popela u mezanin, bacila kaput na plišani naslonjač i vratila se k stolu. Rečenice su se oko mene skupljale, sustizale me u mjehurićima, vidjela sam usne pune ruža koje su se otvarale za smotuljke pršuta i kolača.

Prva žena: „Budu sad snizili ono ogledalo, ipak je kriza, kaj misliš?”

Druga žena, autoritativno: „Pa, niko ne bu imal love, i ak hoće nekaj prodati...”

Prva žena: „Ja bum u ponedjeljak išla u antikvarijat, i kupila si ga, ono barokno, i bum i u Armanija otišla, sniženja su za poludit... onaj kaput sad je...”

Ja, nujno: „Ljubičasti?”

Treća žena, kao da mene nema, melankolično: „Imaš pravo, tako je depresivno.”

Čovjek u mom snu: „Vaš sin već dvije godine ljetuje u Mandžuriji?”

Prva žena, napuhano: „Nemre si čovjek niš priuštiti...”

Novine: „Pozitivne strane krize su što se ljudi više okrenu obitelji i svom unutarnjem.”

SMS: „Georgiana Shop sa zadovoljstvom vas obavještava o novoj kolekc.”

Činovnica u banci: „Ne možemo vam odblokirati karticu, jer vaša plaća već mjesecima ne pokriva.”

Tip, intenzivno: „Tako ste intenzivni, Ksenija.”

Glas: „Tko sad nema kuće, taj je više sagraditi neće.”

Glas: „Nikakva se kuća već ne vidi tuda.”

Maryann Carver: „No, my dear, I didn't feel abused, I loved him.”

Boris: „Zar ja tebi moram izrecitirati svaku svoju kavu?”

Znanac, prijatelj, dramski pisac, pisac: „Petrova žena bila je Katarina Zrinska, a kćerka Jelena, mađarski Ilona, Rakoczy, živjela je u Muhačevu u današnjoj Ukrajini, nosila je haljine iz Beča u kojima je izjahivala pred Turke vitlajući sabljom... Ej, Ksenija?”

Ja, zbunjeno: „Ne, zašto bi ljetovao u Mandžuriji?”

Ja: „Ideš danas na kavu?”

Telefonska sekretarica: „Osoba koju ste nazvali isključila je.”

Glava mi se pjenila, činilo se da će se popeti na strop, shvatila sam da su se ljudi oko mene prorijedili, a ja još uvijek kružim oko stola uzimajući čas orah, čas suhu smokvu. Od te sam se slike trgnula, i izišla van. Neko sam vrijeme promatrala kako poskakuje veća kazaljka na satu ispred Kavkaza, a onda se sama uputila preko Mažuranićeva trga.

„Nisi normalna... Sva si mokra.”

„Nema veze.”

„Ja odem po auto, a ti iziđeš na kišu...”

„Pa šta.”

Vozili smo se po gradu, to je nešto što volim, činilo mi se da smo tu večer ostavili iza sebe, ali onda je Boris rekao: „Prekinimo ovo, Ksenija, ovo više nema smisla.”

Šutim.

„Ionako sam već odlučio da ćemo prekinuti za nekoliko tjedana... pa bolje odmah.”

„Nekoliko tjedana... Zašto!?”

Trenutak prekasno pritisnula sam dlanom krik koji mi je pojeo lice.

„A dosta mi je i tvog nadzora!”

Ali onda je izgovorio: „Boljelo bi me, puno je toga među nama bilo i nikad mi neće biti svejedno, ali...”

Nisam htjela čuti svoje izobličene riječi.

„Nakon nekog vremena i tebe bi prestalo boljeti”, reče.

„Uopće to ne mogu zamisliti. Uopće ne mogu zamisliti što bi se dogodilo.”

„Ništa se ne bi dogodilo. Sasvim si dobro podnijela i kad sam ti rekao za onu ženu, poslije onog vjenčanja...”

„Znaš što mi smeta? Grozna banalnost te priče!”

„Da?”

„Poslije vjenčanja... bljak!”

„Ali nije te boljelo. Samo si se pretvarala da te boli. Da ja ne bih pomislio da je to u redu.”

„Što ti znaš o tome?” rekoh oporavljeno, prezrivo.

„Ja?! Znam, naravno da znam...!” glas mu završi u falsetu, da naglasi navalu ogorčenja. „Ne misliš li da je vrijeme da budem malo i kod kuće, s djecom, sa ženom? Ne mogu više ovako raspolučen! Što misliš kako je njoj bilo svih ovih godina?”

Znam. Znam. Ali zašto meni to govoriš?

Šutim.

46.

Budila sam se iz plitkog sna, švrljala po stanu u kućnom ogrtaču, vadila knjige iz police, vraćala ih na mjesto.

Ili možda misliš da je tebe bilo lako izdržati, Ksenija?

Tvoje abandoničarske histerije, tvoje durenje, tvoje šutnje, aporije tvoje komplicirane garderobe, latentne i manifestne sindrome tvog kompleksa žrtve, kao i, nadasve, svijesti o krivnji, *jer bogove ne zadovoljava samo naturiti čovjeku krivnju, koja je opet obvezatna, neuklonjiva i uvijek dio života, kao posljedica toga da nešto što postoji nestane – čina jedenja...* R. Calasso, *The Marriage of Cadmus and Harmony*, hrvatski prijevod u...

Vratim knjigu u policu.

I hoćeš li se sad, molim, Ksenija, prisjetiti davne scene koju si napravila kad je nestalo iz dućana kaputa koji si htjela? Bio je zadnji! Pa si počela kupovati još više, svega, jer kad nemaš ono što hoćeš, evo onog što nećeš!

47.

Nekoliko tjedana. Koliko je nekoliko tjedana? Čvor bi bio presječen. Do mene bi dopiralo tek dugo svjetlo utrnule zvijezde. Tvoja rečenica bila je okrutna poput svjetla utrnule zvijezde. Čvor bi bio presječen. To ne bih mogla znati. Ali stvari bi mi počele ispadati iz ruku. Noge bi mi postajale tanke, stalno bih padala i dočekivala se na dlanove i koljena. Bi li, sa strane, promatrao kako mi koljena od padova postaju puna zemlje? Bi li šutio dok bih se čudila što mi se haljina vuče po podu, što mi se cipele prazne?

Kad bi mi rekao da je to zato što se smanjujem?

Na kraju bih ti, kao u onoj bajci, stala u dlan. Nakon nekoliko tjedana. Možda u džep traperica. Bi li tad bilo potrebe za presijecanjem čvorova?

48.

Fran sjedi pred kompjuterom, noge ispružio sa stolca na kauč, a iza njegovih leđa roleta se zaustavila negdje na polovici prozora, i tako stoji već dugo. U dnu stakla su stabla i ljuljačke, krošnje zakriva iskošena roleta. Čekamo majstora, a stan kao da je prepiljen popola. Počinjem se preznojavati u dubini kuhinje. Ponekad ne izdržim, moram u kupaonicu. Tamo duboko dišem, pijem čašu vode.

„Mama... jel' sve OK?” pita Fran.

Dugo stojim nad tri jaja razbijena u tanjuru, uvrćući lijevom rukom pramen kose.

„Mama... si dobro?”

„Naravno, zlato... samo se koncentriram. Koncentriram se.”

„Jer ja bih uskoro morao krenuti.”

Stan je u neredu. Obuzima me ideja savršenog reda koji se rađa iz posvemašnjeg nereda.

„A prije toga bih jeo...”

Dok Fran jede, uzmem bilježnicu, pa črčkam po tekstu koji sam sinoć pisala.

Jedne večeri, bila je gotovo ponoć, njegov ga je tata nazvao na mobitel. Fran je u dahu izgovorio „Da, da, da...”, a nakon malo vremena opet: „Da, da...”, Lice mu se napelo, odbacivao se u stolcu s kotačićima kratkim trzajima naprijed-nazad.

„Kad prođe malo vremena bit će ti lakše...”, rekao je.

Bila sam ljuta. Zoran je očito tražio utjehu, mama mu je umrla nedavno, ali Fran je bivao na čudan način sve uznemireniji. No, kad sam zaustila da mu kažem da prekine vezu, pokazao mi je da zašutim.

Zatim je upalio televizor, i počeo gledati kako se mlada glavata želva na plaži Kalamaki na otoku Zakynthosu, perajama izraslim za plivanje, kroz pijesak teško probija prema moru. Crno joj je tijelo bilo oblijepljeno bijelim zrnima.

„Super je Discovery...”, rekao je Fran glasom koji je dozivao, dozivao, i u tri riječi od svega odustao. Ali onda je ipak dodao: „Tako smiruje.”

Sjela sam kraj njega na kauč. Želva je bila zahvalna moru koje ju je primilo. Ekran je bio pun životinjske utjehe.

Sutradan sam otišla platiti račune i do dućana. Kad sam došla kući, čula sam da je Fran u svojoj sobi, pa sam iz kuhinje doviknula:

„Evo mene... Što radiš?”

„Pospremam...”

Bilo je to na neki način normalno.

„Znaš, mama...”, izgovori iz sobe, „da znaš na vrijeme, ja ću se na jesen vjerojatno preseliti k tati.”

Odložila sam stvari na pod pokraj sebe.

„Sad kad su mu i mama i tata umrli, sasvim je sam.”

Napravila sam nekoliko koraka prema Franovoj sobi, ali onda sam zastala.

„Da se tebi to dogodilo, ja bih se preselio k tebi...”, čula sam Franov glas iz sobe.

„Ali i ja ću biti sama, bit će mi teško...”

„Ti sad i ne znaš kako je to, kad si sasvim sam.”

„Bit će mi jako teško, neću to moći...”

„Ali ja sam ti govorio, da se to može dogoditi. Zaboravila si?”

Kako bih to mogla zaboraviti? Sjedili smo za stolom, poslije večere, ima tome nekoliko godina, i tko zna kako se to razgovor motao da je Fran, kojemu je moglo biti trinaest, četrnaest, odjednom rekao: „Ali Boris već ima svoju obitelj, svoju ženu, svoju djecu.”

Najprije nisam smogla glasa, ali onda sam izustila: „Dobro, reci.”

„A tata je...”, zaustio je Fran nesretno i zašutio. „Nije u redu to što radiš”, završio je neočekivano.

„Ljudi žive onako kako mogu”, rekla sam jasnije. To nije bio odgovor djetetu, ali možda Fran više nije ni bio dijete, a možda sam prionula uz slabašnu nadu da će ga zapamtiti sve do onog dana kad više ne bude dijete. A i što sam drugo mogla?

Nikad se na tu temu nije vratio. Ja je se nisam usudila spomenuti. Netočno. Nisam se do ovog trenutka usudila na nju ni pomisliti.

I nije tad riječ odlazak bila izgovorena.

Ni o kakvom odlasku nije tad bila riječ, nego bi Fran ponekad, kad ne bi smio na skejtanje ili k prijateljima dok ne ispravi kakvu ocjenu, povikao: „Kad budem imao 18 godina, preselit ću se k tati!” Zatvarao bi se u svoju sobu povukavši velika klizna vrata tako snažno da bi odskočila od dovratka.

„Tamo se bar vrata mogu zatvoriti kako treba!” jogunasto bi završio.

Ali sad su vrata njegove sobe bila širom otvorena, i ja sam ušla. Vidjela sam da je na sredini sobe kutija u koju je spremao sprejeve za grafitu.

„Nešto mi zamjeraš?”

„Ne, ništa...”

„Reci... da znam.”

„Ništa... osim toga, ide mi na živce sva ta odjeća... stalno po stanu”, rekao je Fran.

Razgovor je bio završen.

Vratila sam se u dnevnu sobu. Iz ugla se prema sredini prostorije pružala lampa, poput dugačke ruke.

„Može pohani kruh?” upitala sam. U ruci sam stiskala dršku tave tako jako da su mi kosti šake pobijeljele. Tek kad je Fran iz sobe doviknuo, da, to bih baš volio, opustila sam prste i tava je s treskom pala na rešetku štednjaka.

49.

Lako je zamisliti da Ksenija i njen sin ne žive više u malom stanu na vrhu zgrade.

Netko je svemu kriv. Netko mora platiti! U maglovitoj inspiraciji ona luta maksimirskom šumom. Ona miriše krv, krv je i u lavežu životinja, u uhu joj biserna naušnica. Tu su detektivi kojima su preko košulje na ramenima napeti prekriveni kožnati remeni, ispod pazuha sine oružje. Tijelo ugledaju oko sredine jezera, plavkasto-sivo, stopljeno s pejzažem. Prilaze mu čamcem. Ono lebdi ruku svinutih u laktovima i odatle okomito uronjenih u vodu. Licem prema dnu, kao da ga gleda. S kože skidaju pijavice. Iz plave kose oslobađaju jezerski bršljan, ikru, puževe. Pri korijenu ugledaju centimetar crne.

Ipak, povremeno Ksenija mora odgovoriti na neki telefonski poziv, i tad sa žaljenjem ponovo ustvrđuje da nije luda. Nema lakog puta u ono što je čeka. A u Maksimir joj ne pada na

pamet ići. Priroda joj je dosadna, osim mijena koje pomno prati sa svog prozora.

Njen okoliš je oduvijek ljudska priroda, ljuštore gradova, ulice koje raskopaju ljeti, pa se u njima pojave cijevi koje se udijevaju jedna u drugu. Jednom su Boris i ona na ulasku u Trst zalutali u industrijsku zonu. Već je bio sumrak. Divila se dugom nizu postrojenja tko zna čemu namijenjenih. Pratio ih je uz cestu, pa joj se činilo da iz mora niču divovski vratovi dinosaura. Da, njeno stanište oduvijek je asfalt, plastika, benzin, sjenica haustora, gužva, dim, kafići. Dućani.

Preko donjeg dijela pidžame navlači trenirku i žuri u shopping centar. Nakon nekoliko dana u kući vrijeme je da se pripremi za razne nadolazeće situacije, premijere, otvorenja, dvodnevna putovanja na intervju, možda u Veneciju, možda vrlo skoro.

Pidžamu je ubrzo svukla i smotala je u ruksak.

Tog je jutro, zapravo, požurila zamijeniti haljinu koju je jučer, pred sam kraj radnog vremena, kupila. Čim je izašla iz shopping centra znala je da je ta, koju je netom odbacila, ona prava, ali nije više bilo vremena da se vrati.

Općenito, sve se intenzivira navečer, tik pred zatvaranje dućana. Ponekad sjedi za kompjuterom, piše, do zadnjeg časa odolijeva, zatim uskače u tramvaj. Više nema sumnje da joj ta stvar treba. U glavi joj samo jedna jedina misao, svodi se na izbjegavanje večernjih šetača u Tkalčicevoj. Mišići njenih nogu pokreću se precizno, postavljajući nečujno jednu nogu ispred druge u gipkom trku. Oko nje je kaos žamora, kroz njega se probija njena jasna misao.

Stiže u zadnji čas, uzima s police parfem.

„Za poklon je, ali ne morate zamotavati. Ja ću...”

Događaju se prve i posljednje stvari. Kupovanje i pisanje. Albert Camus definirao je čovjeka 20. stoljeća kao onog koji je, kako je to pisalo u nekom srpskom prijevodu, „bludničio i čitao novine”. U 21. stoljeću svi pišu. Demokratizacija medija. Žene stižu s posla, odbacuju cekere

s porilukom i počinju klikati mišem po ekranu. Bismo li ženu početka 21. stoljeća mogli opisati kao onu koja je kupovala i pisala? Zašto ona to radi? Što joj je? Čim se vrati na posao, predložit će tu temu nekom od urednika. Ali ne, ne može, pune su novine onih koje pišu i onih koje kupuju, mora smisliti nešto drugo.

Tu su, recimo, učinci globalizacije. U shopping mallu u Zagrebu pronalazi nasukanu, kao naplavinu na rubu civilizacije, kao ispljuvak velikih gradova, haljinu koju je odbacila u Parizu, a poslije tražila po Pragu. Evo je! To je sad obrađuje, sad sneveseli. Zavisi. Treperi. Ne želi imati ono što imaju drugi. Ipak. Kupuje.

Kako svi pričaju samo o krizi, i ona se bila uplašila, dva mjeseca nije ušla u neki dućan. Dobro, Ksenija se istrošila još odavno, u doba lude tranzicije, kao i njena lijepa zemljica, i sve češće je njen novčanik bez ijedne kune, ali... sad će štedjeti.

„Uostalom, zna se zašto se Raskolnikov tako lako predao policiji”, prepotentno je objašnjavala svima oko sebe tu iznenadnu trezvenost. „Malo zato što ga je pekla savjest, a malo zato što ga je policija ionako otkrila.”

„Dobro, i...?” pitaju je.

„Što i?”

„Što hoćeš reći?”

„Misliš, zašto ne kupujem? Malo zato što je kriza, a malo zato što sam ionako ostala bez love.”

Ali ubrzo potom već svaki dan luta gradom, nalazi stvari koje želi. One je prate dva-tri dana. Pomisao na kupnju, prizvana u ključnom trenutku, daje joj snagu da u ljubavnom zagrljaju dođe do kraja. Ujutro naglo sjedne u krevetu sa strašnom mišlju: Nije li ona možda jučer nešto kupila? Ali već u sljedećem času mozga o načinu otplate. Stvar je već predugo u njenim mislima. Jedini način da je zauvijek izbaci je taj da je kupi. Haljina je na vješalici. Vješalica je u ormaru.

Nakon dva mjeseca suzdržavanja otvorila se u njenom želucu rupa, koja se ne može nasititi.

Želudac ima vlastite zube, gusti niz, spiralu zubi koji grizu dajući svoj prilog njenoj borbi sa životom.

No, sad za te misli nema vremena. Plaća kavu. Pritegne oko bokova vestu, kojom pridržava trenirku što klizi s bokova. Malo je smršavila. Hoda shopping centrom iskošene glave, podignutog lijevog ramena, jer lijevom rukom uvrće pramen kose dok hoda od izloga do izloga.

Tata je u novinama našao članak o tom... *poremećaju*, kako ga on naziva, izrezao ga i predao joj ga poslije nedjeljnog ručka. Nije to prvi takav komadić papira koji se gužva na njenoj polici. U jednom od njih znanstvenici kažu da se pretjerana kupovina nikada ne može izliječiti, nego samo, možda, i to ne lako, raznim psihološkim mehanizmima, i lijekovima, sad već jako usavršenim selektivnim inhibitorima ponovne pohrane serotonina, držati pod kontrolom. Radi se o trajnoj insuficijenciji hormona sreće. Kad Ksenija to spomene, tata skoči.

„Hormon sreće...! Hormon sreće je i ovo”, poviče, pružajući se preko stola i grabeci s njega štrucu kruha.

„Neki toga jedu toliko da zbog debljine završe u bolnici...”, izgovori u dahu.

To bi valjda trebalo ići mamu, i njenu vjeru u moć hrane, ali onda vidi da ga metafora izdaje, jer što je mamino potuljeno zobjanje iz tanjura prema *poremećaju* koji je metastazirao u nekoliko ormara i obje šupe oba stana. Ojađenim pokretom tata gotovo baci kruh na stol, što je gesta koja se u toj bezbožničkoj kući baš i ne može vidjeti.

„Ti ćeš potrošiti sve što je nekoliko generacija naše obitelji teško sticalo”, kaže slomljeno.

Sram me je, ali moj glas, kad kažem da ću o tome povesti računa, zvuči nesigurno.

Sve što kupim nosim u stan, ubacujem u malu sobicu, čija vrata s mukom odškrinem. U nju se više ne može ući, toliko je u njoj vrećica. Ne gledam kupljeno. Možda čekam pravi čas.

Jedna mi je kolegica rekla kako uvijek predaje tekst u zadnji trenutak jer tek kad joj jako zazubi u glavi, može početi pisati.

Ponekad mi se čini da i ja trebam pričekati taj zuj, nesnosni zuj crnih mesnatih muha i tad ću ući među njih u sobicu bez prozora i zatvoriti za sobom vrata.

Muhe će oko mene napraviti plašt, rol krag, korzet. Sobica je Ali Babina špilja u kojoj ću tad sigurno naći nešto, na što sam potpuno zaboravila, i što će biti spasonosno.

Jutro u shopping centru produžilo se u dan. Mobitel zvrnda. Imala je mnogo propuštenih poziva. Nije imala vremena misliti je li neki od njih možda Borisov. Kupi bijelu haljinu, a zatim uđe u drugi dućan, i kupi još jednu, onu za more, u bojama mračnog Mediterana. Jarko narančasta, plava, zelena, ljubičasta, crna, puno crne. Kao u fado pjesmama koje je slušala u Portugalu, čudeći se mnogim liticama, i mnogim građevinama, kulama i tvrđavama, niz koje se pogled slobodno survavao u dubinu. Nisu bile zaštićene ogradom.

U recidivu, Ksenija zavija shopping centrom.

Gravitaciju svladava pokretnim stepenicama, svojim ribolikim tijelom, tijelom koje završava ribljim repom, put joj utire danski kraljević.

Ili će jednog dana ipak morati razmisliti o onome što je čeka poslije.

Jednog dana.

Susreće nekoliko žena koje prepoznaje. I one nju, godinama već tako krstare dućanima, svaka svojim putem ali onda se sretnu, uhvate jedna drugoj pogled, bljesne u njima zajedništvo, turobna radost prijestupa, zatim se zagledaju svaka u svom pravcu. Neke sad smeteno stoje pred napuštenim dućanima na kojima piše: „Zatvoreno zbog preuređenja”. Preuređenja, malo sutra.

Ksenija žuri dalje.

Jednog dana Ksenija neće više prolaziti Preradovićevom ulicom. Do sad je onuda prolazila nekoliko puta dnevno, dok ga je čekala, ili je čekala da se nešto dogodi. Kad je osjećala da bi se nešto moglo dogoditi. Da se nešto događa. Sav taj prostor, gdje su nagurani stolci i suncobrani, sa svim tim glasovima, ima tome dulje vrijeme, ionako osjeća kao nevjerojatno nasrtljivo biće čije je oči, čini joj se, s podsmijehom prate. To iskrivljuje njen hod dok žuri u visokim petama, sasvim uz kuće, pomalo savijene glave kao pas.

Ne želi sve to vidjeti barem dvije godine.

Dalje?

Prati je masni, modrikasti zuj, pada po kosi i rije u nosnicama, pa često mora mahnuti rukom, da rastjera napasne muhe.

Dalje?

Glava će mi se polako prazniti od svega našeg, ali kako zamisliti što će doći na to mjesto? Gledala sam na televiziji Helen Mirren kao Superintendant detective Tennyson. Imala je divne kostime, u ušnim resicama bisere. U razgovoru sa sumnjivcima koljena su joj u crnim čarapama sjala. Navečer bi s bocom u ruci tumarala po stanu, puštala stare ploče, zatim bi uspuzala na krevet i u odjeći zaspala.

Ujutro?

Ujutro se Helen ničeg nije sjećala.

To mi se svidjelo. To bih mogla gledati još mnogo puta.

Još?

Zapravo, ništa. Na pomisao da uopće postoji poslije, moj mozak odbija poslušnost, ona je priznanje da mogu i tako. Nema više utješnih misli. I prije je bilo stvari koje su završavale loše po mene, ali, našla bih nešto u budućnosti, jer trčeći za jednim muškarcem, žena uvijek naleti na još nekog na svom putu, zar ne?

Ksenija kruži.

Zaboravi jesti. Sjeti se da ni jučer nije ništa jela, pa je oblije znoj kojim je kod nje praćena glad. Ali, nužne stvari iskrsavaju jedna za drugom. Potrebne stvari. Stvari. Po nekoliko puta zaputi se prema istoj kabini, uvijek s drugom odjećom. Prodavačica je gleda s razumijevanjem. Kad joj snimi smrvljenu maskaru u očnim dupljama, razumijevanje prijeđe u prezir i oprez.

Još? Poslije? Zatim? Što ostaje?

Neće to izdržati. Iako, odavno poznaje i ono jutarnje gađenje nad svime, kao nakon siraste kremšnite, kad leži u krevetu, a zupčanici u njoj još jednom počinju drobiti sve pred sobom. Valja ustati. Dan će opet biti posvećen pokušajima da se utisne u svaki trenutak njegova vremena.

Cirkulira.

U slastičarnici jede sirastu kremšnitu. Možda će ga, nakon nekog vremena, sresti? Ozbiljnost na njegovu licu trajat će samo trenutak. Možda neće biti sam, a njena patnja bit će svima dosadna.

Gleda kroz izlog slastičarnice.

Život je bio jednostavan, rekla je u dokumentarcu žena koja je preživjela bombardiranje Londona, vrlo fina stara žena. Život je bio posvećen jednome, preživjeti. Danju je trebalo ići na posao, otkopavati ruševine, odvajati mrtve od živih, maternice od jajnika, a uvečer potražiti mjesto u sigurnim dubinama podzemne željeznice. Tek kad je ratu došao kraj, priznali su sebi koliko su umorni.

Koliko toga ljubavnici natovare na leđa jedno drugome! Stvari koje se mogu činiti, ne smiju činiti, koje bole više no što živ čovjek podnijeti može. Brak se često nasloni i na one višednevne šutnje nakon kojih svi sjednu zajedno večerati. Ali ljubavnici, baš zato što je tako malo vremena koje im je dano, komadaju svaki trenutak onoga za što je ponekad potreban čitav život: ljubav, gubitak, mržnju. U toj pohlepi život je bestidno jednostavan. A i kad je svemu kraj, nadnose se nad truplo svoje ljubavi, nastojeći doprijeti do trenutka u kojem je krv počela teći uzbrdo.

Iza stakla slastičarnice, Ksenija promatra život shopping centra. Kremšnita čini svoje. Šećer kola njenim krvotokom, kao što je i ona sama dio ovog kruženja oko nje. Ono upravlja njenim tijelom, kao što i svakom njenom mišlju, dok razgrće neon shopping centra, upravlja ono zbog čega takva mjesta i postoje.

Zato ona i zna da svaki trenutak u godišnjem dobu ima svoju svrhu, pri čemu osobita svrhovitost onog neponovljivog survavanja jednog godišnjeg doba u drugo, Ivanjske noći, koja se neumitno bliži, još tri mjeseca i evo je, leži baš u onoj koprenastoj haljini koju je jutros vratila prodavačici. Ali, je li još ondje? Je li? Posljednji put tog dana obuzme je tjeskoba od koje joj se snažan miris odigne s tijela. Baca pogled na sat. Brza. Paučinasta tvar je ondje gdje je jutros obješena. Kupuje.

Kad su se svi dućani zatvorili sjedne na klupu u širokom hodniku, da predahne.

Gospođo, zatvaramo, prilazi joj zaštitar, ne možete ovdje ostati. Naravno, naravno, kaže uslužno i ustaje. Time se želi razlikovati od skitnica koje drijemaju na klupi do nje, i koje se zaštitara pokušavaju riješiti mrmljanjem, nakon kojeg nastavljaju spavati.

Ulazi u tramvaj. Njeno tijelo prilagođava se ritmu njegova ljuljanja.

Visi o tramvajskom rukohvatu.

Jednog dana. Jednog dana, što ostaje? Kako će izgledati sjećanja?

Neko će vrijeme sjećanja biti njen život, pridržavat će je dok bude prolazila kroz stan, promatrala neko dijete na igralištu. Stisnut će joj utrobu, saviti je prema koljenima. Sjest će na kauč, tako presavijena. Ništa neće pomagati. Toliko ništa neće pomagati da će odjednom podići glavu, otvoriti oči i nasmijati se. Pa, tu si, u istom si gradu, tu živiš, nisi umro, gori svjetiljka na tvom stolu, dovoljno je da krene, i dok bude prelazila prugu, sjekla raskršća, penjala se na mostove, kotrljala niz nasipe, dok bude s lišćem plovila niz rijeku i razmicala zmajeve u krošnjama, pomalo će se pitati čemu je tolika patnja trebala. Kad pozvoni, nitko se neće ljutiti, jer sve troje u toj priči dobri su ljudi.

Sjećanja će je odvajati od ostatka svijeta s kojim već i sad ima tako malo zajedničkog.

Jednog davnog popodneva našli smo se na Vukovarskoj, imali smo samo dvije, tri minute, morala sam kući. Preda mnom je bila noć puna straha, dah mi je cvilio kao da već trčim uz brdo, ali nisam ti mogla prestati stiskati ruku, tjeme, trljati čelo o tvoje. Donio si neku knjigu, rekao da si mi obilježio u njoj neku stranicu.

„Pročitaj. Tako ćemo cijelu večer biti zajedno.”

Stavila sam sunčane naočale i iza tih naočala sam rekla: „Nikad nisam pomislila da bih mogla išta imati s nekim tko kaže stran'ca.”

Naše kosti pune jada postale su jedno.

„Nikad nisam mislio da ću voljeti ženu kojoj to smeta.”

Bili smo jednom drugom najbliže što si ljudska bića mogu prići.

Visi o tramvajskom rukohvatu, u ruci drži vrećice, sreća da nikog poznatog tu nema i ni s kim ne mora razgovarati jer nesabrana je od srama zbog onoga što je u vrećicama i od smrtne strave jer je njena plaća potrošena tko zna koliko unaprijed. Ipak, promočene tenisice u koje se slio njen naporni dan želi nekako sakriti pod sebe, ali kako, kako, kad za sjedenje nema mjesta i mora stajati, i kad je to i općenito potpuno nemoguće, jer riječ je o laboratorijskoj ekspertizi, znanstvenom dokazu loše beskonačnosti...!

Jednog popodneva šetali smo Kaptolom. Taj put nisi pričao o tome kako je vrijeme da počneš raditi ono što si oduvijek htio. Ali moje je srce svejedno tiktakalo, tad već neprestano, kao poludjeli satic koji pokazuje vrijeme što će se tek dogoditi. Nisam se tješila mislju da je jako teško naći posao. Drugima je bilo teško, ali ti te stepenice svladavaš lako, sve se meko ugiba pod tvojim koracima.

Spustili smo se prema Novoj Vesi, a onda prema Tkalčicevoj. Za jednim od stolova na ulici sjedio je vlasnik izdavačke kuće.

„Mislim da bi on htio da radim kod njega”, rekao si.

Ni ja nisam sumnjala da bi htio.

Meni su ljudi dosadni i plašim ih se istodobno, ali ti iz svakog izvlačiš ono najbolje. Osim što smo ti i ja upravo učili jedno iz drugog izvlačiti ono najgore, a ubrzo se više nismo mogli zaustaviti.

Tek poslije mnogo vremena mogla bi sjećanja postati poput uspomene na bilo koga, na sve druge ljude koji su se u nekom trenutku našli na njenom putu, a nakon toga su, ako se nju pita, mogli i umrijeti. Zacijelio bi život iz raznog. Dobra je Ksenija u životu od dana do dana. Spajanju bolnog s bolnim, nevažnog s nebitnim.

Ali ne još.

Pušta rukohvat tramvaja.

Na stanici se spretno vine u onaj koji kreće u suprotnom smjeru.

Ne još.

Svjesna je da u njenom životu nedostaje jedno malo serioznije katarzično iskustvo.

Ali, stvari se u životu mijenjaju i kad ne želimo. Naročito kad ne želimo. Uvijek kad ne želimo. Čemu žurba?

Opet je pred shopping centrom, jer uvijek ima neki koji radi još duže, u njemu je ona haljina, olovna kao uteg, a malu ogrlicu kojom je prihvaćena oko vrata i duboko izrezana leđa spaja uska traka poput niske pršljenastih perla kralješnice.

Čim ju je neki dan ugledala, znala je da su haljina i ona u neobičnom suglasju.

Nema nikakve sumnje, njeno joj tijelo već dugih godina ne pruža ništa osim zadovoljstva. Ona i njeno tijelo u čudesnom su dosluhu, koji više neće remetiti.

Haljina prione poput krljušti, usprkos, ili možda zahvaljujući svemu, što se tom tijelu događa.

Zatim kupuje i sunčane naočale, sa staklima u obliku leptira snažno istaknutog vrha krila. One prilegnu na njeno lice spremno poput karnevalske maske, poput pozlaćene baute, poput colombine s mnogo kočopernog uzdignutog perja, poput morette od crnog baršuna i tila koju žene na venecijanskim karnevalima stoljećima bezglasno drže na licu samo pomoću malog gumbića u ustima. Taj gumbić sad Ksenija čvrsto zagriže zubima.

X. MOLOTOW ARTIST

50.

Zatim je zaista došlo, tužno zagrebačko proljeće. Tad na suncu ogole čađave ulice, nečista lica, jedna odjeća. Blijedi se likovi isparavaju na tramvajskim stanicama. Zašto ljudi žele da dođe proljeće? Sad im se u glave s kosom punom zimske ustajalosti uvukao i strah od primanja platnih lista, jer brojka se na njima neprestano smanjivala; bojali su se, zapravo, primanja bilo kakvih lista, dopisa, pošiljki City expressa, koverti, mailova, bojali su se znamenja na Mjesecu i zvijezdama, znamenja uopće, karata noćnog televizijskog majstora tarota, bojali su se da ne progovore nepoznatim jezicima, bojali su se SMS poruka. Jer, otkaz se može dobiti i tako.

„Smatra se da je to najveća kriza kapitalizma u zadnjih sedamdeset godina”, kaže tata. Ali nije ga to osobito zanimalo.

„Bit će jako teško... a pišu u novinama, to je tek početak”, izvještava mama.

Ćelavi i kosmati, glava okruglih ili izduženih, jedno drugom do uha, kao izliveni od jednog komada, moji sugrađani i ja na tramvajskim stanicama čekamo da dođe još teža kriza.

Ali meni je sve to bilo zanimljivo, nešto se mijenjalo neovisno o nama, iz dana u dana, bez naše krivnje, bez osobite zasluge, bez izlaza, i ta me promjena privlačila kao bezdan. Sve je umiralo i svjetlomrcalo u isti mah.

Ponekad sam se navečer, kad bi svi otišli, vraćala u redakciju printati svoje bilješke, knjigu, što već. Upalila bih sva svjetla, hodala između stolova na kojima bih u hrpi novina našla sitan novac. Ubacivala sam ga u prerez automata koji bi počeo pljuvati pjenušavi mlaz. Otvarala sam ladice: u njima su tavorile istrošene baterije i notesi mojih dojučerašnjih kolega. Zamišljala sam kako se pred njima otvaraju novi životi. Nekoliko mjeseci ranije, u New Yorku, spavala sam u hotelu u ulici paralelnoj s Broadwayem. Low life, u ulici su prodavali American donut preleven bijelim i roza šećerom i perike. Ujutro bih skočila k prozoru, s jedne strane bio mi je Empire State Building s vrškom u magli, s druge napola otpiljena zgrada na kojoj je pisalo For Rent, a kad bih spustila pogled vidjela sam zelene, plave, platinaste razdjeljke perika. Za devet dolara kupila sam jednu. Moj novi život trajao je

nekoliko ulica, do restorana. Prijateljica, koja se upravo spremala platiti mi ručak koji je stajao 200 dolara, inzistirala je da je skinem. Učinila sam to prije deserta, a crnac za susjednim stolom, u crnom odijelu, s crnim svilenim šalom, nasmiješio mi se.

Sjedila sam u mirisu sintetičke kave i čekala da mi se isprinta tekst. Bila sam gerilac prazne redakcije. Pila sam mačju krv u praznoj redakciji. Kad bih upalila kompjuter, s internetskih bi sajtova, kao zlokobni noćni leptiri, nagnuli tekstovi s naslovima poput 7 Credit Card Disasters Who Became Credit Masters i Make Your Money a Wow. Novine više nisam čitala. Oko mene su bile komično uvećane fotografije ljepotica koje su naše novine proglašavale misicama seksepila, i u frivolnim godinama velikih tiraža uokviravale i vješale na zidove. Silikoni su bućkali u praznoj redakciji.

„Ksenija, moraš više raditi...”, reče mi jednog od tih dana, dobronamjerno, bivši kolega. Sad je bio visoko rangiran u firmi.

„Dobro, ali... Moram se malo odmoriti”, kažem.

„Sad se borimo da preživimo.”

„Da...? A što je s onim otpremninama koje ste isplatili? Kad sretnem... onu koja ne zna što bi s lovom, pa putuje na Galapagos i u Disneyland, ja je gledam ko Raskolnikov babu”, istresoh neoprezno.

„A, to su ti ugovori iz drugih vremena”, sneveseli se i on, ali ipak nastavi. „Tiraže su slabe, nema oglasa. Znaš koliki su prihod novine lani imale od oglasa?”

„Ne znam”, rekoh nestrpljivo.

„Šezdeset posto. Što misliš kako je sad?”

„Nemam pojma...”

„Dvadeset posto. Bit će još otkaza... Kad obično dolaziš na posao?” prisjeti se pitati, a kad je čuo odgovor, napusti ga njegovani ton: „Jebate!” ote mu se.

Ako treba izabrati loš trenutak za bilo što, Ksenija je tu. Uzima predah u vremenu krize.

Autorefleksija u doba recesije. Kad krene prema telefonskoj slušalici dogovoriti intervju za sljedeći broj, pokreti joj se uspore, a ruke padnu u krilo.

Kad bih završila s printanjem, gasila sam svjetlo, zaključavala redakciju i predavala ključ portiru. Pitala sam se odajem li ičim da sam upravo sa stola uzela sitniš mojih otpuštenih kolega. Ali tip je kunjao nad križaljkom, valjda nije znao igrati Solitaire.

Kontrolori karata više se nisu pojavljivali u tramvajima, pa sam se bezbrižno vraćala kući.

Jedne takve večeri naletjela sam na kolegicu s kojom sam se već dugo susretala u raznim redakcijama. „Mislim da više u životu neću dobiti stalan posao“, rekla je. Dok je radila, ulazila je u redakciju divlje rujući po torbi, tražeći cigarete, kao da samo pušeci može podnijeti pogled na nas. Išla mi je na živce. Čim bi završila tekst, okrenula bi nam leđa i digla noge na policu s knjigama: samim svojim postojanjem isisali smo zadnju kap njene životne snage. Ali kad je sada rekla, tko će mene s četrdeset zaposliti, znala sam da odgovor može biti samo licemjerje, šutjela sam. Blijedi joj se nos uzdizao nad blijedim usnama. Nema nikoga kome bi se u ovakvim danima vratila, muž, djeca, sve te nepostojeće žrtve hroptale su na odru novinarske ekskluzive, pa smo dugo sjedile nad dvije kave.

Ali meni se, zapravo, gadno žurilo. Bila je proketo u pravu, i ništa, baš ništa, nije me tu više zanimalo. Htjela sam što prije doći kući, i sutradan na vrijeme na posao: u jutarnjem mirisu kave mirovat će police s knjigama koje sam čitala prije intervjuja. Svakog sam se sjećala. Sjedit će tu i moj preostali kolege, zagledani u ekrane: tražit će teme.

51.

„Vaš sin bi trebao preuzeti neke kućne obaveze, o kojima vi onda ne biste morali voditi računa“, kaže dr. Ksaver.

„Zašto?“ kažem.

„Zato što je to za njega dobro.“

„Za njega je dobro da polaže ispite.“

„Naravno. Ali i da obavi nešto u kući.“

„Imao je on svoju porciju teškog života...”

„Pustimo to, to je prošlost. On više nije mali, Ksenija. Mi imamo slučajeve overprotective majki... one stvore probleme koje je jako teško poslije rješavati.”

„Ali ja nisam overprotective, upravo obrnuto, ne mogu ga ni od čega zaštititi, ja sam ta koja ga... ja ga ugrožavam...”

Osjećam kako mi kutovi usana vuku lice prema dolje, a Ksaver mi pruži maramicu.

„Dobro vi njega štitite, i predobro. Samo vi njemu dajte neke obaveze, pa će biti sve u redu.”

„Zašto?”

„Zato što se ljudi od kojih se ništa ne očekuje mogu osjetiti suvišnima.”

Šutim.

„I to će od njega možda očekivati i njegova cura, njegova žena.”

„Pa i njegov tata je radio kućne poslove, pa mu to nije pomoglo...”

Dr. Ksaver izvuče drugu maramicu.

„Samo dajte... ovo je moje osnovno sredstvo za rad”, kaže.

Nekoliko trenutaka vlada tišina.

„Zašto ste se rastali, Ksenija?”

Zašto ste se rastali?

Zašto smo se rastali?

Zato što je moj muž napisao pismo socijalnoj radnici u kojem je potanko opisao kako se noću šuljam iz kreveta, ne paleći svjetlo uzimam pastu za cipele iz ormarića i duboko udišem. To

je bila moja trudnička želja. Ja sam napisala pismo u kojem sam opisala kako me pred našim sinom vuče za kosu i izgovara riječi koje nijedno dijete, nikad, ne bi smjelo čuti. Mene je potegao za gaćice tako da sam odletjela u zid, a svila ostavila u ružičastom mesu dugu brazdu. Po džepovima kaputa nosio je u desetak primjeraka kopiranu moju davnu priču nazvanu „Prije gozbe paučina“, jer mi se prvobitni naslov, „Rastanak poslijepodnevnih ljubavnika“, činio nedovoljno kičastim.

To su bili dokazi.

Zato što sam ja jednom, još puno prije toga, zgrabila pun lonac juhe s mesom sa stola i bacila je u zid, a rezanci su ostali visjeti po slikama na zidu. Meso je s pljeskom palo na šank na kojem su bile starinske vaze. Fran je zavriskao.

Trudnoće se sjećam kao šetnje po terasi, ne bih li na cesti ispod brda ugledala naš auto. Pao bi mrak. Oko trbuha sam stezala indijansku vestu što mi ju je muž kupio. Hladnoća iz krošnji uvlačila se u njene šare, pa je i ona postajala kao izrasla na vlažnom staništu. Muž se vraćao dobre volje, kasneći nekoliko sati, ali moj izraz lica sve bi mu pokvario. Kasnije, moj Fran, beba s kosom boje ružičastog zlata, i ja, šetali smo gradom sami.

Jednom sam Franu pokušala objasniti da će se mama i tata rastati, ali da se on ne mora brinuti, jer će nas oboje i dalje viđati. Muž je šutio. Fran je skupio noge u pidžamici, stavio lice u dlanove i savio se do koljena.

„Ja bih više volio da ne“, rekao je i zaplakao, a suze su mu kapale kroz tanke prstiće.

Kad je došlo vrijeme da smo morali *na miru razgovarati*, a morali smo, jer odjednom nas je bilo troje u toj priči, muž bi me zamolio da uđem u kupaonicu. Fran je u sobi sjedio u fotelji, pred televizorom koji je sad gorio dan i noć. Više mu nitko ništa nije objašnjavao. Sad je slušao, i gledao. Ja sam plakala, moj muž je pio i plakao, moje su se bale miješale s njegovima. Policija je bila nemoćna. Nije bilo tragova krvi.

Policiju sam pozivala ja, ali muž bi me odgurnuo i ubrzo bi bio jedini koji je govorio, glasom koji je pucao objašnjavao je tko je tko od nas troje u toj priči. Jedva je čekao da zaboravi da se o tome govori samo u kupaonici. Fran je igrao *game boy*, skvrčen u fotelji nad sićušnim ekranom. Mladim policajcima bilo je neugodno. Vadili su notese i nešto u njih čvrčkali. Oko

njih rasla su brda nepospremljenog veša. Čisti je bio odvojen od prljavog.

Kapci mog muža bili su natečeni, oči su mu izgledale kao da se iz njih prosipaju komadići stakla.

Za odlazak na posao dao mi je 20 minuta, za povratak kući isto toliko.

S tim se nisam mogla pomiriti. Moje je kretanje bilo praćeno, zakašnjavaње povlačilo konzekvence.

Navečer se odlučim rastati, ujutro se slomim. A i znala sam već, otprije, kako to ide. Olupani ormari i linoleum i kutija napolitanki na stolu centra za socijalni rad. Izbijali su iz glave svaku obijesnu misao. Tu je trebalo prvi put izgovoriti tu rečenicu. Čuti je. Zarila bi se u želudac kao lepetava, žilava ptičurina. Na zidovima su bili crteži djece žena zaposlenih u socijalnom radu. Zatim strah cijelog tijela, goli zahod centra za socijalni rad, izribani pod zahoda, cipele ljudi koji su čekali socijalnu pomoć, cipele odvjetnika, cipele činovnika koji su izdavali potvrde na kojima su pisale vaše proklete želje. No jednog sam jutra ipak krenula. Smrznutim prstima jedva sam zaključala iza sebe vrata jer hladno je siječanjско jutro oštih zvukova od kojeg se stvrdnula trava u našem vrtu.

Centar za socijalni rad bio je odmah tu, iza ugla.

Razgovori u kupaonici nastavljali su se. Bila je do pola ukopana u zemlju, kao i minijaturni prozor s rešetkama. Za rata ponekad nam je služila kao sklonište. Kad bi razgovor završio, i ja konačno smjela van, zatvarala sam se s Franom u spavaću sobu. Ali, i to je bilo *devijantno*, pa bi muž počeo lupati po vratima.

Moj Fran je bio dijete, djetešce, nisu ga zanimali njegovi prijatelji, ni televizija. Čekao je da mama i tata dođu s posla. Njegove bi šlapice s kuglicama na vrhu ostale pokraj kreveta, kad bi se na nj uspeo. Oblačio je pidžamu na crvene točkice. U njoj je prije nekog vremena prebolio vodene kozice. Kupali smo ga u hipermanganu, a dok bi ga polijegao u krevet, moj muž je govorio: „Vidi malog dečka, sav točkast... kao i pidžamica.”

Fran se smijao između crvenih točkica, blaženim osmijehom djeteta koje ima temperaturu, a cijela je kuća zbog tog na nogama.

Sada, Fran bi se zavukao pod plahte, i rekao: „Mama, umiri me.“ Dah mu se poput pramička izvijao iz pluća, zamišljala sam kako je slabašno to srce koje treperi u grudima. Koliko može izdržati to malo srce koje, usprkos svemu što je vidjelo, želi živjeti? Ležala sam budna, uvlačeći u sebe dah moga sina dok me ne bi obuzelo nešto nalik na san. I bila sam ondje kad bi se te dječje oči naglo ujutro otvorile, kao oči odrasloga, želeći konačno obuhvatiti kraj svemu.

Tako tri godine.

Ponekad bih ispod kreveta izvukla oglodanu jabuku, ponekad njegovu staru slikovnicu, „Cvrčak i mrav“. Kraj je u njoj bio promijenjen, cvrčak je bio spašen. Na sreću, jer Fran je, naslutivši još kao sasvim mali neko trajno zlo koje prati cvrčka-zabavljača, jako plakao. I uvijek mu je bilo nešto sumnjivo u mravljnoj idili, sumnjao je da se tu nešto drugo zbiva, a od njega krije. Nije mogao odvojiti pogleda od slike cvrčka čiji tanki šal odnosi vjetar. Sto puta smo morali pokazati kako cvrčak, s papučama na nogama, u toplini mravinjaka uživa u plodovima ljeta. Dodirivali smo prstom sliku, da se osvjedoči.

Sad je Fran bio još sumnjičaviji. Nije vjerovao mravima filistrima. Meni nije vjerovao ništa. Šutio je. Čitali smo Koko u Parizu. Kad bih uzviknula „Koko, Koko... ne znaš ti što je Pariz!“ malo bi se nasmiješio.

Pojavljivala se zatim psihologica koja je donosila upitnike sa zadacima poput:

„Definirajte vašu obitelj.“

„Teško mi je što se mora raspasti“, napisala sam.

„Ali... to nije ono što sam pitala“, rekla je psihologica čiji su gumeni potplati na čizmama izgledali kao da je gazila po žitkom asfaltu.

Dala mi je raznobojne kartice pa je iz rasporeda koji sam među njima napravila zaključivala može li dijete pripasti meni.

Moj sin i ja ležali smo u mraku sobe i govorili jedno drugome:

- Ti si moj žapčić.

- Ti si moj X man.

- Ti si moja Coca cola.

Morala sam nešto izgovarati. Morala sam nešto raditi. Kad bih zatvorila oči, iskršavali su gumeni potplati boje asfalta. Fran je to osjećao, pa mi je pomagao.

- Ti si moj Hrabrica.

Preko ljeta moj muž je napravio krevet na kat, kako bismo Fran i ja prestali spavati u istom krevetu. Ali čim bi on zatvorio vrata sobe, provirila bih s donjeg kreveta prema Franu.

„Hoćemo čitati?”

52.

„Dosad ste se već pokušavali rastati?” pitao je tada Šandor.

„Nekoliko puta.”

„Zašto ste se udali za nekoga s kim ne možete živjeti? A očito ni vi niste njemu donijeli puno dobra... blago rečeno, Ksenija.”

Zapravo, uz muža sam se osjećala prirodno. U tom braku nisu se pred mene stavljali veliki zadaci. Imali smo dijete. Sve je bilo jednostavno, prije no što je postalo užasno komplicirano.

„Ali zašto me svi pitaju za nešto što je bilo prije deset godina?”

„Zato što ponavljate greške. Toliko loših izbora u životu, katastrofalnih izbora, Ksenija”, rekao je.

„Katastrofalni izbori samo su jedan oblik opreza. Gadno je kad izbori nisu tako katastrofalni. Postajemo neoprezni”, kažem.

Oprez nas napušta.

U bilješkama koje je vodio, Šandor je napisao da zbog dječje dobi dijete treba pripasti majci, te da su moj, i karakter mog muža, trajno promijenjeni. A ja da govorim kroz stisnute zube.

53.

Fran bi zaspao, a ja sam ležala otvorenih očiju, osluškajući iza zatvorenih vrata korake mog rasplakanog muža. Pio je vode iz pipe u kuhinji, s daljinskim upravljačem hodao po stanu, rijetko obuvajući papuče.

Budila sam se u četiri ujutro, a kad bi on ustao, u sedam, slušala sam kako kuha kavu i pitala se što će se sve tog dana dogoditi. Kuća je bila poput prolupalog kaveza. Odvjetnica je rekla da se ne selimo prije okončanja parnice; sve bi se time moglo i pogoršati. Zakon tu nije bio jednoznačan. Ipak, jednog ranog jutra, kad sam zaključila da je naš sin sve najgore već doživio, počela sam pakirati naše stvari. Vrećica je bilo posvud po stanu, grabila sam ih i trpala u njih odjeću i knjige. Teško je biti ostavljen, još teže otići. Sa svakom vrećicom pokreti su bivali sve usporeniji. Na kraju me ščepa strah od odlaska, ali i od toga da nikad nećemo otići, i odemo.

Kad sam došla starcima, vidjela sam da nisam uzela Franovu zdravstvenu knjižicu. Morala sam se po nju vratiti. Fran je htio sa mnom, a kad smo ušli u stan, on je odjednom izgledao kao da je napušten odavno, kao da je na mjestima onih stvari koje smo odnijeli već zavladala, da, magla i paučina.

Fran se odjednom počeo osvrutati oko sebe, a onda sam vidjela kako je brzo digao figuricu iz Kinder jaja s poda i stavio je u pepeljaru. Bila je ona nježni, dječji, nemoćni znak tati da je još uvijek s njim.

Nastupilo je suho vruće ljeto. Srpanj sam provela sama s Franom na moru. Zatim sam se vratila u Zagreb. Telefonska slušalica bila je vlažna od dlana. „Brzo ćete se vidjeti“, govorio si. Razumio si me, držao si me, znao si da stalno vidim sliku moga sina s čašom crvenkaste tekućine koju drži objema rukama, dok u kuhinju prodire žuta svjetlost s kojom smo se obično vraćali s plaže. Sлагali smo na stol kamenčiće i školjke koje smo tog dana pronašli.

Ali zadnjeg dana stol je bio pospremljen, iz Zagreba će za koji čas doputovati Franov tata, a ja ću se spustiti u trajektnu luku. Za praznim stolom smo moj sin i ja.

„Bit će pomrčina sunca... poslat ću ti naočale“, promucam. On priđe hrpi rublja na stolcu i nasloni se na nju licem, a mala mu ramena zadrhte. U njegovoj glavi bio je pakao, ti i ja smo hodali po paklenom asfaltu Zagreba, iz ulice u ulicu, kao da okajavamo grijehe prema onima

koje volimo.

Kad je ljeto bilo pri kraju, Fran se vratio s mora. Dok ga tuširam, Fran se rasplače. Mokrim me rukama zagrlio oko pasa, moli da mu obećam da će i dalje moći viđati tatu.

„Da, hoćeš... netko ti je rekao da nećeš?”

Ali onda moram van. Da ne idem uzalud, pitam telefonom poznatog režisera, nonšalantnog ostarjelog ljevičara, je li autorizirao intervju. Kaže: „Samo vi dođite.”

„I?” pita Ksaver.

„Ništa, ništa nije bio napravio.”

„A vi?”

Kad vidim nedirnute stranice s intervjuom, skočim od stola, prevrnem sve čaše i tanjuriće, moj stolac prevrne drugi stolić i vazu s cvijećem. Trčim kući. Fran leži u krevetu i gleda televiziju. Moji sjede kraj njega. Mama prijekorno vrti glavom lijevo-desno.

„I, koje ste kućne poslove namijenili svome sinu?” pita dr. Ksaver.

54.

Tata mi je rekao da je povukao rukopis svoje knjige. Dogodilo se to nakon nekoliko suhih pisama koja su izmijenili on i njegov izdavač, ta dva stara, pretpotopna čovjeka. Kad je to izgovorio, zamukla sam. Odjednom više nisam imala nijednu od mojih pametnih rečenica za tatu.

„Sad, molim te, nemoj sljedećeg forsirati... oni to ne vole”, rekla sam na posljatku oprezno. Odjednom, nisam vjerovala da će biti sljedećeg.

Tata je rekao, tobože ležerno: „Tko zna hoću li to ikad i objaviti. Sad mi više nije ni stalo. Ima knjiga koje se napišu, i nikad ne objave...”

Osjetila sam kako se u meni nešto prebacilo. Bila sam bijesna. Nije mi više trebala nijedna tatina rečenica da osjetim kako bih izdavača, koji vjerojatno nema ništa ni protiv *umirenja* ni

protiv *izazova*, ni protiv knjige ni protiv tate, samo je običan mamlaz, izdavački bezveznjak, ja bih ga mogla, ja bih ga mogla...!

Predobar je tata za te ništarije, njegovi su životni ideali počeli nastajati davnih dana, možda baš onda, kad su mu partizani doviknuli: „Pazi što radiš, skoro smo te ubili!”

I nije važno što tata pokušava nešto u isto vrijeme reći, i ne reći, a doista, nije ni lako reći traga li on za onim čega na ovim prostorima nema, i tko zna kad će biti, a možda neće ni biti. Ili kroz njega, dok s prozora gleda obronke Sljemenca, samo struje sjećanja na davne dane, sjene predaka, na ono što bolja polovica čovječanstva, kojoj i sam pripada, jer postoji bolja polovica čovječanstva i gora polovica čovječanstva, oduvijek zna. Njegov glas govori meni, cijeli moj život.

Tati to, naravno, nije dovoljno. U pitanju je put od nacije do reakcije, i obrnuto. A možda, čak, Hrvati i Srbi.

Ali meni je dovoljno.

Predložit ću tati da mu pomognem naći drugog izdavača. Popričat ćemo o tome za koji dan, tata će odbiti. No, neću odustati.

55.

„Da, bolje sam...”

„Po čemu to osjetite?” upita Ksaver.

Nisam se baš mogla dosjetiti po čemu.

„Pišem dnevnik”, rekla sam tjeskobno.

„O čemu pišete?”

„O svemu... što mi se događa.”

Ksaver me pogleda: „To je dobar način da rješavate neke stvari...”

Ne dam mu da završi: „Ima to veze s novim tabletama?... Jer ponekad jurim gradom, kao na nekom speedu...”

„Jeste vi sigurni da ste uzeli prave tablete?”

To bi trebalo zvučati ležerno.

„Inače nešto pišete, osim svojih članaka?”

„Ne, ništa... ma, odjednom imam puno vremena, ne mogu više hodati po dućanima”, priznah.

Nije znao bi li se nasmijao, ali nisam mu ni dala vremena da smisli.

„Htjela sam reći, ujutro, dok to pišem, čini mi se dobro, a navečer kao gomila smeća. Jednom sam upoznala tipa koji ima bipolarni poremećaj”, navalih, „kad je u daunu sve je OK, jako je obrazovan, normalno radi...”

„Da...?”

„Ali kad ga to obuzme piše pjesme, izvana su super, rimuju se, asonanca, aliteracija, strofe, ali zapravo... to je... tad se sav znoji...”

„Bojite se bipolarnog poremećaja, Ksenija?”

„Ne, zašto ste me tako zabrinuto pogledali?”

„Ja sam vas zabrinuto pogledao?”

„Da, vi... Zar ne treba depresivne poticati da rade ono u čemu su nekad bili dobri, samo ja mislim da oni i jesu depresivni zato što više ne mogu raditi ono u čemu su bili dobri...”, mljela sam.

„Dobro, pisanje nekako ide uz profesiju...”

„Ma ne, nije to... Ja se samo bojim da to što pišem ne valja, jer htjela bih to objaviti. Pretvaram dnevnik u priču. Možda dobijem honorar...”

Ksaver se promeškolji na stolcu.

Ja iznenadih samu sebe: „Neki ljudi pristanu da dugo ostanu bez glasa...”

Ali onda me ta elegantna misao nasmijala.

Ksaver me pogleda.

„Samo vi pišite, Ksenija. Možda da ipak malo pričekate s objavom?”

Oboje smo dobre volje.

„OK, neću objaviti ovaj tjedan.”

„A sad da čujem...”

„Da čujete...?”

„Što je novo u vašem malom domaćinstvu?”

56.

„Ne, stvarno, zašto ti to zapravo pišeš?” upitao je Boris.

„Ima dobrih mjesta, napiši to do kraja. Moglo bi biti dobro”, rekao je poslije.

A zatim i: „Operi kosu, izgledaš totalno zapušteno.”

57.

Fran je ponovo napravio u svojoj sobi nered, i prilijepio nekoliko novih plakata. Uveli smo Internet i na njegov kompjuter, pa sad često gledam njegova leđa, zavaljena u fotelji u njegovoj sobi, i njegov uski potiljak na kojemu kosa raste u svim smjerovima, kao prava kosa nečijeg pravog djeteta. A ja sam, kao, prava majka.

Kosa neprestano raste kao da pokušava nekome udovoljiti. Kad naraste dulje od dva centimetra, počinje se kovrčati, kao da se vlas vraća onamo od kud je krenula.

Pokraj njega na parketu nova mrlja od spreja za grafite. Pokušao ju je očistiti krpicom ovlaženom acetonom.

„Pusti”, rekla sam, „uopće nije važno.”

Htjela bih ostati iza njegovih leđa sve dok ne osjetim kako me cijelu prolaze te vlasi, prorastaju me, odlakavljujem kao jeti od tih tankih grančica na koje me podsjećaju čak i grafiti koje on i njegovi prijatelji crtaju na željezničkim vagonima. Velike poput ljudi, načine

ih za petnaestak minuta, a zatim se brzo udalje, jer nije baš sasvim sigurno je li to dopušteno raditi. Dok putuju iznad željezničkih pragova ogromni grafiti čine mi se nježni kao ticala, iako u njihovoj izradi sudjeluju tvari, lakovi u raspršivačima koji se zovu Molotow Artist, Clash i Beat.

XI. NEKOLIKO DANA KOLOVOZA

58.

Htjela sam povesti s tatom razgovor o novom izdavaču.

Ali, ne. Ne.

„Bio je tata kod g. Nenada. On će objaviti knjigu“, rekla je blaženo mama.

„Šteta što prije nego sam je završio nisam znao za jednu, koju sad čitam... Psychology of Nationalism, Joshue Searl-Whitea. Bila bi puno bolja...”

„Pogledala bih i novije fotke, one naše“, rekoš. Zbog knjige. Zapravo, nemam neku ideju što će mi. Tata ih izvuče iz ormara gdje stoje, sortirane po godinama. Baka i deda već su stari. Mama, tata. Zatim mama, tata i ja.

Mama stavi kutije na stol.

Sjedimo oko stola, i, kao da žlicama grabimo neko jelo, pružamo ruke prema fotografijama, uzimamo ih, promatramo neko vrijeme, odlažemo sa strane i ponovo uzimamo iz zajedničke zdjele.

Tata uzme jednu dedinu sliku iz njegovih poznih dana.

„Postoji velika sličnost“, kaže, i pogleda na zid blagovaonice gdje deda visi na nevidljivom drvetu, o nevidljivoj grani.

Slika koje se sjećam iz djetinjstva: mama kao djevojka, možda nakon velike mature, na kupanju u Velikoj. Pozira u kupaćem kostimu, a za ruku drži nepoznatu djevojčicu. Djevojčica ima četiri-pet godina, plavu kosu, gleda u aparat i smije se. Slatka, lijepa mala. Zapravo, čini mi se da postoje dvije fotografije: jedna na kojoj je mama drži za ruku, na drugoj stoje jedna kraj druge, a djevojčica rukama rastegla neku špagicu.

„Što je to?“ pitala sam kao curica.

„Od mog badekostima...“, govorila bi mama.

„Otpala je?“

„Ne, mogla se otkopčati“, rekla je mama.

„Nisi je htjela zakopčati?“

„Ma ne, vidiš da sam stavila da se kopča samo s jednom, oko vrata...“

Ako je moguće da me jedna od tih slika više mučila, to je bila ta. Zašto joj je mama to dala? Ona s tim postupa kao da je njeno! Zašto je mama s njom? I tko je uopće ona? Gdje je sad? Ne znam što sam od toga zapravo pitala, ali odgovori su očito bili nedovoljni, pa sam pitala opet.

Zatim krećem u napad zubima. Kad nitko ne gleda penjem se na stolac, jer imam pet godina i nisam dovoljno narasla za svoj pothvat, otključavam ormarić u kojem stoje fotografije i grizem. Odgrizam malo po malo papira iz lijevog gornjeg i lijevog donjeg ugla: to je strana na kojoj stoji djevojčica. Ako budem dovoljno puta, svaki dan, ali jako malo po malo, odgrizala vrhove, nitko neće primijetiti, a ja ću se na posljetku riješiti djevojčice. Ubrzo me otkriju, možda i kazne zbog namjernog uništavanja, a nametljivica nastavi egzistirati među našim fotografijama, kao živa rana.

Doista, što ostaje?

Možda sinoćnja večer, stajali smo na terasi poslije nekog otvorenja, skupina bezbrižnih ljudi uoči ljeta. Tu je bila i ta, koja petlja nešto oko kazališta, s kosom podignutom i namještenom tako da joj pada preko polovice lica. Tom te polovicom prije koji tjedan gledala, u kafiću, nastojeći privući tvoju pažnju, ali ti si tad prvi put čitao moj dnevnik, onakav kakav je nastao u dva, tri zimska mjeseca, dok je vjetar zavijao oko prozora. Dok ga još nisam počela pretvarati u knjigu. Zgranut, u jednom si trenutku podigao pogled s papira, oči su ti bile mutne, a ja sam se uplašila, dugo to nisam vidjela, pa si me obujmio oko vrata i privukao k sebi, naslonio mokar obraz na moj, pitao si: „Što je u tvojoj glavi, Ksenija... samo vijavica?“

„Ne... zašto?“

„Tako me vidiš?“

„Da... ne.“

„Toliko sam se trudio oko tebe...“

„Ne, nisi, radio si sve obrnuto... Plačeš?“

Sad mi je toplo, ali ne zato što je vani mlačna večer. Sad upijam toplinu tvog tijela. Zadnjih mi je godina bilo hladno, hladno kao kad bismo se u zimskom danu rastali na tramvajskoj stanici. Odavno više nisi, nakon što bismo se već oprostili, potajice ulazio na zadnja vrata i prikradao mi se s leđa. Sad je i moje lice mokro, tvoji su prsti nakon dugo vremena tamo gdje trebaju biti, na mojim obrazima, rukama, ramenu. Stojimo blizu jedno drugome poslije dugo vremena, u izlogu kafića, ne videći nikoga, sjedinjeni tom pričom nastalom da razori sve naše.

Nakon nekog vremena pribrao si se. Odlučio si da me povrijediš, jer ti se činilo da je sve što sam napisala smišljeno da povrijedi tebe. Ustao si i pošao prema šanku, a kad si se vratio, rekao si: „Sviđa mi se ta...“ I izgovorio si njeno ime.

„Ali koja je ona, ne poznajem je.“

„Eno je tamo, pokazuje guzicu.“

U suknji s dubokim prorezima sjedila je nekoliko stolova dalje. Kraj nje si se maloprije provukao, možda je okrznuo u prolazu. Izišavši, zastala je na drugoj strani ulice kao da nekog čeka, ali nije čekala nikoga, nego se zagledala u našem pravcu i promatrala nas kroz veliko staklo nekoliko minuta, grubih nogu zavučenih u niske čizme.

Dugo nismo kretali kući. Kažeš: „Kao pustinja si, Ksenija, koliko god se u tebe vode ulije, nije ti dosta.“

„Nije ti palo na pamet da te možda i tako vidim? Morala sam ti to napisati da shvatiš?“ kažem.

Naš se razgovor nastavio i sljedeći dan.

„Ne, nikad... toliko sam energije u tebe uložio, toliko sam ti puta pomogao. Napravio gomilu sranja zbog tebe, a ti me vidiš kao hladnog i bešćutnog.”

Hladnog, bešćutnog, te tvoje riječi.

„Rastužilo me to što si napisala. Znao sam da ti uvijek moraš biti nesretna, ali mislio sam da vidiš koliko... Ne možeš biti jedino u mom životu. Imam i druge interese.”

„Da, druge...”, kažem posprdno.

A možda se samo o tome i radi, nekome ste bili sve, a onda više ne.

Ovaj se put ne ljutiš, kažeš: „Svaki dan si plakala. Jesi nekad pomislila koliko si puta plakala, da ne možeš više raditi, da ne možeš spavati, da ne možeš...intervjuirati! Nisam to više mogao izdržati, morao sam se maknuti.”

„Ostavio si puno za malo...”

„Što sam ostavio...? Evo, toga mi je bilo dosta!”

„... ni za što, to ti je sad jasno, zar ne?”

„Šta pričaš?! Svaki sam ti dan za petama. Čujemo se deset puta dnevno, vidimo se triput dnevno. Isisala si svu snagu iz mene... sav zrak oko nas!”

Šutim.

„Zbog tebe sam gotovo uništio svoju obitelj.”

„Nikad nisam željela nanijeti mrvicu zla tvojoj obitelji.”

„Znam, ali zar misliš, kako misliš da je sve to... što je bilo, moglo proći bez posljedica?”

„Ne mislim ništa. Nikad nisam ništa mislila.”

Sinoć je vidim, u skupini bezbrižnih ljudi uoči ljeta, mlada je, lice joj je mlado, sja. Ali zatim, kad se nasmije, ono se ospe borama, zgrči kao u starice, sasuši kao u starog patuljka, oči bez trepavica nestaju u lepezastoj grimasi. Cijela glava uvlači se u ramena. Zato je valjda ozbiljna, dok priča i prinosi cigaretu usnama.

Njen se pogled odizao s četvrtastog lica, punog neočekivanih ulubljenja, prema tebi. Učinilo mi se da si to primijetio, pa se prema mjestu na kojemu je stajala okrećeš kao navijen, rastreseno kimaš glavom ljudima oko sebe, zatim se ponovo okrećeš. Pripisujem to činjenici da nisi vidio kako joj se prastara glava, kao kornjačina, gubi u prastarom oklopu. Zatim njeno društvo odluči krenuti, pa pođe i ona.

Ostali smo sami na terasi nad gradom u koji se uvlači ljeto.

Mogla sam reći, nemoj je gledati, ona nije kao ja, puno je dosadnija, i nikad ne bi za tebe znala učiniti ono što sam učinila ja. Sjećaš se, bilo je tu nekih stvari koje su bile loše za mene.

Šutim.

Ionako si neki dan pitao: „Dobro, ali je li ti ikad palo na pamet da napraviš ono što sam jedino stvarno tražio?”

„A to je...?”

„Da budeš normalna...”

„Znaš da nisam normalna.”

„Ne afektiraj. Molio sam te da nas ne uništavaš, da pustiš da nam bude dobro...”

„Nisam baš sigurna da si to tražio”, kažem.

59.

Uskoro si otišao na more.

I Fran je otišao na more.

Prije polaska u stanu je rastegao šator. Šator je ispunio gotovo cijelu dnevnu sobu. Prije nekoliko godina, kad ga je kupio, uvukli smo se u njegovu sparnu školjku, sjedili smo u njoj neko vrijeme kao u tanušnoj kućici, i zaključili da je dobar.

Još je bio dobar, zadovoljno ga je smotao i pričvrstio na ruksak.

Zatim se javljao iz raznih mjesta u kojima su ga podigli, ovisno o koncertima i prijateljima koje su posjećivali.

60.

Ja sam ostala kod kuće. Ujutro bih počinjala pisati, poslijepodne čitala napisano. Jela sam sladoled iz kutije, prebacivši noge preko rukohvata fotelje, i gledala kako užareni park pod prozorom osvaja sjena.

Imala sam cijeli dan za sebe.

Bilo je to nešto tako neobično, da mi se činilo da sam ponovo mlada, ili već vrlo stara, pa sam jedan dan otvorila novi unos u kompjuteru. Željela sam to opisati.

Počela sam tipkati.

Daleko od Tenbyja

Tog sam ljeta pokušavala pisati. Voljela sam ljeto, voljela sam popodnevno sunce dok sjedim na nekim stepenicama uz more. Imala sam puno godina za još jedan eksperiment u životu, ali ostala sam ipak u Zagrebu. Željela sam napisati ono glavno, ono poslije čega će sve ostalo biti lako, a zatim otići na more.

Imala sam puno godina i za neke druge stvari.

Ne mogu reći da sam protekle godine puno mislila o njemu, ali nekoliko sam ga se puta sjetila i tad kao da bi me zalila svjetlost onih popodneva kad sam znala da ću ga navečer vidjeti. Bilo je nešto u načinu na koji je, prošlog ljeta, potekao niz dana na suncu, u rijetkim kretnjama, možda i u tome da sam voljela oblačiti haljinu na golo tijelo, pa se sve to nekako slilo u nešto što mi se nije dalo sebi objašnjavati, ali bilo mi je drago što ću se vratiti u grad na obali.

Prvih dana nakon lanjskog ljetovanja našla sam u Sunday Timesu sliku engleskog mjesta Tenby uz obalu Atlantika. Istrgnula sam je i spremila. Georgijanske kuće nisu imale ništa s onima među kojima se on kretao širokim ramenima, ali bilo je nečeg u tome kako su, kao da strmo rastu iz mora, ispunjene bojama, zaokruživale zaljev. Tad sam shvatila da se ne mogu sjetiti njegova lica. Znala sam detalje ponaosob, ali nikako ih nisam mogla sklopiti u cjelinu. Umjesto njegova, ukazivalo mi se lice detektiva iz forenzičkih serija, stručnjaka za utvrđivanje starosti leša na temelju razvoja kukaca koji su se u njemu čahurili.

Iskrsnulo je, to lice, tek jednog dana u siječnju dok sam u Linzu, u remorkeru preuređenom u hotel, intervjuirala mladog arhitekta, pa smo drhturili sve dok grijanje nije proradilo.

Pomislila sam kako je vrijeme od ljeta do ljeta jako dugo. Moralo je to biti ovog ljeta.

Kad sam ostala sama, zavlada u praznom Zagrebu vrućina.

Ujutro sam sjedala za tastaturu. Radila sam nešto prvi put u životu, pa me nije obuzimala ona mučnina kao kod puno puta ponovljenih poslova, želja da nam koraci budu brzi, da im unaprijed znamo kraj i da odmah zatim sve zaboravimo.

Imala sam cijeli dan za sebe.

Povremeno bih pogledala kroz prozor, iza kojeg je mirovalo ljeto. Znala sam da je u kolovozu to uvijek pitanje trenutka. Ali možda bih sad trebala reći kako mi nije bilo sasvim mrsko ni to smucanje po stanu, odgađanje polaska. Ima tome nekoliko godina da sam voljela osjetiti kako se u tim danima u svemu oko mene skuplja neka blagost, strpljiva neumitnost kojom će opadanje ljeta uskoro načeti svaki božji stvor. U napetom miru obuhvaćala sam te znakove koji se množe, narančasti talog zapada, propadanje ploda, udubine koje su na jabuci napravile smeđe piknje. Samo jedna više i nešto bi bilo zauvijek propušteno. Trebalo je ugrabiti onaj čas prije toga, pobijediti mehaniku ljeta, otisnuti se u njegov kraj. Ah, kako sam tad voljela uranjati u more, koje je postajalo meko poput ulja! U meni je sve već bilo, končići plijesni, voda. Svijet se samo činio isti, ali odavno, odavno nije bio. Bojala sam se te smrti, ali sam je i požurivala, bila zahvalna za nju, jer njenom sam spoznajom prisvajala za sebe neko vrijeme, nekoliko dana krajem kolovoza, vrijeme koje inače ne bi ni postojalo.

Dobro, OK, bio je to samo kraj ljeta, ništa više.

Sad sam još mogla biti mirna. Godišnje doba bilo je postojano poput debele susjede koja je vezivala svoj puzavac na balkonu do mogeg. Bila je jedino živo biće u zgradi osim mene, a onda nestane i ona.

Jedne sam večeri primijetila da su mi isključili internet. Nazvala sam telefonsku kompaniju, a stanoviti Pepi, koji se predstavio riječima: „Ja sam Pepi, kako vam mogu pomoći?“ objasnio mi je da, uplatim li iste noći novac, i pošaljem faksom uplatnice, mogu biti uključena već ujutro. Na bankomatu sam ispraznila svoje revolving kartice. Dočekah prazan tramvaj. Osvijetljen i lagan poletio je poput sablasti.

Nešto me u načinu na koji je poštanski službenik, zemljane boje lica, pružio prema meni ruku, a da lakat nije odlijepio od stola, podsjetilo na Pavla Vujisića, pa sam nehotice pogledala ne visi li mu možda na donjoj usni prilijepljena cigareta. Čovjek iza mene bunio se, tvrdio je zadržavam red, pa mu je Pavle pokazao duge žute zube.

Pred poštom i Glavnim kolodvorom bilo je nešto ljudi. Muškarac i žena, ne više mladi, u plastičnim natikačama, sjedili su na klupi i jeli napolitanke iz kutije.

Približivši se svojoj zgradi, vidjela sam da nijedan prozor nije osvijetljen.

Kad sam došla kući, bila sam blijeda poput lepinje. Preplanuli ten, iz solarija proljetos, nestao je, i sad se bolje vidjelo kako mi se pri pokretu koža na dekolteu nabirala, borama tankim poput vlasi. Epizoda s gospodinom Pepijem stajala me dijela novca za more, nije to bilo puno, ali ono se svejedno, nekako nejasno, pomaklo još malo u budućnost.

Ali počela sam opet ići u solarij, predvečer. Kad sam ulazila, sumrak je bio providedan, kad sam izlazila, dočekala bi me noć.

Dan se skratio. Osjetila sam malu iskricu zadovoljstva u sebi, koju sam odmah prigušila. Ipak, nije se dala, uskoro će biti vrijeme da krenem.

Nijednom nije pala kiša. Nekoliko puta na park je s mrakom naleglo nešto nalik na izmaglicu. Pokušavala sam pronaći neki osvijetljen prozor, znak da se ljudi vraćaju s odmora, ali nisam ga nalazila, i to bi me smirilo. Još je ljeto. S tim bih mislima zaspala, ali ujutro bi na igralištu pod prozorom osvanulo samotno dijete. Zatim bi došlo drugo, kojeg do jučer nije bilo, poigrali su se oko ljuljački. Kad bi otišli, ljuljačka se sve neprimjetnije zibala.

Stan kao da je bio premrežen koncima moje svakodnevne putanje. Od kreveta do štednjaka, od kompjutera do kupaonice. Tu sam uvidjela da je solarij loš, koža mi je postajala žućkasta, odustala sam, i uskoro je ona nastavila spokojno bljedjeti. Ustajala sam u čudna doba, palila kompjuter, kuhala kavu. S knjigom sam dospjela u fazu u kojoj bi mi dobro došao odmor. Ništa strašno, tek, dobro bi mi došao odmor. Susjedin puzavac omatao se po mojoj balkonskoj ogradi. U jednom trenutku otvorila sam vrata ormara u kojem su bile haljine koje je valjalo spakirati, a onda ih opet zatvorila.

Zapravo, njega sam vidjela još jednom nakon prošlog ljeta, prije dva mjeseca, kad sam poslom bila u gradu pokraj njegova. Jedan sam dan imala slobodan. Kroz prozor svoje hotelske sobe gledala sam plažu, koktel bar pod suncobranima, bijele ležaljke. Ipak, odlučila sam poći u K. na kupanje.

Otišla sam na autobusni kolodvor, kupila kartu i sjela na klupu na peronu. Pokraj kolodvora bilo je stajalište gradskih autobusa. Mirovali su, a ako bi koji od njih krenuo, vozeći oznojenog putnika, ostavljao je za sobom ružan miris. Pokraj mene bile su samo djevojčica i njena majka. Djevojčica je nogom gurala veliku prozirnu najlonsku vreću. U njoj je bila plastična posuda koju su očito upravo kupile.

Ništa o njemu nisam znala. Mogao je biti mrtav. Bolestan od smrtonosne bolesti. Mogao je sve zaboraviti. Bilo je, naravno, vremena da u godinu dana potražim njegov telefonski broj, ali čemu? Sve je to pripadalo spaljenoj zemlji i davnom, svijetlom tromom podnevu. Autobus je kasnio. Naslonila sam se na zid iza sebe, i u tom trenutku kao da sam samu sebe ugledala, nekako kao na krovu kolodvorske zgrade, kao da ondje čučim, kako to čine djeca, s glavom među koljenima, pogleda uprta prema dolje. Čučala sam i promatrala drugu sebe, ženu na betonskoj klupi u nepoznatu gradu, šarenu mrlju njene haljine. Od te sam se slike osvrnula oko sebe, ovila ruke oko ramena i brzo ustala. Namjeravala sam se vratiti na hotelsku plažu i ispružiti na ležaljci, ali umjesto toga približila sam se konobarici koja je okrenuta leđima brisala aparat za kavu i naručila espresso. Kafić je bio okrenut jugu, izišla sam van na žarko sunce.

Volim vrućinu, a u tom sam trenutku pomislila kako sam po tome ili još mlada, ili već sasvim stara.

„Dosadno mi je”, rekla je djevojčica, kad sam se vratila na klupu.

Ali majka nije ni pokušala glumiti da je to zanima. Pušila je cigaretu, u uskim trapericama i nekim crnim cipelama s poluvisokom petom. Uskoro će u njima krenuti po crvenoj zemlji u svoje selo.

Napokon sam ušla u autobus, a kad sam stigla u K., sjene kuća već su pale po glavnoj ulici. Pošla sam onamo gdje sam znala da ću ga sresti, u Gajetu. Nije ga bilo. Odahnuh. Tupi sram, zlovoljna nelagoda koju sam osjećala cijelog dana počela je popuštati, ali onda se pojavio. Kad smo izmijenili škrte riječi pozdrava, ništa više, pomislila sam: Za mjesec dana, najviše dva, ponovo ću ga vidjeti.

Ali sad sam još uvijek bila u Zagrebu, i samo sam povremeno pokušavala rekonstruirati što sam zapravo radila jedne noći dok smo se on i ja penjali u moju sobu, a onda je i to prestalo.

Iza zavjese, lišće je šumjelo suhim šumom onih dana u kolovozu koji uvijek prepoznajem. Od šumora činilo se živo. Zatim sam ipak odmaknula zavjesu i izišla na balkon. Činilo se živo, ali nije bilo. Iz ormara sam izvadila kofer.

Sutradan, kad sam htjela poći u kupnju, jer bez nekih stvari nisam mogla na more, zazvonilo je na vratima. Stresla sam se jer već dugo nisam čula nikakav zvuk.

Na vratima je stajao čovjek. Ne baš sasvim crn, ali dovoljno, i rekao da prije no što zahlađi mora provjeriti dimnjake na bojleru.

„Prije nego... što?”

Brzo je završio, brže no što je najavio, malo uvrijeđen.

„Shvaćate li koliko je to bilo potrebno?” procendra.

„Je, ali ne sad”, rekla sam neuljudno.

Ali on je napravio malo mjesta na stolu, položio na njega neki formular i stao nabadati po papiru.

Kad bljesne munja, zagrmi, naceri se ne dižući glave.

„Evo, gotovo je”, zamekeće.

Za nekoliko trenutaka kroz staklo sam pogledala za njim, ali nije ga bilo. Pitala sam se kamo je nestao. Zaključila sam da ga od zastora koji su stvorile kišne kapi nisam više mogla

razabrati.

Gledala sam kišu koja, kad padne u kolovozu, mene uvijek podsjeti na naslovnu stranicu džepnog izdanja Flaubertovog Novembra, iz ranih šezdesetih: muškarac i žena, ona u večernjoj haljini, u sobi kroz čije prozore nadiru smeđi oblaci.

Svakako, tog dana više nisam mogla nikamo.

Ujutro sam ponovo čula kišu. Oko podneva je stala pa sam podigla roletu, do tad je u sobi svijetlio samo ekran kompjutera, i otvorila balkonska vrata. Puzavac je od oluje spuznuo. Kad ga podigoh, mnoštvo se mokrih smeđih buba u trenu razmili na sve strane, čak i u sobu, pa preko stranica Sunday Timesa.

Odrezala sam puzavac sve do susjedina balkona.

U gradu je sad već bilo mnogo ljudi.

Dok sam se vraćala kroz park nije mi bilo jasno kako i prije nisam vidjela male kupove koje je od otrgnutih listića napravila oluja, pa je u njima hućao podzemni život i smeđe bube svladavale uspone i padove.

Možda zato što mi je u glavi bila samo misao da moram otputovati, možda zato ne mogu točno reći ni druge stvari. U kojem sam trenutku ušla u izduženu, sumračnu utrobu stana u kojem su se na balkonskim vratima ocrtavale haljine na vješalicama. Niti koliko sam vremena provela u mukloj duplji sobe, a onda napipala prekidač i upalila svjetlo.

Zacijelo, koju sekundu.

Jutro je svanulo bez oblaka. Hodala sam kroz park. Znala sam da samo zbog zuja kotača mog velikog kofera ne čujem kako se visoko u krošnjama svako malo otkine list i, plosnato lelujući, kao da ne zna na koju bi stranu, započinje dugi put prema tlu. Ali nisam posustajala.

61.

Dok sam se ja bavila Tenbyjem iz dućana u prizemlju zgrade nestalo je moje simpatične prodavačice, tamo se našla neka crne pundže, koja mi je prodala putar s crnim točkicama.

Ne kuham. Jedem ono što mama pripremi, ili sladoled iz zamrzivača.

Mama često odlazi u svoje selo, njena majka je loše. Kad se vraća, cijelo joj tijelo podrhtava. Uzrujava se mnogo više no što se uzrujavaju drugi ljudi kad im umiru oni, kojima je došlo vrijeme da umru. Daleko od mene nepoznat svijet, dva stolca koji drže lijes.

Mama se deblja i mršavi istodobno. Iz nje bez prestanka teku riječi, o tome kamo je stavila Starin uštedeni novac, i uz kakve se probleme dobivaju danas dokumenti, potrebni u ovakvim danima.

„Možda bih i ja trebala doći...”, kažem.

U Požegi, pa ni u maminu selu, nisam bila dvadeset godina.

„Da, trebala bi.”

Mama zaplače:

„Ja nikad u životu nisam rekla, nikad se nisam otvorila...”

„Mama... pusti, to je prošlost.”

Mama pošuti. Sjedimo na klupi ispod moje zgrade, nadomak mog stana.

„Ma, ne mogu se sjetiti gdje je sad u Požegi javni bilježnik”, reče.

62.

Otišla sam na more, bila pet dana i vratila se.

63.

Zoveš s mora. Ponekad gledam svjetlost telefona, ne javim se, osvećujem se za moje pozive na koje nisi odgovorio. Ali mnogo rjeđe nego prijašnjih godina.

Jer ponekad mi se činilo da te samo mrzim. Mržnja je bila plamen koji bi s vremena na vrijeme ugrijao moj ponor.

I još ponekad, ujutro, moje se oči u mržnji rastvore precizno kao britvom.

Kako dan odmiče, sve se raspline.

64.

Prošla su dva mjeseca otkako si otišao, pa si se vratio.

Pitao si: „Idemo k tebi?”

„Ne znam...”

„Zašto?”

„Morala bih kuhati.”

Stigli smo.

„Veslač se javlja?”

„Nije mi više zanimljiv.”

„Dođi ovamo...”

„Stvarno sam htjela pisati.”

„Sutra ćeš.”

„Sutra radim, što ti je? Sad imamo i radno vrijeme.”

„Držiš se toga?”

„Naravno!” povikah.

„Pisat ćeš neki drugi dan.”

„Nemam vremena”, kažem. „Imam puno više posla nego drugi ljudi. I puno manje vremena.”

Neke se stvari najbrže završe ako u njih krenete naizgled obrnutim putem, sasvim zaobilazno. Sjela sam na rub kauča.

„Vidio sam na televiziji državnog tajnika”, rekao si, ustajući.

„Nije više državni tajnik”, nasmijem se.

„Stvarno misliš da bi mogao glumiti Kyrialesa?”

„Vidio si ga... misliš li da bi mogao glumiti Kyrialesa?”

„Ti si rekla da bi mogao glumiti Kyrialesa.”

„Pa vidio si ga, kakav je... *crne masti*.”

Na police s knjigama je naslonjen bicikl koji je Fran dobio za rođendan.

„Zašto je u sobi?” pitaš.

„Tako”, kažem. „Da mu ga ne ukradu.”

„Možete ga zaključati na hodniku.”

Žičice bicikla kao da se vrte.

„Bit će tu cijele zime”, kažem zadovoljno.

„Pa, ne može bicikl biti u dnevnoj sobi...”

„Zašto ne bi mogao?” kažem. „Vidjet ćeš.”

65.

Kad se večer smiri, sjednem pokraj raskriljenih balkonskih vrata.

Otvorim na ekranu priču o Bilježnici, pa utipkam još tri naslova. Cenzura. Popis. Kratki popis kraja. Zapravo, naslovi samo naviru.

„To je znak da ti svaki detalj predstavlja cjelinu”, rekao si velikodušno, iako nisi mogao znati je li to točno, Bilježnicu ti još nisam dala na čitanje. A onda, osjećam i kako sve što sam napisala pomalo hlapi iz mene, kako popuštaju one spona kojima sam za sve to bila vezana

nekoliko mjeseci, svaka me nova misao odvlači od prethodne. Vrijeme je da na sve to stavim točku.

Uzmem tvoj roman, pročitam rečenicu-dvije, pa ga zaklopim.

Ima trenutaka kad sam gotovo sigurna da sam ja svemu kriva.

U što si se ti zaljubila, ponekad pitaš, to je naša igra, jer odgovor znaš. Pa znaš, u to kako si se protezao u prostoru, kažem. Oboje to shvaćamo kao šalu, i nasmijemo se. I to je istina, ali nije cijela istina. Sjetim se onog davnog dana, sa samog početka, kad si otišao s prijateljicom na kavu, a ja se rasplakala.

Baš tad je bilo sve odlučeno. Željno sam udisala to tvoje novo lice, moć da me povrijediš, mogućnost da tu bol i sama povećavam. Pa sam počela cvjetati kao natruo cvijet. To je bila ljubav.

Iziđem na balkon.

Na igralištu ugledam dva lika kako se šuljaju oko ping-pong stolova. Lica su im potpuno skrivena kapuljačama. Na leđima ruksaci, opipavaju stolove, zaviruju pod njih, zatim se kod jednog zaustave i odlože na njega stvari.

Maknu kapuljače, sad vidim da su to dva dječaka. Iz ruksaka izvade mrežicu i rekete.

Ne čuje se nijedan glas. Neko vrijeme loptica kuca sad na jednu, sad na drugu stranu stola, i jasno ispunjava noć.

Zatim nezgodno odskoči i nestane u sjeni drveća. Dječak se uputi u smjeru u kojem je iščezla, neko vrijeme hoda gledajući u zemlju, zatim iščezne i on. Drugi skakuće pokraj stola, lupa zamišljene drajfove, a onda naglo stane i zagleda se u mrak.

Osjećam kako zebnja raste u toj noći, u kojoj je zamro svaki zvuk.

Sjetim se još nekoliko naslova za bakinu priču.

Život, životopis. Konverzija. Dekonstrukcija. Kruh.

Vraćam se u sobu.

Ne čekam da se dječak vrati, i on posrebren mjesečinom kao i staza kojom je prošao.

Želim što prije zapisati naslove.

Sljedećeg ljeta radit ću nešto drugo.

XII. IZBOR ORUŽJA

66.

Kupila sam plave lakirane jesenske cipele, vrlo visokih potpetica. Možda zato što nisam kupila ni jednu drugu stvar, ja sam u njima hodala lako, iako su potpetice zbilja bile visoke, toliko da sam povremeno za sobom čula zviždanje i povike poput, četrnaest centimetara, juhuuu! Hodala sam kao po tepihu. Ili po tepihu od lišća, kao onog davnog dana kad sam sreća svoga profesora s fakulteta; bio mi je drag, već vrlo star, šetali smo ispod drvoreda u Vukovarskoj i on je, po svemu pravi Dalmatinac, odjednom rekao: „Divna zagrebačka jesen...”

Pomislila sam na tebe, ne znam zašto, osim možda zato što u to vrijeme ni na što drugo i nisam mislila, upoznala sam te nekoliko mjeseci ranije, pa sam se nasmijala:

„Da, divna zagrebačka jesen.”

Boris i ja nalazili smo se poslije posla na Cvjetnom. Dolazila sam onamo kao nakon vrlo duga vremena, a prošao je samo koji tjedan da me nije bilo. Donedavno mi je tu sve smetalo, ali sad sam primjećivala da je oko mene normalan žamor ljudi koji piju svoju kavu.

Ili sam šetala gradom, sjedila u nekom kafiću oko kojeg su se kotrljali kestenovi. Došlo bi vrijeme da se nađem s Borisom, pa bih platila konobaru koji mi se smiješio i odlazila.

Jednog mi je popodneva, u redakciji, u hrpi odbačenih novina pogled pao na staru vijest da je na DVD-u izašao Mametov film koji sam voljela. Jako sam se iznenadila kad sam je vidjela, prije kojih mjesec dana. Film je bio s kraja osamdesetih, činio se zaboravljenim. I već čitav mjesec željela sam ga kupiti, ali sam neprestano na to i zaboravljala. Sad sam zurila u vijest kao da je prvi put vidim, htjela sam film imati odmah. Iste večeri morala sam ga gledati. Ostavila sam u kompjuteru nedovršen intervju. Iz tramvaja neću izići na Trgu, odlučila sam, nego dvije stanice prije, kod kazališta, pa preko Cvjetnog popriječiti put do prodavaonice. Onda mogu negdje sjesti i pričekati Borisa, ostalo je još sat i pol do našeg sastanka.

Dok sam prolazila Masarykovom, tje me mi je bilo toplo od sunca, usporavala sam korak ne

bih li produžila taj dodir. Na Cvjetnom je bilo mnogo ljudi, i tu sam već zastajkivala, na tren sklapajući oči. Milina tog popodneva bila je tako neobična, tako jaka, da se činilo da ono uopće ne postoji. Sjedilo je tu mnogo mojih poznanika, pa i lepezasta kazalištarka. Pušila je, kosa joj je s vrha glave u tankim pramenovima curila niz lice, stog sam zaključila da možda i nije mogla vidjeti kad sam joj kimnula. Gledala je, ako mogu tako reći, kroz kosu i prinosila cigaretu usnama.

Otišla sam po film, a kad sam se vratila, ona je još uvijek sjedila na isti način. Pogled joj je sljepački bio usmjeren u istu točku, prema Preradovićevoj, pa sam i nehotice digla glavu. Dvadesetak koraka ispred sebe ugledala sam Borisa. Upravo se promolio iza ugla ulice.

Pomislila sam da ide prema meni, htjela sam mu mahnuti, ali onda sam shvatila da me uopće ne vidi, ruke su mu se uz tijelo kretale usporeno kao kroz vodu, glava mu je bila okrenuta ulijevo i oči su mu pretraživale mnoštvo za stolovima.

Lepezastoj je osmijeh zavrtio bore na licu kao krila vjetrenjače, zaključila sam da te i ona ugledala, zatim sam brzo ušla u prvu vežu. Za sekund ona kimne, lice joj se još jednom usplahiri pa smiri, iz čega shvatim da nije ona ta koju tražiš. Bacim još jedan kratki pogled iz veže i za stolom, sasvim blizu sebi, tako da sam ustuknula korak, ugledam narančasti oblačić. Narančasta je sjedila sama, kosa joj je bila zabačena unatrag, kao i glava. Oči su joj bile sklopljene, sunčala se.

Sjeo si bez riječi. Ona otvori oči pa prstima s dugim prozirnim noktima prihvati čašu, također šutke. Zatim nešto izusti, i sad već razgovarate, s malo pokreta. Oboje vas vidim iz profila. U trokutima usana promiče vam jesenje popodne. Govorite mirnim rečenicama dvoje ljudi koji nemaju potrebe puno toga objašnjavati. Kad je hvatala čašu, kroz nokte joj je prolazila svjetlost, a onda se nasmije, uz lagani uzdah zabaci glavu unazad i opet zatvori oči. Ti si nastavljao govoriti, a ona nadigne kosu prošavši objema rukama po zatiljku kao da se proteže ili želi napraviti pundžu, i ostavi tako glavu oslonjenu na ruke dok joj je lice plamtjelo kao sunčev disk.

Zatim je sunca nestalo, ljudi oko vas zaogruli su veste. U jednom si trenutku pogledao na sat i, shvativši da je već vrijeme da dođem ili ti se javim, neko si vrijeme šutio, a zatim ponovo pogledao na sat i stao se osvrutati oko sebe, pa sam vam prišla. Naglo, jer trebalo mi je, iz veže, samo nekoliko koraka.

„Nisam vidio da dolaziš...”

„Išla sam po film.”

„Sjedi”, ponudiš fotelju. „Ovo je Vanda... Ksenija.”

Sekundu je bila tišina.

„Kampari?”

„Ne, moram krenuti. Kasnije je nego što misliš”, nasmijem se.

„Što si danas radila?”

„Šetala. Divna je zagrebačka jesen”, rekoh.

Ustali smo, krenuli zajedno, zatim smo sjeli u auto.

„Nisi li rekla da trebaš meso za sutra?” upitao si kad smo se dovezli u moj kvart.

„Sad? Ne rade više.”

„Mesar je još tamo, vidio sam ga kroz izlog.”

„Kad ti kažeš...”

Odem do vrata mesnice, pokucam, stojim ondje sekundu, pa se vratim do auta.

„Već je zaključao, pokazao mi je da uđem na stražnji ulaz. Pričekaj me.”

Mesar odškrine stražnja vrata, pa zastane u nevelikoj prostoriji, pokraj stola na kojem je razbacano mnoštvo noževa različitih oštrica i nekoliko satara.

Spusti cigaretu u pepeljaru, otvori vrata hladnjače. Upali u njoj svjetlo, pa me pripusti u skorenu hladnoću, pokraj sebe. Krećem se među ovješanim komadima, ali taj hod već znam, vijugavo hodaš, opipavaš, biraš.

„Ovaj”, pokažem prstom.

On skine meso s kuke dohvativši ga preko mog ramena, priđe k stolu i stade ga polako čistiti od malih bijelih opnica.

Uzmem mu nož iz ruke.

„Ovaj nož... za što je zapravo?”

„Nož, za rezanje”, zbuni se.

Vratim mu nož, a on nastavi s poslom.

Zatim ga odloži, pa mi se približi, zastane na tren, uzme prozirni papir, opet nekako kao preko mene, zatim dohvati vrećicu i počne pakirati meso. Uzimam drugi nož, nož u obliku dijela tijela pratitelja duša u podzemni svijet.

„Ovaj?”

„Za skidanje kože.”

„Ovaj?”

„Za sortiranje.”

„Ovaj...”

„Šuplji nož... za iskrvarenje.”

„Treba vam sve to?”

„Ma ne, slučajno je danas tu... zbog...”

„Sataru, dvostranu, nemate?”

„Mislite, onu...?”

„Da, s dvije oštrice”, rekoh.

„Ne. Prije su se više koristile, sad manje. Opasne su.”

„Samo jednostrane?”

„Da... evo ovakve, i ove veće... Pila...”

„Što pilite?”

„Kosti...”

„Ovaj... s rogom na vrhu?”

„Specijalni... ali, što će vam...”

„Pssst... Ovaj?”

„Štrajher... to nije nož.”

„Štrajher. Ovaj?”

„Pandler... Polako s tim!”

„Pandler, to znači...?”

„Za iskoštavanje.”

„Pandler skandinavski.”

„Pandler američki.”

„Pandler... obični.”

„Pandler s nazubljenom oštricom.”

„Pandler s drvenom drškom.”

„Pandler... s plastičnom drškom!”

„Za guljenje... janjeće kože.”

„Za rezanje... šnicla iz buta.”

„Želite možda oprati ruke? Noževi nisu bili čisti...”, reče na posljetku.

Dok stojim nad umivaonikom, on mi priđe s leđa i promatra moje lice u zrcalu dok god se ne okrenem da pođem.

Zatim izlazim. Gledam te kroz prozor auta. Ne vidiš me dok prilazim. Sjednem. Tešku torbu stavim pod noge, na krilo Kuću igara. Iza automobilske stakla promiču zgrade koje se donedavno nisu vidjele od bujnog zelenila, a sad drveće počinje naglo gubiti lišće. Promiču

drugi automobili, mnogo je djece na igralištu. Ništa od toga ne čujemo, zaštićeni smo u školjci auta kao u stanju milosti. Tišina je oko nas potpuna, i sve glasnije šumi. Zagledan si nekud u stranu, glava ti je lagana, možda si još zaslijepljen sunčevom kuglom, a i ja sam nekako bez težine, uopće nemam osjećaj da se krećemo, gotovo ni da vrijeme prolazi. Kao da i ja gledam ali ne vidim, a ne samo ti, koji si tko zna kakvim sve isijavanjima bio izložen ovih dana, možda sunčanom pljasku iz parfema 24 Faubourgh dok su se naginjale prema tebi, možda burgundcu iz rupica u ušnim resama.

Kao da i meni ono što gledam prestaju biti djeca i stabla, a postaju: cvat zelene pupavke, gnijezdo tetovaže između žlijezda potrbušnice, rastvorena ženska bedra koja su nekoć radosno gledala oblačno nebo nad sobom, i različke pod sobom, ali kojima sad ionako, zajedno s krajem ovog prelaganog dana polako ističe vrijeme, i približava se čas da ih blago počnu napuštati plinovi i kiseline.

Te će žene sad nestati iz naše priče.

Iz grozdove čipke koja je dozrela u nosnim rupama uskoro, uskoro će poteći mošt, dok će šuplji nož meko u sebe primiti glatki vrat. Postoje, zatim, i druga oružja. Klizit će pokraj žuči pune smaragda, prema sedefom optočenoj unutrašnjosti želuca. Nad tijelima će im klečati sjene osvetnika, Haralda Ljepokosog i još goreg Torwalda, njihovi prsti prebirat će zmijurinu pršljenastih perla kralješnice, a kad se usprave osjetit će kako oslobođena krila pomiču zrak i vidjeti kako škrepe crvenom kišom svaku travku, svaku vlat.

Moja će haljina upijati krv poput siraste kremšnite, postat će teška kao olovo, pa kad se i ja uspravim i krenem svojim ću korakom oko listova nogu zazibati njen skoreni obruč. Moja grimizna pojava na bijelim stazama u parku unijet će jedva vidljivu promjenu u meni znana večernja kretanja. I moj će osmijeh biti grimizan, raširit će oko djeteta na njihaljci, i dijete će ispružiti noge daleko pred sebe želeći poletjeti još više, još dalje od zemlje.

Doći ću kući.

Znam i što s njima biva dalje.

Kad im površinu kože obradi veseli mesarski zvončić, ostaje ona pokrivena samo svježom bjelinom. Ali uskoro će bjelinu početi nagrizati sol, oganj i dim, pocrnjet će, i ti je nikad više nećeš poželjeti taknuti.

Njihove sjajne bakrene čekinje padat će na zemlju svud oko tebe, i uskoro će je prekriti

cijelu, iako će ti se možda činiti da je jesensko lišće to po čemu nečujno hodaš. Zgusnut će se jeka nad gradovima, nadići će se vjetrovi i padati kiše, kosa će postati zemlja iz koje ništa neće rasti.

Sluznice koje su se glasale mesnatim odvajanjem jezika od nepca, nokti ružičasti poput cirkuskog medenjaka, tekući jantar crijeva, sve to zadobiva novi oblik i kruži neprestano se preobražavajući, limfa postaje magla, magla na prozorskom oknu mahovina, mahovina tmina, ali u tom kruženju njihove te oči nikad, nikad više neće naći.

A isparavanja iz kotla u kojemu se kuha sapun otpuhnut će mirisi dvorišta u jesen, višnjeve grane, jabukova ploda, pokraj bunara na kojemu je limeni pijetao već utonuo u san.

Mirjana Dugandžija

Rođena 1960. u Požegi. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala komparativnu književnost i filozofiju. Otad radi kao novinarka za kulturu u Vjesniku, Nacionalu, Globusu i, trenutno, Jutarnjem listu. Prvi roman, *Nekoliko dana kolovoza*, ušao je u finale nagrade T-portala za hrvatski roman godine; u finale nagrade Jutarnjeg lista za prozno djelo godine te finale Vjesnikove nagrade Ivan Goran Kovačić za roman godine. Priče objavljuje u Europskom glasniku, Književnoj republici, Zborniku 3. programa te francuskom web izdanju časopisa Fantome de la liberté. Odlomci romana *Nekoliko dana kolovoza* prevedeni su na njemački u časopisu Relations. Višekratno je čitana na 3. programu Hrvatskog radija.

Objavila: *Nekoliko dana kolovoza* (roman, 2010), *Indijančeva noć* (proza i kolumne, 2013).

Biblioteka Online

knjiga 176

Mirjana Dugandžija

NEKOLIKO DANA KOLOVOZA

© 2020 Mirjana Dugandžija

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2020

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednik

Davor Ivankovac

Fotografija

pixel2013 / Pixabay.com

Datum objavljivanja

27. rujna 2020.

ISBN 978-953-345-797-0 (HTML)

ISBN 978-953-345-798-7 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-799-4 (PDF)

ISBN 978-953-345-800-7 (MOBI)

Prvo izdanje

Europapress holding : Novi Liber, Zagreb, 2010.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture
Republike Hrvatske.**